

د هندوستان پښتانه
مالير كوتله (ختيځ پنجاب)
صفيه حليم
۲۰۰۹

- *۱ د اوبو منزل
- *۲. پاچا او ملنگ
- *۳. مالير او كوتله
- *۴ گورو او نواب
- *۵ د ژوندو لاره
- *۶ نوي ملكري نوي دښمن
- *۷ نولسمه پېړۍ
- *۸ نواب او انگرېز
- *۹ هغه تللي عظمت
- *۱۰ د لاهور مالېري

Ketabton.com

نا اشنا ټکي

جاگیر- ځمکه او کلی

جاگیردار- هغه څوک چې ځمکه او کلی ولری

پرگنه- د ځمکې یوه برخه

خلعت- قیمتی ټوکر نه جوړ اوږد کوټ یا چین چې د پاچاهه خوا به د یو

کس د درناوې لپاره ورکول کیدو

ضلع- ولسوالي

مها- لوی

راجه- پاچاه یا واکمن

راجپوت- د راجه ځوئ- د هندوستان یو قام چې دمپرانی لپاره نوم لری

سنگ-سنگه.....زمری- دا لقب راجپوت قام سپرو د خپل پېژندگلوي

لپاره کارو- وروسته د سیک مذهب منونکوهم دا لقب غوره کړو

نذر- نذرانه- تحفه یا ډالۍ چې د واکمن د خوشالولو لپاره به ورته وړل

کېده- مغلو به ورته پېشکش ویېل

گرویاگورو- هغه مشر چې نورو ته لاره بنای

برهمن- د هندو مذهب لوړه طبقه

بپراگی- د هندو مذهب ملنگ

دیوان- مشر وزیر(وزیر اعظم)

چېلا- غلام یا مرید

کوټله- قلا

سادهو- ملنگ یا فقیر

واپسرائی- په هند کی د برطانوي سلطنت له خوا ټاکل شوی واکمن

پېژندنه

د صوبه سرحد ځینې خلک کله چی په اباسین جوړ د اټک له پله واورې نو وایې چې مونږ پنجاب ته ور داخل شو. د تاریخ په پاڼو کې د پنجاب ټکی په لومړي ځل د شپارلسمې پېړۍ په ورستیو کې د شېرشاه سوري د دور تاریخ لیکونکو وکاروو. له دې وړاندې دا ټوله سیمه د هند په نوم یادېده. د پنجاب نوم دلته بهېدونکو پنځو سیندونو له کبله ورته ورکړی شو - خو په اصل کې دلته شپږ سیندونه دي. د راوي، چناب، بیاس، ستلج او د جهېلم نه علاوه د اباسین او به هم دلته بهېږي. د هند او پاکستان ترمنځ دا سیمه له اسمانه چې وگورئ نود یوې دایرې غونډې ښکاري.

د هند برخه یې ختیز پنجاب او د پاکستان هغه یې لویدیز پنجاب بلل کېږي. د لویدیځ پنجاب سرحد د سلېمان هغه غرونه دي چې د بلوچستان او افغانستان نه یې بېلوي. د پنجاب په دې برخه کې تر ټولو مهم ښار جهېلم نومېږي چې د هندوستان نامتو واکمن شېرشاه په کې د روھتاس کلا جوړه کړه. هغه وخت ټېکسلا او کوهستان په پنجاب کې شامل نه ووبلکه دا د افغانستان خاوره گڼل کېدل.

د ختیځ پنجاب سرحد د جمناسیند دی. او پدې کې لودیانه، جالندهر او دپتیالی ښارونه دي. جنوب ختیځ کې د ډیلي او حصار ښارونه دي چې پخوا د اگری د حکومت برخه وو. خو د ۱۸۵۷م کال نه وروسته انگریزانو په پنجاب کې شامل کړل. د پنجاب شمالي سرحد د اباسین او د ستلج سیندونه دي چې د بهاول پور او د راجهستان (راجپوتانه) نه یې بېلوي. دلته ددې لرغونې ښار ملتان نومېږي. ددې نه علاوه د پپال پور (پاکپتن) هم لرغونې تاریخ لري.

د انگریزانو په هند کې د اوسني صوبه سرحد سیمه هم په پنجاب پورې تړلې وه. په ۱۹۴۷ م کې د پاکستان په جوړېدو پنجاب په دوو برخو وویشل شو. د هند پنجاب بیا هم دومره پراخه محکمه لرله چې حکومت په ۱۹۵۶ م کې بیا په دوو نورو برخو وویشلو. د یوه نوم هریانه او مرکز یې چنډي گر شو. دویم پنجاب په خپل نوم پاته شو او مرکز یې امرتسر وټاکل شو. د هندي پنجاب د شمال خینې نوري برخې د هیماچل پردېش په ایالت کې شامل کړی شوی. د دې نه اندازه کېږي چې د دې لویې محکمې انتظام او اداره خومره گران کار دی.

په هندوستان کې د دې ټولو سیمو په گډون دلته د خلکو شمېره د ټولو نفوسو اېله ۲.۵ فیصده کېږي. یعنې په هند کې پنجابیان په اقلیت کې دي. خو محکمې یې ټول هند ته د غنمو ۲۲% او د وریزو ۱۰% حاصل ورکوي. له دې پرته په ټول هند کې د پیو (شېدو) او له هغې جوړو شیانو دریمه برخه له پنجابه ترلاسه کېږي. د پاکستان په پنجاب کې د پنجابي وگړو شمېره د نورو ټولو په پرتله زیاته ده. یعنې د پاکستان د خلکو ۴۴.۵% په پنجاب کې اوسېږي. او د دغې محکمې ټول حاصل ۸۰ فیصده غنم پیدا کوي. په ۱۸۹۱ م کې انگریزانو د پنجاب د محکمې کچ پو لک څلور څلوېښت زره څلور سوه او شپږ دېرش زره مربع میله بنودلو. او دلته هغه وخت پنځه ویشته لکه یو شپېته زره نهه سوه او شپږ پنځوسو کسانو ژوند کاوو.

په دې خاوره اوسېدونکي زیات تره په تېرو پنځو زرو کالو کې د افغانستان او دهغې نه وراخوا د مرکزي اېشیا د خاورو نه په بېلو بېلو پړاونو ورغلي دي. د دې محکمې شنې او بېرازې او هوا یې نرمه او معتدله ده. د دې کتاب لپاره مایواځې دهغو پښتنو حال راخیستی دی چې د هند په لویدیځ کې د پنجاب د ایالت یو ډېر وړوکی ځای کې مېشت دی. خو د خلکو د تاریخ نه وړاندې د پنجاب د سیندونو معلومات ضرور دی چې د دی خاوری د بېرازۍ عامل دی.

د اوبو منزل

د پېښور له تعليمي ادارو هرکال په سلگونو زده کونکي د اباسين او د کابل سيندونو سيل له ورځي، د اټک سره نږدې څوواړه واړه ټاپوگان دي چې يو په کي کنډ نومېږي. په هندي ژبه کې د اوبو تالاب ته کنډواي دې ټاپو سره يو ځای کې د دوو سيندونو اوبه يوځای کېږي. مست هلکان يا جينکي په اوبو کې وربښکته شي او دا يواځې په ژمي کې ممکن وي چې کله د دواړو سيندونو د اوبو زور کم وي. دوی په لويو تيږو پښې ږدي او هغه ځای ته ځان رسوي چې سنگم نومېږي عام خلک په دې باوري دي چې د دوو سيندونو د يوځای کېدو په مقام کې څوک دعاوغواړي سمدستي قبلېږي. دا دود او عقیده له کومه ځايه پېل شوېده هيڅوک نه دی خبرڅوک په دې پسې هم نه گرځي چې دعاگانې په رښتيا قبلېږي او که نه؟ خو د دواړو سيندونو د اوبو بېل بېل رنگونه په خپله يوه په زړه پورې ننداره وي.

اباسين يعنی د سيندونو پلار... او دا نوم ورته بې ځايه نه دی ورکړی شوی، د آرييانو په وېدی سندرو کې وايي چې ددې سيند اوبه د يوه زمري له خولې راوځي. دهندو مذهب له مخې د هماليه په غرونو کې کېلاش نومي غرونو سلسلې کې د دوی تر ټولو قوي اسطوري وشنو چينه ده چې د اباسين اوبه ترې راوځي. د شلمې پېړۍ په سر کې د انگرېز جغرافيه پوهانو يوې ډلې ددې سيند سرچينه معلومه کړه او د دوی معلومات دا وو چې د کېلاش غره نه واورينې اوبه په شمال لويديځ کې يو سل شپېته (۱۶۰) ميله ښکته راکوزېږي او دلته د گهار نومي يو بل سيند اوبه ورسره يوځای شي بيا دا اوبه چې د

کشمير له لداخ نه تېرېږي نو بې شمېره لويې وړې ويالې ورسره يوځای کېږي او کله چې د پاکستان د سکر دوه په سيمه کې راتېرېږي نو مخه يې جنوب لوري ته شي دلته د گلگت سيند هم ورسره يوځای شي او د هندوکش د غرونو نه درابن ته رارسېږي تر دې ځايه د اباسين او بو اته سوه دولس (۸۱۲) ميله لاره وهلې وي.

په درابن کې ددې لويديځې غاړې ته د صوبه سرحد د بنو او ډېره اسماعيل خان بنارونه دي او ختيځې غاړې ته ډېره غازي خان چې په پنجاب کې شامل دی. دلته دا سيند د غرنيو پښتنو د سيمو وروستې سرحد يا پوله جوړوي. کله چې د چچ په وادي کښې ددې سيند اوبه غورځېږي نو د سيند لمنه دومره پراخه شي چې څو ځايونو کې جبه زارونه پيدا شي دلته پکې کشتی هم چلېږي. څلوېښت ميله چې نور مزل ووهي نو د کابل سيند اوبه ورسره يوځای کېږي او که د اټک د پله نه که څوک ښکته ځير شي نو د دواړو سيندونو د اوبو رنگ بېل بېل ښکاري.

زما د ماشومتوب يوه تجربه دا وه چې پلار به راته د اټک پله نه د دواړو سيندونو رنگونه ښودل د اباسين شنبې او د کابل ژېړبخنې سرې اوبه دلته دا سيندونه د يوه بل په څنگ کې بهېږي او زمونږ لپاره به چېرانونکې خبره دا وه چې دا اوبه ولې يو بل کښې نه ورگډېږي. دواړه سيندونه لږ نور ښکته د اټک د پله نه پورې ختيځ ته چې ورسېږي نو د اوبو رنگ تېز نيلا شي. دا د هغه نيلا رنگو تېرو له امله وي چې د سيند دواړو غاړو ته په اوبو کې پرتي دي. او د اوبو رڼا دا رنگ منعکسوي، دغه ځای "نيلاب" نومېږي د نيلاب نه ښکته د اباسين او د کابل اوبه په گډه کالاباغ ته ورسېږي نو ددې مخه جنوب ته شي او ۳۵۰ ميله مزل وهلو نه وروسته متېهن کوټ نومې ځای کښې څلورو نورو سيندونو سره يوځای کېږي، دلته د پنجاب يو مشهور ځای "پنج ند" دی خو اباسين ته يواځې ځان له ۴۹۰ ميله لاره اوس هم پاتې وي چې سمندر ته ور

رسپري. او دا هغه لويه دښته ده چې د گرمۍ له کبله پکښې ډېرې اوبه په هواکښې ياپه شگه کښې ورک شي. خود اباسين اوبه اوس هم ډېرې وي ځکه په دې کې د شلو نورو سيندونو اوبه ورگډې شوې وې چې د سپين غر او چترال نه واخلي د سليمان د غرونو نه راماتې وي. له کومو ځمکوچې دا سيند تېرشوی دی ددې ساحه ۲۵,۰ ۱,۱ مربع کلوميټره ده. دسيند د غاړې وروستی ښار "جام شورو" دی اودلته دا اوبه د يو لوي ډنډتر جوړېدو وروسته سمندر ته ځان وسپاري. ددې سيند اوږدوالی درې زره يو سل او اتيا کلوميټره دی.

د اباسين تر ټولو زوړ نوم په ويدي سندرو کښې يادېږي چې ورته "سپتا سيندهو" وايي يعنې اوه سيندونه دا ځکه چې ددې په شپږو څانگو کې يو بل سيند هم ورگډ وو چې "سرسوتي" نومېدو او په لرغونو وختونو کې د سنده ايالت په شگو کې ورک شو. په سانسکرت ژبه کې دا سيندهوس نومېږي، د اوستا په مناجاتوکې سيندهوس بيا هيندوس شو هم دغسې سپتا، هپتا شو، ځکه په زړې باختري ژبه کښې د "س" غږ په "ه" اوږي. د هند ټکي له پارسي نه يوناني ته کډه وکړه او په دې ژبه کې "ه" په "يا" اوږي. هندو، يندو بيا اندو او اخرترې انډيا شو. يونانيانو "سيندوس" بيا انډوس (انډس) کړو. کله چې لرغونې ويدي سندري وليکل شوی نو دوی ته يې "ريگ وېد" وويل او په دې سندرو کې د سيندوس ذکر ۱۷۲ ځلې راغلی دی.

ددې سيند په غاړه په ۳۳۰۰ ق م کښې ښارونه آباد وو چې د شلمې پېړۍ په پېل کښې انگرېزانو رابرسېره کړل. د هرپه او د موهنجوډارو لرغونو ښارونو تمدن ته د "انډس تمدن" يعنې د "اباسين تمدن" نوم ورکړی شو. دلته د موندل شويو توکيو ځانگړتيا دهند په لويه وچه کښې د دوو سوو نه زياتو ځايونو کې په نښه شول. په افغانستان کې د آمو سيند په غاړه په شور توغه

کښې هم ددې تمدن آثار پېدا شول ، د کندهار منډۍ گک او د ژوب رڼا غونډۍ د اندېس تمدن ښې بېلگې دي.

په ۳۲۲ ق م کې د یونان اسکندر مقدوني د تېکسلا (تاکشاشيلا) کې د راجه امبهي مېلمه شو، د یونان د لښکرو یوه برخه کال وړاندې د خېبر د درې د لارې د اباسين تر غاړې رسېدلې وه او د خپلو هغو ملگرو لپاره پر اباسين د تېرېدو لپاره یو مضبوط پل جوړ کړی وو چې د اسکندر تر مشرۍ لاندې د لغمان، کونړ، چترال او د باجوړ له لارې ورغلي وو. امبهي اسکندر ته د خپل سيال د جهېلم راجه پورس پر ضد پوځي او مالي مرستو ژمنه کړې وه. جهېلم سیند

د اباسين نه پورې جنوب لوري ته جهېلم د یوه لوی سیند پر غاړه د اباد سلطنت نوم وو. دا سیند ویتاستا نومېدو چې په پخوانیو ویدي سندرو کې یې ذکر شوی دی. ددې سیند سرچینه هم د هماليې غرونه دي او ددې اوبه چې کله د کشمیر د سرینگر ښار نه تېرېږي نو هلته د اباسين اوبه ورسره گډېږي، دا گډې اوبه د بارامولا نومې تنگۍ نه په تېرېدو مظفرآباد، بلتستان، هزاره او آخر جهېلم ته ورسېږي. ددې سیند اوږدوالی ۷۷۲ کیلومتره دی او په جهېلم کې د دې اوبه دومره پراخه شي چې ټاپوگان په کې پېدا شي.

اسکندر، راجه پورس ته پیغام ور واستوو چې ده ته تسلیم شي خو هغه ورسره د جنگ اعلان وکړ. په اول جنگ کې اسکندر ماتې وخوړه خو ددویم ځل لپاره یې په شپه کې خپل پوځ په یو ټاپو کې پټ کړ او سهار یې د پورس په پوځ یرغل وکړ او ماتې یې ورکړه. د جهېلم سر زوره اوبه د یونانیانو لپاره یو لوی گواښ و نو کله چې دوی بريالي شول نو ددې په ختیځه څنډه کې یې جشن جوړ کړ او داسیند یې د خپل یو اسطوري هایداسپس په نوم ونوماوه. د جهېلم سیند د بهیره، خوشاب، ساهيوال، جهنگ او دملتان دلارې بهاولپور ته رسېږي، دلته د بیاس د سیند اوبه ورسره گډې شي او د چناب سیند ته په رسېدو آخر د

اباسين برخه شي. د جهلم د سيند په غاړه اسڪندر مقدوني د خپل اس بوکا فيلا په نوم يو ښار هم اباد کړ، دغه اس د زوروالي له امله دغلته مړ شوی و. هم د دې سيند په غاړه د روھتاس مشهوره کلا ده چې شيرشاه سوري جوړه کړې وه.

چناب سيند

د کشمير په لوړو غرو کې د واورينو اوبو دوه لوی جهيلونه دي چې يوه يې چندرا (سپوږمۍ) او بله يې بهاگا (تقدير) نومېږي. د اوبو دا دواړه چينې په شمال لويديځ کې د جمون نه تر کشتواره ۱۳۰ ميله مزل وهلو نه وروسته په اباسين کې ورگډه شي خو لږ ښکته بيا د اباسين نه بېلې شي، سيالکوټ او وزير اباد د ښارونو په تيريدو د جهنگ نومې ښار شگلنې ځمکې خړوبوي. په دې لاره دا اوبه د چناب په نوم ياديږي خو په لرغوني وېدې سندرو کې دا اشگينۍ بلل شوي دي. د پنجاب په اولسي داستانونو کې دا سيند لوی نوم لري د پنجابي ژبې دوه د مينې داستانونه هير رانجها او سوهني مهينوال هم د دې سيند په غاړو جوړ شوي دي. د ۷۶۵ ميله مزل وهلو نه وروسته دا سيند د دوو نورو سيندونو ستلج او بپاس په بدرگه پنجد کې د اباسين سره يو ځای شي..

ستلج سيند

د پنجاب تر ټولو لوی سيند ستلج (ست لوج) دی اوږدوالی ۱۴۴۸ کلوميټر دی. د اباسين په څير د دې اوبه هم د کېلاش له غرو سرچينه اخلي خو په لاره کې ورسره بې شمېره لوی او وړې ويالې ورگډيږي، همدا ده چې په سانسکرت کې ورته "سوتودرو" وايي يعنې د سلو سيندونو سيند. د دی اوبو مخه ختيځ لوری ته وي، او دسوالک دغرونو نه د هندوستان د بلاس پور او روپرت ته چې رسيږي نو په دوو برخو ووېشل شي. دلته د لودپاني مشهور ښار دي، کله چې د پاکستان د پهلور او پتن ته رسيږي نو د بپاس اوبه ورسره گډې شي. دا

سیند د خپلو یخو اوبو او کبانو لپاره ډیر نوم لري. ځیني خلک ورته لال دریا
یعني سور سیند وايي ځکه د سرو خاورو له کبله د دې رنگ سور دی.
راوی سیند

د سرو اوبو دی سیند ته د لاهور سیند هم وايي ځکه د دې سیند په ختیځه
غاړه د لاهور ښار اباد دی. په وېدې سندرو کې دا په دوو نومونو یاد شوي
دي، پارو شاي او اراوتي. په لرغوني یونان کې دا "هایډراوتس" نومېدو. د
دې اوبولاره لنډه ده او د کشمیر د کانگره غرونو نه راوځي. هلته داسیند ډیر
سپېڅلی گنل کیږي. په لویدیځ کې د دې اوبه د پنجاب له غریزې سمیې چمبه
ته چې را ورسیري نو د دې نوم راوي شي. بیا د جمون نه شل میله ښکته یو بل
سیند "توي" په کې ور کډ شي. دیرش میله ښکته د راج پور په میدانونو کې
څلور سوه کاله پخوا مغل واکمنو د دې اوبو نه یوکانال را ویستلی وو چې
نهرشاهي نومیري او اوبه یې د لاهور ښار ته رسیري. دهند په گورداسپور او
امرتسر ښارونو کې له دې سیند ځای ځای نهرونه او ویالې ویستل شوي دي نو
ځکه تر لاهوره د دې سیند اوبه ډیرې کمې پاتیري. د لاهور ښار نه تاو را تاو د
دې دوه برخې جنوب لویدیځ کې بیایو ځای شي، ساهيوال او ملتان ښارونو ته
ځان رسوي او همدلته د چناب په اوبو کې یو ځای شي. یو مهال په دغه سیند
کې لویي سوداگریزې کښتۍ چلېدی او پنجاب ته به یې مالونه رسول.
بیاس سیند

اسکندر مقدوني چې کله د جنگ جگړو له لارې د پنجاب لویه خاوره ونيوله
نو دهند د نورو ځمکو د رالاندې کولو هوس یې لا په زیاتیدو شو. هغه خپل
پوځ د پنجاب د وروستي سیند بیاس پوري را وستو خو دلته د ده په
عسکرو کې خپل وطن ته بیرته د ورتلو ارمان پیدا شو. اوس دوی په هیڅ شان
نه غوښتل چې وړاندې ولاړ شي. اسکندر ورته د هغه مال او دولت او زرو
جواهرو یادونه وکړه چې د گنگا جمنه په وادیو کې یې پاچاهانو لرل خو هیڅ

اثری پری ونکرو. بیاس د دوی وروستی حد و او په یونانی ژبه کې دا سیند هایفاسس نومیری.

د دې اوبو سرچینه د هند د پنجاب د لاهول وارین غرونه دي. د کانگری نه دا په شمال لویدیځ کې د سوالک د غونډیو نه تاو را تاو بهیدو وروسته لومړي جنوب اوبیا جنوب لویدیځ ته مخ کړي. د هوشیارپورا او گورداسپور د بنارونو ترمنځ تېرېدو وروسته د امرتسر او کپور تهله ته رسېږي او بیا پتن کې د ستلج له خړو اوبو سره یو ځای شي. ۴۷۰ کیلو میتره اوږد دا سیند په سانسکرت ژبه کې "دیاسا" نومیری خوځای نومونه هم لري لکه دیپاسه، بیاسچه، بیاند، ویاه او بیپاشه او یو ځای کې ارجیکی هم ورته وای.

د سیندونو د اوبو شخړه

د پنجاب د ټولو سیندونو سرچینه د هماليې په غرونو کې د هند په خاوره کې ده. د هند د وېش نه وروسته دواړو هیوادونو د بریننا او د کرکهنې لپاره د بندونو د جوړولو اوداوبو د مخې د اړولو اختیار غوښتو. د ویش نه وړاندې هم د انگریزانو د حکومت پرمهال د پنجاب او سنده د صوبې په منځ کې په ۱۹۴۲ کې دا شخړه را پورته شوې وه. پنجاب بره دخپلی خاوری نه د تېرېدونکي سیندونو اوبه د خپلو ځمکو د خړوبولو لپاره غوښتې او ښکته د سنده ایالت دا خبره نه منله. هغه وخت د اوبو شخړه نا حله پاتې وه. په ۱۹۴۷ م کې دا شخړه بیا را پورته شوه چې د پاکستان او هند ترمنځ به دا اوبه څنگه وېشل کیږي. نو هم دا وه چې د پاکستان او هند حکومتونو د اوبو په سر خبری پیل کړې چې په پای کې په ۱۹۶۰ م د ستمبر په میاشت کې د نړیوال بانک په مرسته د دواړو هیوادونو ترمنځ د اباسین (انډس) په نوم یو تړون په کراچی کې لاسلیک شو. د دې تړون له مخې د اباسین، جهېلم او د چناب د اوبو کنټرول به د پاکستان په لاس کې وي او د ستلج، بیاس او د راوي سیندونو اوبه به هند کنټرولوي. هندوستان ته دا حق هم ورکړی شو چې

د پاکستان د برخې په دريو سيندونو اباسين، جهلم او چناب غېر زرعي پراجې جوړولی شي. عملاً د دې خبرې مانا دا وه چې د کر د ځمکې لپاره د سيندونو د اوبو مخه نشي اړولې خو که د بريننا لپاره ورباندې بندونه جوړوي نو جوړولی شي. همدا وه چې هندوستان په ۱۹۹۹ کې د چناب سيند په اوبو د بگليهار (بگلي يار) نومې د بريننا د بند جوړولو په کار لاس پورې کړ نو پاکستان ورباندې سخت خپگان څرگند کړ.

نور سيندونه

د پنجاب له اوبو پرته دوه نور سيندونه داسې دي چې د پښتنو لپاره تاريخي ارزښت يې له پامه نشي غورځيدی. د گومل سيند چې ځينې خلک ورته گومله وايي، د افغانستان له غزني ولايت نه سرچينه اخلي، له پکتيا ولايت را تيريږي، يوه څانگه يې له کتواز نه را وځي او دويمه يې د دې نه څوارلس ميله بنکته ورسره يو ځای شي. په ويدي سرودونو کې دا سيند د گومتي په نوم ياد شوی دی. ددی اوبه قريباً يو سل او لس ميله مزل وهی. د گومل اوبه د جنوبي وزيرستان د صوبه سرحد د ټانک ولسوالۍ په گرداوي کې د کرکهنې لپاره کاريري او په کلاچي کې د دامان نه تيريږي. وروسته د گومل اوبه په کجوري کې د ژوب له اوبو سره يوځای او په پای کې د ډېره اسماعيل خان نه شل ميله جنوب کې په اباسين ورگډيږي.

يو بل تاريخي سيند د کرمې (کورمې) سيند دی، د دې اوبه د سپين غرد جنوب نه را وځي. د پکتيا نه په تيريدو پاړه چنارد پېوار درې نه تيريږي او د کوهات سيمې ته را وځي، وروسته د بنو له ميدانه تيريږي او اباسين ته ځان ورسوي. په رگ وېدا کې دا سيند د کرومو په نوم ياد شوی دی. د کرمې سيند قريباً دوه سوه ميله مزل وهي او د دې اوبه تر ډېره د اوبه خوړ او د کرکيلې لپاره کاريري.

پاچا او ملنگ

د سلېمان د غرونوپه لړئ کې د اوسني ډېره اسماعيل خان بنار په لوېديځ کې د غرو لمنې خاص دامن نومېږي او همدلته يوه وړه دره اوس هم د درابني په نوم يادېږي. دا دره دولس مېله پلنه او يوه وېشت مېله اوږده ده، يو مهال يې ځمکه شنه او له ونو ډکه وه. دلته هغه وخت واړه واړه کلي و چې په کې لس دولس کورنيو ژوند کاوه، هر کور يوه کوټه لرله چې د غره په ډډه کې به جوړه وه. د دېوالونو د پاسه به يې د لرگيو چت و چې په کې د لوگيو د وتلو لاره جوړه شوې وه. د کوټو دروازی به نه وي او د شپې به يې په ازغنو بوتو او لويو درو بندولې. په ژمي کې به د کوټې په منځ کې اور بلېده او خلکو به د پسو په وړيو کې ځانونه تاوول او د اور چاپېره به وېده شول. د رڼا لپاره به يې د ځلغوزو د ونو شونتې کاروله چې په غرونو کې ډېری کېدلې.

په پنځلسمه پېړۍ کې دلته د متي خېلو سروانيانو چې نېکونه يې د غور نه ورغلي و ډېره و. دوی د لودي تېر سره خپلوي لرله، خلک يې ميانه قد، قوي غړي او خړې غټې سترگې يې لرلې. سړيو به د کمپس پرتوگ د پاسه يوه توره شپۍ له ملا تاووله او بله به يې په اوږو غوروله. د څرمنو خپلۍ به يې په پنبو وې او يو څوگزه سپين کتان به يې د پټکي په توگه د سر نه تاوکړي و. بنځو تر ډېره تورې کوچپانۍ جامې کولې. سرواني مشرانو د ملتان وربنمن لونگۍ په سرولې، عام خواږه يې د جوارو ډوډۍ، کوچ او کروت ووخو کروت يوازی هغو خلکو خورې شو چې پسونه يې لرل د غنمو ډوډۍ يې يوازی په اختر او برات کې خورله. د دوی په ځنگلونو کې به د زېتونو ونې هم وې چې د هغې زېتون به يې وچول او خورلو لپاره به يې په اوبو کې وېشوول. د ځنگله

نه به يې انار هم را شکول او د توتانو ونو خو به ورله هر ډول توتان ورکول،
ځلغوزي هم ورته ډېر رسېدل.

سروانيانو تر ډېره کروندې کولې او د للمي په ځمکو کې به يې جوار او غنم
کرل. دوی د شپانو په راکړه ورکړه خپلې اړتياوې پوره کولې، د لور په سر به
يې ولور نه اخیستو او کله به چې لونه يې ودولې نو پسول (جهېز) به يې ورله
ورکاوه. دوی خپل ټول کارونه په خپله کول او خدمتگاران يا غلامان يې نه لرل.
په سروانيانو کې د ديني ازدکړو شوق تر نورو قبایلو ډېرو او په څوارلسمې
میلادي پيړۍ کې د درابن په ډېرو کورنيو کې لوستي خلک موندل کېده چې
د ځينو شهرت خو يې آن خواو شا سېمو ته هم رسېدلي و. په دوی کې شيخ
سلېمان دانا، شيخ ملي، شيخ احمد نومونه دياد وړ دي. يو وخت د تصوف په
تذگرو کې د درابن د صوفيانو او اولېاوو نومونه له دېرشو واوختل.

د پينځلسمې ميلادي پيړۍ د ۱۴۳۰ کال تېر شوی دی. دا هغه وخت و چې له
پښتنوسيمو جوپه ځوانانو د بهلول لودي په لښکر کې د جنگ لپاره
ځانونه شاملول. د شيخ صدرالدين پلار شيخ احمد سرواني په درابن کې د
ژوندي پېر په نوم شهرت لرلو. د ځوئ زړه يې غواړی چې د اسلام رڼا د پنجاب
سيمي ته خپور کړی او له پوې قافلې سره د اباسين، چناب او راوي د
سېندونو پورې ولاړ. د پتيالی سره نږدی د ستلج د بوی وپالی په غاړه په يوه
وړو کې کلي کې يې واړول چې بهومسی يا جهومسی نومېدو.

شيخ صدرالدين د ورځې کارمزدوري کوي او شپه په عبادت رڼوي. لږه موده
وروسته دلته د مالېر (ملېر) په نوم پو نوی ښارگوټی ابادوي. د هند پاچا
بهلول لودی ورته خپله لور په نکاح کوئ او ده ته د صدر جهان خطاب ورکوي.
وروسته د شيخ صدرالدين او د مالېر ابادېدو په اړه تاريخ په بوداستان بدل
شو. په دی اړه د حیات افغاني ليکوال واي. "هغه وخت د مالېر ښې ښانې
هيڅ موجودی نه وې خو د جهوم په نوم يو کوچني کلي کې د شيخ صدر جهان

عبادت خای موجود و او په هغه وخت کې یوه ضعیفه مسلمانانه بنځه چې د مالي قام نه وه هلته لا پخوا اوسېدله. دغه بنځه لومړۍ د شیخ معتقده او بیا یې مریده شوه. کله چې صدر جهان د سلطان بهلول لودي د لور سره نکاح وکړه نو دلته یې د یو کلي د جوړولو نیت وکړ او د مالي د نوم سره یې د (ر) توری چې د رب لومړی توری دی یو خای او له همدې امله په دغه خای د مالپر نوم کینود.

د هندي سرچینو له مخې دا خای د ملپرسنگه نومې راجه لخوا د خښتو جوړد پوې کلا نوم وچې ملیرگر نومیده. صدرالدین د بهومسي نومې کلي کې په یوه جونگره کې اوسیدو چې ملیر ته نژدې وه دا کلا د لرغونو وختونو نه وړانه وه خو کله چې د صدرالدین د جونگرې شاوخوا خلکو ژوند پیل کړ نو د دې پخوانی نوم مالپر (ملیر) هماغسې د خلکو په ژبه پاتې شو. مالي قام په پنجاب کې میشت و او د دوی په نوم ملتان بنار اباد شوی وو چې لومړی مالستان، مولستهان او بیا مولتان شو.

د مالیر په اړه د خلکو یوه بله مشهوره کیسه هم شته، دا چې یو وخت د ستلج سیند نه راوتلی ویاله د شیخ صدرالدین جونگرې ته ډېره نژدې بهېده یوه ورځ شیخ د سیند په اوبو کې د پښې د وینځلو لپاره چې خپله پڼه (پایزار) وویسته نو هغه ترې په اوبو کې لاهو شوه، له خولې یې را ووتل چې "خه نو زما له پښې سره ته هم ورکه شه" له دې خبرې نه یې مطلب اوبه وې. له هغې راهیسې د ویالی اوبو مالپر کوتلې نه خپله لاره بدله کړه او اوس له دې خای سل کیلومتره لېرې بهیري، دا خبره رښتیا ده چې د ستلج سیند اوبو خپله لاره بدله کړې وه خو د پنجاب ځینو سیندونو د وخت په اوږدو کې څو وارې د اوچ کالی او سېلابونو له کبله خپلې لارې بدلې کړې دي.

د بهلول لودی سره د شېخ صدرالدین د لیدنې په اړه هم د ده عقیدت مندان یوه کیسه کوئ. دی پوه شپه د خدای په ذکر بوخت و بهرسپلی را الوځی، د

ده د جونگرې ډېوه نه مړه کېږي. بهلول له خپل لښکر بېلېږي او لاره ورکوي. په دې تورتم کې ددې جونگرې بله ډيوه د بهلول لپاره حيرانونکې وه، خو ده د شيخ صدر الدين سرواني په تندي د پوهې او تصوف نښې ليدې، هغه ته يې وويل دعا راته وکړه چې د ډيلي پاچا شم او په زړه کې واپې که زه د هندوستان په تخت کېناستم نو صدرالدين ته به خپله لور ورکوم. شيخ ورته دعا کوي او بهلول چې د خپل لښکر سره يوځای شونوملگروته يې داکيسه وکړه. خو کاله وروسته چې دی د ډيلي په تخت کېناست نو شيخ صدرالدين ته يې خپله لورتاج المرصا په نکاح کړه. د لور په پسرول کې يې ورته دولس کلي د جاگير په توگه ورکړل چې د شپږو نومونه يې داسې وو، مالېر، برناله، پهل، امرگر، لونگه وال او اسلوه.

د صدرالدين د اوسني زيارت شاوخوا او په خپله په مالېر کوتله کې د هغه وخت په اړه داسې کيسې نورې پوښتنې پيدا کوي. که د مالېر په نوم ځای موجود نه وو نو دا څنگه امکان لري چې بهلول لودي دا د لور د پسرول په دولسو کليو کې شامل کړو. د مالېر کوتله ځينې خلک دی خبری ته د شک په سترگه گوری چې گوندی هغه دروېش وو. دوی باور لری چې صدرالدين د بهلول لودی د پو قوماندان ځوی ووځکه په تاريخ کې داسې هيڅ بېلگه نشته چې يو پاچا دی خپله لور پو دروېش ته په نکاح کړی وی. خو ددی خبری د امکان لپاره به پخپله د بهلول لودی شخصيت ته وگورو. داسې ښکاري چې بهلول په اولياو ډېر باور لرلو.

د پتيالي نه دولس مېله جنوب لوري ته د سامانه لرغونې ښار به ده. د دولسمې پيړۍ په وروستيو کې دا په لومړي ځل شهاب الدين غوري ونيوله او دلته يې يوه پوځي چاوښ جوړه کړه دا هغه مهال و چې د دين د تبليغ لپاره به صوفيان له افغانستان نه هلته ورتلل. يوه ورځ بهلول د قطب خان (چې وروسته د ده يو امير شو) او خپل تره ملک فېروز سره سامانې ته روان و چې يو ملنگ ورته

مخې ته راغی. دی سید انام یا سید ابن انام نومېدو (مرقع افغان- او طبقات اکبری) ملنگ ورته وویل " په تاسو کې څوک شته چې د ډیلی پاچایي په دوو زرو سیکو واخلي؟" بهلول سره شپاړس سوه سیکې وې. ده هغه ملنگ مخې ته کېښودې او ورته یې وویل "نورې نه لرم" ملنگ پیسې واخیستې او ورته یې وویل پاچاهي تا ته مبارک شه. په لاره کې خپلو ملگرو ورپورې ټوکې ټکالې کولې چې پیسې یې وبايللې، بهلول ورته په ځواب کې وویل که د ملنگ وېنا ریښتیا وي نو بیا مې ارزانه سودا کړې ده او که نه د یو ملنگ خدمت مې وکړو، دا هم ثواب لري.

بهلول لودي د عالمانو او دیني بزرگانو ډېر درناوی کاوو. ده په لاهور، ملتان او دیپال پور کې دیني مدرسې هم جوړې کړې وې. دده ځوئ سکندر لودي هم خپله یوه لور شاه عبدالجلیل ته یې واده کړې وه چې لقب یې چوهر بندگي و. شاه عبدالجلیل د بهاول پورنه دیپال پور (پاک پتن) او بیا لاهور ته ولاړ او د ملتان او لاهور په مېنځ کې د غوریانو د وخت ښار چې کوت کرور نومېږي، میشت شو. دلته د شاه عبدالجلیل په لاس د راجپوت هندو قام ډېر خلک مسلمانان شول. شاه عبدالجلیل هم د صدرالدین په شان خپله روزي په خپله گټله، غنم به یې په خپله په مېچنی اوږه کول. د ده په ارادت مندانو کې شیخ موسی آهن گر او شیخ زین الدین غازي شامل وو.

د مالېر کوتله د نوابي کورنۍ په تاریخ کې لیکلی دی چې بهلول خپل زوم صدرالدین په خپل دربار کې د قاضي په توگه ټاکلی و نو ځکه د ده لقب صدرجهان د ده د شهرت سبب وگرځېد. بهلول لودی د خپلې لور په پسرول (جهېز) کې شپږ پنځوس نور کلي هم صدرالدین ته ورکړل او درې لکه روپۍ د کال نغدې به یې د خرڅ لپاره ورلېږلې.

د مالېر د تاریخ نه وړاندې به د دې سېمې د نورو مشهورو ځایونو تاریخ ته وگورو چې نومونه یې بیا بیا یادېږي. د پنجاب دا سېمه دوآبه په نوم یادېږي او

علت يې دلته د دوو سپندونو راوي او د ستلج اوبه دي. سلطان بهلول لودي کله چې د هندوستان پاچا شو نو په دې کلونو کې يې شمېره پښتانه د سليمان د غرونو او نورو ځايونو نه د پنجاب په لورې و لاړل، په دې سېمه کې د پښتنو ميشتېدل د لسمې پېړۍ راهيسې پېل شوي وو. د "افغان نوبيليتي او مغل" نومې کتاب لېکونکي ريتا جوشي وايي "د پتيالي په خواوشا د افغانانو داسې بې شمېره مېشت ځايونه موجود وو، دوی ځمکه وال وو او کر کرونده يې کوله ځينې افغانان يواځې په بنارونو کې اوسېدل". د دې لېکوالې خبره ريښتيا ده ځکه چې اوس هم په ختيځ پنجاب کې بسې پتهانان (د پښتنو کلي) او د سلطان پورغوندي بناريې شته چې پښتنو اباد کړي دي خو اوس په کې يو تن پښتون هم نه موندل کېږي. استاد رشاد په خپل کتاب (لودي پښتانه) کې لېکلي "د سرهند په شاوخوا کې بهلول پور- يا بهلول پوره نومې ځای شته" او بيا د بابرنامې له نقله وايي "د بهلول پور کلا د چناب د سيند پر ژۍ په يوه لور مواقع ده".

د لاهور نه ډېلي ته تلونکي په لوی شېرشاهي سرک مالېر کوټله نه شل کيلو متره ختيځ کې د سرهند بناريه ده چې د لويديځ لخوا ورتلونکو لپاره دا ځای يو مهم پړاو وو. د ملتان د لرغوني بنار په شان دلته هم يوه غونډۍ ده چې د پخوانيو وختونو راهيسې ورباندې يوه دفاعي قلا جوړه وه. په ۲۰۰ ق.م کې دا ځای د "ستودرا ديش" په نوم ياديدو چې وروسته "شيتوتو" شو، همدغه نوم د ستلج سيند لپاره هم کارېدو. د مېلاد نه وروسته دا ځای دافغانستان د کوشاني واکمنو لپاره هم يو مهم مرکز وگرځېد او په دوېم ميلادي پېړۍ کې دا ځای د هندو شاهي پاچايانو پلازمېنه وه. د لسمې ميلادي پېړۍ په وروستيو کې دلته راجپوت چوهان هندوان ميشت وو، خو د غزنوي او غوري تر حملو وروسته دا يوه پوځي چاوښۍ شوه. وروسته د ډېلي د تخت ساتنې

لپاره د سرهند ساتل ضروري وگڼل شول. د دې ځای والي به پاچا پخپله ټاکلو او سرهند به چې د هر چا لاس ته ولوېدونو مهم بری به یې گڼلو.

د ډېلي د سلطنت تر اخیستو وړاندې بهلول لودي د خلجي پاچا محمد شاه لخوا د سر هند والي ټاکل شوی و. بیا سلطان بهلول لودی خپل دوه زامن خواجه بايزيد اوشهزاده نظام(سکندر لودهی) پرله پسې د سرهند والیان ټاکلي و. بهلول خپله یوه لور چې سبحان نومېده د سرهند یووالي ته په نکاح کړی وه چې لقب یې مېر مېران و. د دوی دواړو قبرونه د سرهند په شاهي هدیره کې اوس هم شته او د سبحان د قبر په شناخته د هغې د مړینې نېټه ۹۰۱ هجري قمري او د ۱۱ صفری میاشت لیکلې ده. خو د هند د عامو مسلمانانو لپاره په سر هند کې د شیخ مجدد الف ثاني زیارت مهم دی چې د اکبر پاچا د نوي دين (دين الهی) پر ضد یې مبارزه کړې وه او د سیکانو لپاره دا د گورو گوبند د ځامنود پادگار لپاره اهمیت لری چې د مالیر کوتله په تاریخ کی یوه مهمه پېښه وه. دلته د افغانستان پاچا شاه زمان هم خښ دی.

دا چې ځایي راجاگانو صدرالدین ته څومره احترام لرو په ۱۴۵۸ م کې د کیپور تهله د ریاست نواب رائ بهرام بهادر بهتی خپله لور شیخ ته په نکاح کړه یعنې د بهلول د لور سره د واده نه څلور کاله وروسته صدرالدین دویم واده وکړو. دا مېرمن د بهتیاني جي په لقب وپېژندل شوه. او بنایي د راجپوت دود سره سم ورته په جهېز(پسول) کې کلی او ځمکې ورکړل شوی وي.

د شیخ صدرالدین درې زامن وو چې مشر یې حسن، دویم یې عیسی او دریم یې موسی او یوه لور وه چې د بي بي منگي په نوم یې پیژنو. خو د مالیر کوتله د نواب کورنئ تاریخ لیکونکې عنایت علی خان لیکي د صدرالدین د لور هیڅ ذکر نه دی کړی. دی حسن د تاج المرسا او عیسی او موسی د بهتیاني ځامن بنایي.

د پینځلسمې پېړۍ په وروستیو کې شیخ صدرالدین خپله لور بی بی منگي د توهانه په یوې مسلمانې کورنۍ کې واده کړله. توهانه په ختیځ پنجاب کې اوس د هند د هریانې په ایالت کې شامله ده. ځینې سرچینې وايي چې د توهانه دا کورنۍ راجپوت وه او د غوربانو په وخت مسلمان شوی وه. د بی بی منگي اولاد نه لرلواو د واده نه پنځه کاله وروسته یې خاوند مړ شو. د خاوند څلوېښتي یې چې پوره شوه نو خسرگنۍ ورته د دویم واده وویل. د هند راجپوت قام د کونډې په واده تېنگار نه کوي او په هند کې ځینې مسلمانان اوس هم د کونډې دویم واده یو عیب گڼي خو داسې بنایي چې د بی بی منگي خسرگنۍ یا خو په اسلامي اصولو تینگه وه او یا بیا د مزکی او د مال شخره وه. کېدېشې بی بی منگي مجبوره کړې شوې وې چې د خپلې خوښې خلاف خپل لېور او یا په نژدې خپلوانو کې چاته په کښېني. هغې خپل پلار ته پیغام واستوو چې څوک دی ورپسې راشي، صدرالدین خپل مشرزی شیخ حسن ته وویل چې توهانې ته ولاړ شي او خپله کونډه خور ورسره راوړي. حسن دا خبره و نه منله او څرگنده نه ده چې د هغه د انکار سوب څه و خو داسې ښکاري چې پلار او زوی ډېرې ورځې په دې تېرې کړې.

د مالېر کوټله د خلکو روایت دی چې یوه ورځ بی بی منگي په خپله کوټه کې ناسته وه، د هغې خسرگنۍ له خوا دوه جوړه جامې چې یوه یې سره او بله یې سپینه وه ورته راوړل شو چې باید یوه په کې خوښه کړي. د سړی جوړې مانا د دویم واده منل او د سپینې مانا کفن و یعنې مرگ ته دی تیاره شي. یو روایت دا دی چې بی بی منگي سپینه جوړه واغوسته او د شپې په تیاره کې له کوره بهر ووتله. بهر ورته د پلار له خوا ورلېږلی کسان ناست وو، دا یې له ځانه سره کړه او مالېر ته یې را وسته. خولیکلی تاریخ وای چې شیخ صدرالدین کله چې د شیخ حسن نه ناهیلی شو، نو خپل دوه کشري زامن عیسی او موسی لور پسې واستول. دا چې دوی څنگه خپله خور په خوندي ډول پلار کړه راوسته په

دې اړه معلومات نه شته، خو شيخ صدرالدين د بي بي منگي په ليدو خوشحاله شو. او خپلو دوو زامنو ته يې په دې الفاظو دوعا وکړه " دبع (ديگ) تبع (توره) فتح" يعنې رزق موډېر، په توره مو برکت او برياليتوب مو په برخه شي. د مالېر کوټله خلک چې اوس هم چاته دوعا کوي نو همدغه درې ټکي يادوي. د بي بي منگي قبر په توهانه کې دی او څرگنده نه ده چې دا په کومو حالاتو او شرايطو کې بېرته ولاړه، دوېم واده يې وکړو که نه؟

لږه موده وروسته د صدرالدين دريم زوی شيخ موسی ناروغ او مړ شو، او د هغه هيلې په خپل وروستي زوی عیسی پوری وتړل شوی. د شيخ صدرالدين د مړينې په نېټه کې د اوو کلونو توپير لېدل کېږي، د ده په مزار ۱۵۱۵ ميلادي کال او د تاريخ په پاڼو کې د ده د مړينې نېټه ۱۵۰۸ ليکل شوې ده. هغه د خپل مرگ پرمهال يې وصيت وکړ چې د ده ځای ناستی به د ده کشر زوی عیسی وي خو په دی وصيت د هغه په دوو زامنو کې د تربگنۍ داسې زړې وکرل شو چې دغه کورنۍ يې سره وويشله. د تبع او د توری وضاحت د ماليرکوټله هغه خلک چې ځان ته منجاور واي داسی کوئ. د شېخ هغه ځامن چې دده امر يې ومنلو ورته د تبع او د فتح دعا وشوه، دوی نوابان شول او هغه چې د پلار امر يې ونه منلو هغه ته يې د دبع (دېگ) دعا وکړه او د هغه اولاد اوس دده په زیارت د پخېدونکو دېگونو له برکته ژوندی دی. يو ساده وضاحت چې خلک يې کوئ دا دی چې حسن د مسلماني مېرمنې ځوئ و نودده اولادونه د صدرالدين د زیارت منجاوران او د راجپوت مېرمنې اولادونه نوابان شول. خوکه حسن د تاج المرسا ځوئ و نو دې د هندوستان د پاچاهلول لودي لمسې او د سکندر لودي خورئ و. تاج المرصا به په دې خوشحاله نه وی چې د مشر زوی شيخ حسن حق دې وخورل شي. د صدرالدين د وصييت تر مخه دجاگېر په اړه داسې پرېکړه وشوه چې د بهلول او سکندر لودی لخوا چې کومې ځمکې شيخ صدرالدين ته ورکړل شوې وې هغه

به ټول شيخ حسن او دده اولادونوته رسېږي. کومې ځمکې چې شيخ صدرالدين ته د دواړو مېرمنو تاج المرصا او بهتياني په جهېز کې ورکړل شوي وي، هغه به د شيخ عيسى او دده د زامنو وي. په دې کې نه د نوابي، نه د منجاوري او نه د يويا بل ځوي سره نا انصافي وشوه. د لوديانو په سلطنت کې د صدر جهان وظيفه په ډېلي کې يوه لوړه عهده وه. او د پاچا د پرتخت د کښېناستو مراسم دده په وېنا به پېل کېدل. پاچا به په مهمو فيصلو له ده مشوره کوله. خو د صدرالدين ددې رول او د هغه د ډېلي د ژوند په اړه هيڅ نه دي ليکل شوي.

گورو او نواب

په ۱۴۶۹ ميلادي کال د راوي سيند سره نږدې په يو وړوکی کلی تلونډی کې د هندوانو د کهشتری زات د يو دکاندار سپوا رام کره يو ماشوم وزېږېدو چې مور پلار ورله نانک نوم غوره کړو. سپوا رام شته من نه و خو د کلی خلکو پې درناوي کوو. دلته د بهتي قام خلک د لوديانو پر وخت مسلمانان شوي وو. په کلی کې هندوانو او مسلمانانو په گډه ژوند کوو خو کله کله مذهبي شخړې به پېدا کېدې. هندوانو به مسلمانانو ته د بنکېلاک گرو په سترگه کتل. نانک چې د وو کالو شو نو پلار د کلی په بنونځي کې داخل کړو خو ماشوم د الف په توري بنوونکي سره بحث پېل کړ او د خدای د وحدانيت خبره يې وکړه. د سپوارام په گاوند کې د ېو مولوی سپد حسېن کور وو. هغه چې د نانک خبرې واورېدې نو پوه شو چې دې ولی وو. هغه ته يې د اسلامي ازدکړي پېل کړی. نانک به زيات تره په نږدې ځنگل کې ځان ورک کړو. د نهو کالو په عمر کې مور پلار ورته د هندوانو د تاراغوستودوديزه مېلمستيا جوړه کړه. خو نانک د تاراغوستل رد کړل. دې چې د پينځلسو کالو شو نو پلاريي فکر وکړو چې د دکانداري ته يې را ووهځوئ. يوه ورځ يې ورله پېسي ورکړې او د خپل ملازم

بالا سره يو ځای وړ واستوو چې مالگه دی واخلي او په نږدی کلو بانډو کی دی خرڅ کړی. منډی ته په لاره دوی د ملنگانو د یوی ډلی سره مخ شول چې د ولورې د لڅه یې خبری نشوی کولی. نانک د ټولو پېسو ډوډی واخیسته او ملنگان یې پری ماړه کړل. بیا یې ورسره مذهبی بحث وکړو. پلار یې خبر شو نو دده د وهلو لپاره یې لستونې رابنکل. خو د کلی مشر رام بولارچی د نانک د دروېشۍ نه خبر وو له خپله جبهه ورله تاوان پورا کړو.

بهلول لودي په ۱۴۸۸ عيسوي کال کې د ۳۸ کالو او اتو میاشتو حکومت نه وروسته مړ شو. دده زوی نظام خان د سکندر لودي په نوم چې د ډېلي پر تخت کېناست نو پښتانه د پنجاب نه وراخوا د هند ختیځ او مرکزي برخو کې خپاره شول. یو لوی شمېر پښتنوته د مالوی، بندېل کهنډ او نورو ته په بهار او بنگال کې مزکی ورکړی شوی. د پینځلسمې پېړۍ په وروستیو کې سکندر لودي د دوآب شاوخوا د کوکر (کھو کهر) قبیلې د بغاوت ختمولو لپاره دوه سرداران یوسف خان او نهاند خان ورواستول. دوی د ستلج سیند په غاړه په یوه وړوکی کلي کې خپل پوځي لښکر تم کړ. نهاند خان د سیند په ختیځه غاړه پاتې شو، دلته د محمد غوري پر وخت یو وړوکی کلي اباد و چې په کې د هغه وخت یو جومات هم جوړ و. نهاند خان د دغه جومات چار چاپېره د یوه نوي ښار د ابادولو کار پیل کړ او دا یې لودیان ونوموو چې وروسته بیا لودیانه شو. د پنجاب په ځینو تاریخونو کې د نهاند نوم "نهنگ" لیکل شوی چې گواکې دی دومره ظالم سړی و چې له خلکو نه یې په ژوندوني څرمنه وېستله او له همدې امله ورته نهنگ وایي.

د سیند په لوېدیځه غاړه د سلطان پور لودی ښار اباد دی او په ځینو تاریخونو کې راغلی دی چې یوسف خان د ستلج نه پورې غاړې یعنی لودیځ غاړې ته ولاړ او هلته یې د سلطان پور لودي په نوم د یو ښار بنسټ کېښود خو د سلطان پور لودی نومی ښار زکر د بولسمی پېړۍ راهیسی شوی دی. دا ښار

په لرغونی زمانه کی د سرومان پوراو په کوشانی سلطنت کی د پو لوی بودهای مرکز په توگه پیژندل کېدو. د سلطان محمود غزنوی په حمله کی دا ښار ویجاړ شو او بیا د دولسمی پېړی په سر کی سلطان خان لودی چی د غزنوی دوری پو جنرال و، دلته یو نوی ښار اباد کړو. دا ښار د ډپلی او د پېښور تر مېنځ د تجارتي قافلو د لاری په سروو نو ډېر ژر د پارلس کلومیتر پراخه شو. د ښار په مېنځ کی یوه وپاله بهېده چی کالی بین به پې ورته ویپل. په ښار کی د مساپرو لپاره سراپونه او په برابره فاصله حفاظتی مینارونه جوړ وو. یو وخت دلته ۳۲ بازارونه او د پینځو سوو نه زيات دکانونه وو. په خوارلسمی پېړی کی دا د لوېدیځ پنجاب مرکز او په پینځلسمی پېړی کی د لودی حکومت والی دولت خان به له دی ځایه د پنجاب پراخه سیمه اداره کوله. ښای لاهور هغه وخت هم یو وړوکی ښاریه وه. د نانک پلار خپله لور د سلطان پور د یو تن جې رام ته واده کړی وه. ده د دولت خان لودی سره کار کوو. د څوم په صلاح نانک ته یې په سلطان پور کی یو وړوکی هتئ واخیسته. خو نانک د دکان هرڅه وپړیا خلکو ته ورکول. په نتیجه کی دکان بی له څه گټی تش شو. جې رام خپل بادار ته د نانک په اړه ووییل. دولت خان ده ته د سرکاری مودی خانې (خپرات خانې) مشری وروسپارله او داسی ښایې چی نانک په دی کار خوشاله وو. لږه موده وروسته پلار ورله واده وکړو او دده دوه ځامن ووزېږېدل. دولت خان لودی د نانک د دروېشئ نه خبر وو او هڅه یې وکړه چی دی رسمی ځان مسلمان اعلان کړی. ځکه ده د اسلام په پیغمبر حضرت محمد صلی اله علیه وسلم هم ایمان لرلو او هغه یې ریښتونی نبی گڼلو. خو نانک د مذهبونو د مراسمولکه لمونځ او نورو عباداتو سره ځان نه تړلو. ده د سرکاری خپرات خانې نه دومره ډېر شپیان په خلکو وېشل چی د نورو چارواکو کینه یې راپاروله او هغوی دولت خان لودی ته دده شکاېت ووکړو. دولت خان د مودی خانې د سامان اود حساب جاج واخیستونو هرڅه

ورته سم بنکاره شول. نانک ته یې درناوی ووکړو او نور اختیارات یې هم ورله ورکړل. خو سازشيانو څه موده وروسته بیا په نانک تور ولگوو چې سرکاری مال خپلوانو ته ورکوي. د دولت خان په امر پلټنې ووشوې خو هر څه سم وو. له دی وروسته که څه هم دولت خان په نانک ټینگار ووکړو چې ورسره دی پاته شی، نانک دا نوکری پرېښوده. ده یو واری بیا د ملنگانو جامی په غاړه کړی او له کوره ووتلو. اوس له ده سره دوه نور کسان هم مله وو. یو مسلمان چې رباب به یې غږوو او مردان نومېدو، بل هندو چې رام داس یې نوم وو خو خلکو به ورته بدھا ویېل. نانک به په پنجابي ژبه کې صوفیانه شعر وویلو نو مردان به ورله په رباب سر برابر کړو او زمزمه به یې کړو. درې واړه لومړی په پنجاب کې وگرځېدل، ورپسې کابل ته ولاړل. بیا د ایران د لاری ترکی او مکې معظمې پورې ورسېدل. د هغه ځای پوه پېښه داسې ده، چې پوه ورځ نانک ویده وو او کعبه ته یې پښې وې. د مکې قاضي رکن الدین وولیدو نو تری پوښتنه وکړه چې ولې یې د خدای د کور سپکاوی وکړو. نانک ورته وویېل که کولی شی نو زما پښې هغه لور ته تاو کړه چې خدای پکې نه وې. په واپسې د افغانستان د شمال په خلم کې د نانک مسلمان ملگری مردان مړ شو. خو نانک د هغه مړې وسوځوو. بېرته پنجاب ته راوگرځېدو او اوس د مردان ځوئ سجاد ورسره شو. دا ځلی دوی ملتان او ورپسې کندهار ته ولاړل. په دی سفرونو کې د نانک نوم ووتلو او لوی شمېر هندوان دده منونکي شول.

په ۱۵۱۷ کې سکندر لودي له نړۍ سترگې پټې کړې نو د پښتنود سلطنت زوال هم پیل شو. په ډېلي کې ابراهيم لودي د لیونتوب نښې څرگندولې او په هر چا یې شک کاو. خپل ډېر تکړه سرداران یې د همدې شک له امله یا ووژل او یا یې بنديان کړل، نور چې د ده با اعتماد امیران وهغوي یې تېښتې ته مجبوره کړل. آن تر دې چې خپل سکه ورور جلال خان یې لومړی بندي او بیا

یې وواژه. د نانک د منونکو شمېره مخ په زباتېدو شوه نو ابراهیم لودي، دی خپل دربار ته را ووبللو. نانک هلته پاچا ته هم دروېشانه خبری وکړی خو پاچا ورله د بندسزا وټاکله. پښتانه اوس په ابراهیم نه راټولېدل. دا وخت د پنجاب والي دولت خان لودي مغل پاچا بابر ته پیغام استولی و چې که پر ډېلي يې حمله وکړه نو دی به يې ملگرتيا وکړي

د کابل نه مغل پاچا ظهيرالدين بابر خپلې لښکرې د اباسين نه پورې د دوآبې شاوخوا راټولې کړې. او په ۱۵۲۲ ميلادي کال کې ابراهیم لودي په پاني پت په جنگ کې ماته وخوړه، هم هلته ووژل شواوهند د مغلو لاس ته ورغلو. نانک وو میاشتی په بند کې وواو د بابر پاچا له خوا ورخوشی کړی شو. د نانک منونکی وای چې بابر د نانک سره ولیدل او ده ته يې د شرابو د څښلو بلنه ورکړه خو نانک ورته وویېل چې د خدای د معرفت مستو ملنگانو ته د دنيا نشې نه وی پکاری. د بابر په لیکلی یاداشتونو کې د نانک زکر نه دی راغلی. د مغلو په دوره کې نانک چې اوس خلکو ورته بابا نانک او گورو نانک ویېل، د هند نورو سیمو ته ولاړ او لوی شمېر خلک دده پېرویان شول. دی د خپل ژوند وروستي څو کاله د راوی سیند په غاړه یو کورکی وسېدو او هم دلته د بی وزلو خلکو لپاره يې یو ځای جوړ کړو چې هره ورځ په زرگونو خلکو به پکی ډوډی خوړه. د ډېره بابا نانک په نوم دا ځای اوس هم په لاهور کې شته. د سیند په غاړه ده د کرتار پور نومی یو ښار هم اباد کړو چې وروسته په سېلابی اوبو لاهو شو. نانک په ۱۵۳۸ کی د ۷۱ کالو په عمر کې له فانی نړئ سترگی پټی کړی. د نانک په مړینی د هندوانو او مسلمانانو تر مېنځ شخړه را پورته شوه. دوی د هغه وروستي مراسم د خپلی عقیدې پر اساس سر ته رسولی. دده مړی د یو څادر لاندی اېښی وو او کله چې څادر لری کړی شو نو هلته مړی نه وو. اخر څادر دوه ټوټی کړی شو. مسلمانانو دا څادر څښ کړو او هندوانو خپله برخه وسوځوو. نانک د ژوند په وروستېو ورځو کې خپل پو

مرید خپل ځای ناستې گورو وټاکلو چې لهنا نومېدو او وروسته د گورو انگدپه نوم یې د نانک تعلیمات خپرول. دنانک یو ځوئ لکهمی چند دنیا داره شو او اولادونه یې اوس هم شته. دویم ځوئ سری چند د پلار په شان ملنگ شو، ده د وېښتو نه پرېکول، د توری چلول او د ځان د دفاع لپاره جنگی دود رواج کړو. په راتلونکو سلو کالو کې پنجاب د گورو نانک د منونکو ټاټوبی شو چې سیک په نوم دی نوی مذهب پکې وده وکړه.

د ۱۵۲۲م د پانی پت په لومړی جنگ کې څرگنده نه ده چې د مالېر پښتانه شیخ حسن او شیخ عیسی د چا پلویان وو. شیخ عیسی په ۱۴۹۳ کې سون پت د رای صوبه خان لور را واده کړې وه او مشر زوی یې خان محمد شاه نومیدو، د شیخ حسن مشر زوی سلیمان نومېدو. دواړو توربورانو په یوه وخت کې ملگرتیا هم لرله او تربگني یې هم پاله. د مغلو د واکمنی سره شیخ حسن چې لا تراوسه یې د پلار په بی انصافی د مالېرله مشری لاس په سر نه و، دا موقع مناسبه وگڼله او د مغلو لخوا ټاکل شوي استازي (شاهي گماشته) ته یې د خپل حق غوښتلو لپاره دعوه وړاندې کړه. په مالېر کې د شیخ صدرالدین د وصیبت د ټکي بدلول نا ممکنه خبره وه او شیخ عیسی د خپل ورور په دعوه دومره په قهرشو چې د ډېلي یو قاضي ته یې مخه کړه، هلته فیصله وشوه چې د وصیبت ټکي نه شي بدلېدی.

شیخ عیسی په ۱۵۳۸ م کې د شپېتو کلونو په عمر کې مړ شو او څلور څلوېښت کلن محمد شاه د پلار په گدی کېناست، په دې وخت کې د ده لقب رئیس وو. که څه هم د مالېر ډېرې ځمکې د خان محمد شاه په لاس کې وې خو د ډېلي له لورې ورباندې یو چارواکې (مېر فېصلي) ټاکل شوی و چې د مالیې او نورو اداري کارونو څارنه به یې کوله. د شېخ حسن ځامنو میرزا خان اوسلېمان د خپل تربور نه د بدل اخیستو لپاره یوسازش وکړو او مېر فېصلي یې وواژه. د مغل د یو چارواکي وژل قانوني جرم و او د ډېلي له لورې ددی

جرم سخته سزا وه. په دی کار نه یوازې دا چې د مېرزا خان او سلیمان ټولې
ځمکې ضبطې شوی بلکې د صدرالدین ټولو خپلوانو ته هم له مالپرنه د وتلو
امر وشو.

خان محمد شاه د ټول تېر سره یوځای د خپل نیکه دسون پت رای صوبې خان
(چې دده د مورپلاروو) سره واپراوه خو ډېر ژر د هندوستان د سیاست یول بل
لوبغاړې میدان ته شو. د بنگال او بهار واکمن شېرشاه سوري د بابر پاچا زوی
همایون ته چې د خپل پلار بابر له مړینې وروسته د ډېلي پر تخت ناست و، په
پو جنگ کې ماتې ورکړه او د هند پاچاهي پو واری بیا د پښتنو لاس ته
ورغله.

همایون د ایران له پاچا طهماسب سره پناه واخېسته. خان محمد شاه د
شېرشاه سوري لخوا ټاکل شوی د سرهند والي ته خپل خواست یوړ او په
۱۵۴۳ عیسوي کال کې د نذرانې د پیسې ورکولو نه وروسته او د شاهي پوځ
د منصب په اخیستود مالیر رئیس وټاکل شو. په دی کار د نواب او د منجاور
کورنئ سره ووپشل شوی. مېرزا خان او سلیمان هم د خپل نېکه ځمکو ته
بېرته ور وگرځېدل خو اوس د سرهند والي د دوئ په ځمکومالیه اخېسته.
بنای هم له دی وخته دوئ د مزکه والو یا خانانو په توگه وپېژندل شول. محمد
شاه د لودیانو، مغلو او د سوریانو دورې ولېدې او په دې سیمه کې د پرله پسې
جگړو شاهد و. نوموړی د مالپرد رئیس په توگه د پاچا او د مرکزی حکومت
سره اړیکې ټینګې کړې. دی په ۱۵۴۵ عیسوي کال کې ومړ او درې زامن
محمد اسحق، شاه منصور او عبدالله یې پرېښودل. محمد اسحق د خپل
غورنېکه په خپر یو مذهبي کس و. ده د خواجه معدود (مودود) په لقب شهرت
لرلو او کله چې ده د خپل پلار پټکې په سرکړو نوهغه مهال د شېرشاه سوري
زوی اسلام شاه حکومت کاوه.

د پنجاب وړې وړې سيمې اوس د سرهند له لورې اداره کېدې اود دې مشر د چکله دار په نوم د ډيلي له لورې ټاکل کېدو. خواجه مودود د خپل پلار ځمکې په برابر ډول په خپلو وروڼو ووبشلي چې په نتيجه کې يې د دوي په کورنۍ کې بې اتفاقي او جگړې رامنځ ته کړې. د ده دوو وروڼو شاه منصور او عبدالله د سرهند له والي سره نيغ په نيغه اړيکې ټينگې کړې چې په دې کار د يوبل پر ضد د سازشونو لړۍ پيل شوه.

د سوري سلطنت په ډيوه کې تيل په خلاصيدو شول او په ۱۵۵۵ عيسوي کال کې د بابر پاچا زوی همایون يو وارې بيا د ايران نه لاهور ته را ورسېد، د شېرشاه لمسی سکندر سوري د سرهند سره نژدې د هغه مقابلې ته را ووت خو په جنگ کې يې ماتې وخوړه. په دغه جنگ کې خواجه مودود بې طرفه پاتې شو، همایون بری وموند او يو وارې بيا د هند واکمني د مغلو لاس ته ورغله خو همایون په ۱۵۵۶ ميلادی کال د شېرشاه له خوا جوړ شوی د ډيلي په پرانا قلا کې د شېرمنډل نومې ودانۍ له پوښيو په را پريوتو مړ شو نودده دولس کلن ځوئ جلال الدين د خپل پلار د پتمنو اميرانو په مرسته د دلي پر تخت کښېناستو.

خواجه مودود په ۱۵۶۲ عيسوي کال کې له فاني دينا سترگې پټې کړې او د ده د دوو زامنو فتح محمد خان او عبدالرزاق خان نه يې مشر زوی د مالېر رئيس و ټاکل شو. د فتح محمد خان د ورور عبدالرزاق دا هېله وه چې څرنگه د ده پلار خپلو وروڼو ته په ځمکو کې برابرې برخې ورکړې وې، د ده وروربه هم داسې وکړې خو فتح محمد د نوي مغل واکمن اکبر پاچا د پېر د انتظامي چارو نه ښه گټه اخېستل غوښته. فتح محمد خان خپلې ډېرې شارپې ځمکې کرنيزې کړې او د ماليې په چارو کې به يې د سرهند د چکله دار مرسته کوله.

په ۱۵۵۲ کې گورو انگد مړ شو او دده پو مريد امر داس د گورو په توگه وټاکل شو. تر هغه وخته هم د نانک پېرويانو د هندوانو ډېر رواجونه نه وو

پرېښی چی بو پکی د ستي رسم وو. امر داس د سیکانو لپاره ددی ممانعت ووکړو. خو ددی رواج د ختمولو اصلی عامل مغل پاچا اکبر گنل کېږی. امر داس په ۱۵۷۴ کی مړ شو نودده څوم رام داس یې پر ځای گورو شو او له دی وخته دا منصب موروثی شو. رام داس د اکبر پاچا په بلنه د ربار ته ورغلو او لکه چی د پاچا عادت وو د بېلا بېلو عقائدو د منونکو سره به یې مباحثی کولې، رام داس هم د نانک لاره ورته روښانه کړه. دا د اکبر پاچا سرپرستی وه چی رام داس په ختیځ پنجاب کی د سیکانو د لومړی ښار امرتسر د جوړولو کار پېل کړو. د نانک منونکو د پورا مذهبی جذبی سره ددی ښار په جوړولو کې مادی مرستی وکړی. او سیکان د لومړی ځل لپاره د بو قام او د قوت په توگه د هندوستان په تاریخ کې ووپېژندل شول. د رام داس ځوی ارجن په ۱۵۸۲ کی گورو وټاکل شو او ده په امرتسر کی د اوبو تالاب او معبد جوړ کړو چی اوس د طلای معبد په نوم یې پېژنو. د شپاړسمې پېړی وروستی کلونه په هند کی د شورشونو شاهد وو. اکبر لا ژوندې وو خو په مغل کورنی کی د اکبر د ځوی سلیم او د لمسی خسرو تر مېنځ د پاچاه کېدوسیالی پېل شوی وه. د خسرو مور او خسرگنی راجپوت هندوان وو او دوی د پوځ لوبه برخه اداره کوله.

په مالېر کوتله کی فتح محمد د یوښه واکمن په توگه را وځلېد، او د سرکاري لقب له ورکړې پرته به خلکو نواب فتح محمد خان باله. د ده مېرمنه د جهال نومې کلي یوه راجپوته وه، دلته له تېرو دوو سوو کلونو راهیسی افغانان مېشت وو او ډېرو په کې د مالېر له افغانانو سره خپلولي لرله. خو فتح محمد خان د پنځوسو کلونو په سن کې هم اولاد نه لرلو او اخرد کورنی په غوښتنه یې د پنجاب د روپنومي کلي د پوې افغانې کورنی جینی را واده کړه چی خپلوان یې د مغل حکومت په لوړو عهدو (دندو) مقرر و.

په ۱۵۹۳ م کې د ده په کور کې یو ماشوم وزېږېد چې بازید خان ونومول شو، په دې وخت کې فتح محمد ۵۳ کلن و. دوه کاله وروسته دده بل زوی بهاول خان وزېږېدو خو فتح محمد خان د خپلو زامنو ځوانی و نه لیده او په ۱۶۰۰ م کې یې له نړۍ سترگې پټې کړې.

مالیر او کوتله

نن د فتح محمد خان څلوېښتې ده، ټول خپلوان په مالپر کې راسره راټول دي. د فاتحې او دوعا نه وروسته یو سپین ږیری پاسپېرې، اووه کلن بازید خان ته د خپل پلار د مشرئ پټکې په سروئ او په هغه گدی یې کښېنوي چې د مالپر د مشر لپاره ځانگړې شوې ده. د یوې پردې تر شا د بازید مور دا هرڅه ویني، خو ورځې وړاندې د هغې په کاله یو برهمن راغلی او د بازید په اړه یې وپلې و چې دی به لکه د لمر په اسمان وځلېږي. د دواړو وروڼو (بازید او بهاول) د زده کړو لپاره ښوونکي وټاکل شول، د هغې پېر له دود سره سم دوی د تورې وهلو، د اس د سپرلئ، غشې او نېزو ویشتل ازده کړل. له وړو کې عمر نه یې مور ورته د انتظام، د خلکو سره د چلن او ناستې ولاړې ته پام کاوو. په ډېلي کې ۱۶۰۵ کی د اکبر پاچا د مرگ نه وروسته د هغه زوی سلیم د جهانگیر په نوم پرتخت ناست کښېناستو او دده ځوئ خسرو پروېز پنجاب ته ووتښتېدو. د پاچاهۍ په هیله ده خپل تیت و پرک ځواک راټولوو. ده د سیکانو گورو ارجن سره هم وولیدل او هغه ته بې خواست ووکړو چې دده د بربالیتوب لپاره ورته دوعا ووکړي. داسې ښاپې چې گورو ارجن د خسرو سره د پوځي مرستې ژمنه هم کړې وی. چې نتیجه یې دده لپاره ښه نه وه. د مغل پاچا جهانگیر د خزانی وزیر چاندهو شاه نومېدو او ارجن د خپل سپاسی اغېز د زباتولو لپاره د خپل ځوئ هرگوند د واده لپاره د هغه لورو غوښته. وزیر نه

پواځي دا چي د ارجن خواست يې رد كړو بلكه د هغه سپكاوي يې هم وكړو. وروسته چانډوشاه خپله فېصله واپوله او ارجن ته يې ښه سوغاتونه ور واستول. خو ارجن داهر څه ددي ځواب سره بېرته ولېږل چي اوس كه د ټولي دنيا شته مني هم ورله وركړي نو دي د هغه لور نه غواړي. وزير په دي سپكاوي په قهر شواو د بدل اخيستو لپاره يې جهانگير پاچا ته لمسون پېل كړو. پاچا د خپل نافرمانه ځوي هرملاتړي ته سزا وركول غوښته. چانډوشاه ته يې اجازه وركړه چي ارجن ته دي پخپله سزا وركړي. گورو ارجن په لاهور كي وونيول شو او په بندي خانه كي شكنجه او هم هلته د مرگي د مرض د لاسه مړ شو.

د ارجن ورور پرتهي مل غوښتل چي د خپل وراره هر گوويند پرځاي دي پخپله د سيكانو مشر شي خود قام وگرويي مخه وونيوله. گورو گوويند د پلار د بدل او د وولس لپاره د وسلې را ټولول او د هر سيك لپاره جنگي تربيه لازمه ووگڼله او ورو ورو د امن او د صلح پر ځاي ددي مذهب منونكي سيكان د اور پكو او د جنگيالو په توگه يو ځواك شول. دي پخپله د جهانگير پاچا په پوځ كي د يو عسكري سردار په توگه وركډ شو او پو وخت د خپل پلار قاتل چانډو شاه گوتو ته ورغلو نو په پښه كي يې ورته پري واچوو او د ښار په لارو كي يې په رابنكلو رابنكلو ووژلو.

د يووېشتو كالو په عمر كي بازيد خان د يو پوخ سياست وال او پوځي په توگه د مالير د مشر دنده په غاړه واخېسته. له ريئس كېدو سره سم هغه د شېخ صدرالدين كورني پر ځان را ټوله كړه. خپلو تربورانو او شاوخوا كليو كي مېشتو پښتنو ته يې بلنه وركړه چې تربگني دې شاته كړي او د مالېر په جوړولو كي دي ورسره لاس يو كړي. ده په لومړي ځل د مالېر لپاره يو پياوړي پوځ جوړ كړ او د پوځيانو په روزنه كي يې خپله هم ونډه اخېسته. د سرهند د چكله دار سره يې د ځمكو او د پرگنو د ماليې چارې دومره قوي كړي چې هغه

به ده مشورې منلی. خو په کورنۍ کې دننه د تربور ولئ او د وړو وړو شخړو د هوارولو کار دده مخه نیوله چې په مالېر کې د پرمختګ څه کار وکړي. په ۱۶۲۸ میلادی کال کې جهانگیر پاچا مړ شونو دده ځوئ خرم د شاه جهان په نوم د ډېلي پر تخت کښېناستو. هغه خپل مشر ځوئ دارا شکوه د پنجاب والی وټاکلو چې په لاهور کې ووسېدو. دارا شکوه پخپله یو متقی کس وو او د دروېشانو سره به کښناستو پاسېدو. گروهر گوویند دده نږدې ملګری و. سیکان د یو پوځي قوت په توګه د مغل سلطنت لپاره د خطر ېوه الامه وه او شاه جهان غوښتل چې ددوئ زور مات کړي. هغه د مخلص خان په مشرۍ وو زره پوځ پنجاب ته ورواستو او د امرتسر سره نږدې په لومړي ځل سیکان او مسلمانان د جنگ لپاره یو بل ته مخامخ شول. مسلمانانو سخت جنگ وکړو خو ماته یې وخوړه. د دارا شکوه په مېنځګړتوب روغه وشوه او هر گوویند د بل جنگ د مخ نیوی په هوډ د خپلو جنگیالو سره د ستلج سیند نه پینځلس میله لری د جنوب په ځنگلونو کې ژوند پېل کړو. څه موده وروسته د هر گوویند یو ملګري د شاهي طوېلی نه دوه اسونه غلا کړل او د پاچا قهر یې راو پارو. مغلو بیا پنجاب ته لښکر ورواستو او بیا یې ماته وخوړه. سیکان په دی بریالیتوب ډاډه شول، د ځنگله نه راوتل او په کرتار پور کې مېشت شول خو دوئ د یو لوی جنگ لپاره څه موده ځانونه غلی وونیول. د هر گوویند یو پښتون ملګری پېنده (پاېنده) خان نومېدو چې ده ورته ورور ویېل. د هر گوویند د ځوئ سره یو باز وو چې پېنده خان ته یې ورکړی و. ېوه ورځ دا باز والوتو او ورک شو. د گورو او د پېندا خان تر مېنځ خبری وړانی شوی او د گورو په کېږدئ کې ولاړو ځینو سیکانو پېندا خان ووهلو. پېندا خان د بدل اخیستو په موخه د شاه جهان دربار ته ورغلو چې سمدلاسه یې ورله پوځ ورکړو او د سیکانو سره یې د درېم جنگ لپاره ورواستو. د جنگ په مېدان کې څو ورځی توری برېښېدی او دواړه غاړی په مېرانه وځنګېدې. اخر

هرگوویند او پیندا خان پو په پو د جنگ میدان ته ورو دانگل. پینده خان د هر گوویند په توره ووژل شو. مغل پوځ د خپل سردار په وژني جنگ ووبا پللو او د هر گوویند د مېراني کیسی هری خوا خپری شوی. مغلو ډېره هڅه وکړه چې دی ژوندی وونیسی خو بریالی نشول. په ۱۶۴۵ کی دی مړ شو او د ده د وصیبت سره سم دده لمسي هر راي گورو شو. هر راي د خپل نيکه په پرتله امن غوښتونکی و.

په مالېر کې چې کله بازید خان خپل خپلوان خان ته را نژدې کړل نو ډېر د ده په کور او سپدل، د صدر الدین تېر اوس ډېر شوی وو. او د اوسېدو کورونه پرې تنگ شول آن تردې چې په ۱۶۵۳ م کې د بازید کشر ورور بهاول خان د خپل تربور سلطان خان لخوا د کور په سرو وژل شو، بازید خان د یوې لویې قلا د جوړولو لپاره د ډیلي چارواکو ته درخواستونه کول او ټولو خپلوانو ته یې ډاډ ورکوي چې دی به ډېر ژر یوه پخه قلا جوړوي خو د ورځو د تېرېدو سره د هغه مشکلات زیاتېدل. مغل حکومت د هند ټوله خاوره د پاچا ملکیت گڼله او هر چا به چې د یوه پوځ کور ودانی او کلا د جوړولو هوډ وکړ نو حکومت نه به یې اجازه اخېسته، پایله یې دا وه چې ولسي خلکو پاخه کورونه نه شوای جوړولي او خامو کورونو کې به اوسېدل. یوه ورځ د بازید خان یو تربور هغه ته دا پیغور ورکړ چې ترڅو ستا قلا جوړېږي موره به مېره یو. د بازید لپاره دا پیغور یوه ننگونه وه، ده د سرهند د چکله دار نه یو لیک واخیست، په روپړ کې د خپل ماما خپلو په سفارش د ډیلي دربار ته ورغلو چې د پاچا امر واخلي. شاه جهان پاچا اوس ناروغه و او دده د دوو ځامنو دارا شکوه او اورنگزېب تر مېنځ د تخت لپاره مبارزه پېل شوی وه. په دې وخت کې اورنگزېب خپل پلار او خور جهان ارا د اګرې په کلا کې نظر بند کړي و او د خپل مشر ورور دارا شکوه پسې لاهور ته روان و چې د تخت وارث شي. دارا شکوه د هر راي

مرسته تر لاسه کړه خو دا ورننگ زېب ځواکونو دارا شکوه ووژلو او د هغه سر
بې ورته راوړو.

. مغل پاچا به په دوبي کې کشمير ته تلو او په لاره کې به د پنجاب راجاگانو
د ده امنيت نېولو، د مالېرد پوځ يوه ډله به هم د انبالې نه د شاهي لښکر سره
مله وه او دا به يې د ستلج تر سينده بدرگه کاوه. په لاره به د شاهي کورنۍ غړو
بنکار کو. بازید خان په ځوانۍ کې څو واری د شهزاده اورنگزیب سره د
بنکار پر وخت ملگرتيا کوله. د پنجاب دغه سيمې په ځنگلونو پتې وې او په
کې هر ډول وحشي ځناور پيدا کېدل. يو حل اورنگزیب دلته پراوو اچولی و
چې يو زمري شاهي خېمې ته نژدې ورغی. بازید خان سم د لاسه پخپلې
توري دا زمري وواژه. افسانه ويونکي واي، د ده همدغه کار د اورنگزیب
خوښ شوی وي چې په مالېر کې ورته د پوې کلا د جوړولو امر ورکړ. خو په
اصل کې بازید د دارا شکوه سره په جنگ کې د اورنگزیب ملا تر کړی و او
کله چې اورنگزیب لاهور ته په لاره د امبالې، سر هند، لودياني او روپړنه
تېرېدو نو د مالېر ځواک هم ورسره د لاری ملتېا کوله. او بېا د ستلج سيند نه
پورې وتلو کې يې ورته لاره بنودله.

اورنگزیب په خپل مرام کې بريالی شونو په ډېلي کې پر شاهي تخت د
کښېناستو په موقع يو لوی دربار جوړ کړ، بازید خان ته يې د سيف الملک او
د اسدالله د القابو او نواب د خطاب سره د قادر اباد او نوان گاون پرگنۍ د
جاگېر په توگه ورکړې او په همدې موقع هغه ته د پوې کوتلې او د ښار د
جوړولو اختيار ورکړل شو. اورنگزیب د سيکانو گوروهر راي هم ډېلي ته
راوبللو، خو هغه خپل مشر ځوئ رام راي ته بوليک ورکړو چې پکې د خپل
ځان په اړه بې ليکلی و چې دی يو ملنگ سپی دی او د خپلې جونگړۍ نه به
پاچا ته دوعا کوئ. اورنگزیب په دی ليک ارامه شو خو د ضمانت لپاره يې
رام راي په خپل دربار کې ووساتلو او ښه چلند يې ورسره کوو.

په مالېر کی بازید خان په ۱۶۵۷ میلادي کال کې د مې په میاشت د محرم په لومړۍ نېټه د بنار اساسی تېرې د ایښودو ورځ و ټاکله. د دې لپاره یې دوه شخصیتونه را وبلل چې یو یې صوفي بزرگ عالم شاه فاضل چشتي او دویم یې د هندوانو یو بېراگي ساده مہاتما شام دهمودھرو. ده شاه فاضل ته خواست وکړ چې په دغه نوي بنار کې د خلکو د مېشتېدو دوعا وکړي، شاه فاضل د اوبو یو ډک منگی را وغوښتو. وايي چې بازید خان دا کار په خپلو لاسونو وکړ، له کوهي نه یې اوبه را وویستې منگی یې ډک او شاه فاضل ته یې ورکړو. شاه فاضل د قران څو ایاتونه تلاوت کړل او بیا یې ورته وویل چې دا اوبه د سیمې ټولو کوهبانو کې لږې لږې واچوه او ورته یې وویل هر هغه څوک چې کوتلې ته راځي همدلته به مېشت پاتې کېږي. په سر کې د بازید خان د کلاد بنیاد تېره کېښودل شوه، د دې کار لپاره هغه د تېرو دوو کلونو راهیسې مواد را ټولوو. دا بنایي چې بازید خان د بنار نقشه له وړاندې لرله. ځکه په یو کال کې د ده کوراو بل کال ته د مالېر کوتله د کلا جوړول پورا شو. بنار په څلورو برخو وېشل شوی و چې د بازید خان د څلورو ځامنو په نومونو یادېدل، فېروز، حسین، سروراو اختیار. د بنار د قلا دیوال درې مېله اوږد و، مستطیل شکل او ځای ځای یې د څارنې برجونه لرل. په دی کی اووه دروازی وی چې لاهوری، کابلي، ملتاني، سرهندي، سونمي، ډېلیا و کشمیری نومېدی. دې سره مالېر کوتله د یو مکمل بنار بڼه خپله کړله او د لومړي ځل لپاره د دې اوسېدونکو په پخو کورونو کی ژوند پېل کړو.

د سیکانو گورو هر راء په ۱۶۶۱ کی د مړینی پر وخت خپل کشر ځوی هری کشن د گورو په توگه وټاکلو چې ماشوم و. په دی فېصله په مغل دربار کی رام راء سخت په قهر شو. دی او هری کشن د بېلو بېلو مېندو ځامن و. هری کشن اورنگزېب ته خپله دعوی وړاندی کړه او پاچا امر وکړو چې هری کشن دی د هغه دربار کی حاضر کړی شی. اورنگزېب د هری کشن په لیدو د هغه د پوهی

او هونبپاری نه متاثره شو. او اعلان یې وکړو چی هم دی به د سیکانو گورو وی خو ماشوم هری کشن د چیچک په مرض اخته شو او د ژوند هیله یې ختمه شوه. دده منونکو تری د راتلونکی گورو په اړه وپوښتل نو ده د خپل تره تبغ بهادر نوم واخیستو. د هرگوو بند دا خوی د پلار د مړینې پروخت ماشوم و او د هغه د وروستی مېرمنی اولاد و. هم له دی وخته سیکان په دوو ډلو ووېشل شول.

بازید خان له مغلو پرته په گاونډه کې د راجپوت او سیکانو سره هم بڼې اړیکې وساتلې. په نابېه، جیند او بتاله کې هغه مهال د پهل سنگه کورنۍ واکمنه وه چې وروسته بیا د پهلکیان سرکار په نوم یې شهرت پیدا کړ. د گومتی را جه سردار چپن سنگ و چې بڼه انتظامی صلاحیت یې لاره. د بازید خان په وینا د سر هند چکله دار له هغه سره سلا مشورې پېل کړې، د بازید خان په سفارش د مغلو لپاره به د پنجاب د دې ځنگلونو حاصلات او محصول پهل سنگ را ټولول چې خپله برخه به یې هم په کې اخیسته. له دې کار سره د چپن سنگ په زړه کې کینه او حسادت پیدا شو. یو کال سخته وچکالی وه او پهل سنگ له خپلو ځمکو ډېره گټه ونه کړه چې په پایله کې د مالیې ډېرې پېسې ورپورې شوی. چپن سنگ همداسې موقعې په لټه کې و، د سر هند چکله دار چې مالیه ترلاسه کوله هغه ته یې وویل پهل سنگ ته د مالیې پېسود ادا کولوموده (مهلت) مه غزوه، که ډېلې درباندي بد گومانه شوه نو ممکن دا عهده درنه واخلي. په دې خبرې چکله دار د پهل سنگ د نیولو او په بند کې د اچولو امر وکړ.

بازید خان چې خبر شو نو د خپل ملگري د راخوشې کولو لپاره سملاسي سر هند ته ولاړ، له هغه ځایه یې د ده لپاره پروانه ترلاسه کړه خو په لاره کې خبر شو چې پهل سنگ په بندي خانه کې مړ شو. بازید خان د ده مړی واخېست، پتپالې ته یې یوړ او د هغه خپلوانو ته یې د وروستی مراسمو لپاره

وسپاره. په ځينو تاريخونو کې راغلي چې پهول سنگ د مرگي په مرض اخته و او د بي هوشي چپه به ورباندې راتله، دى روغ و خو د مړي گمان پرې شوى او په اصل کې ژوندى و. انگرېز تاريخ لېکونکى گريفن په دې نظر دى چې پهول سنگ د هندوستان د سادھوانو نه هغه هنر زده کړى و چې سپرى ترډېرې مودې ساه بندولى شي او خلک پرې گمان کوي چې دى مړ دى. هغه د بندي خانې نه د تبېستې دغه لاره پيدا کړى وه.

د نواب بازید خان دوه مېرمنې وې، لومړۍ يې د بهمنانو له کلي نه وه چې په پنجاب کې دى او په ځينو تاريخونو کې د بهمن په نوم داسې اندازه شوې ده چې هغه بهمن شهزادگۍ وه (بهمني سلطنت په گجرات او احمدنگر کې جوړو) او دوېمه مېرمنه يې د کپور تهله او سپدونکې وه. د بازید خان پنځه زامن و چې مشر فېروز خان په ۱۲۵۹ کې د پلار د مړينې وروسته نواب شو.

تبغ بهادر خپل ټول ژوند د بهار په اپالت کې په سختيو تېر کړې و. خود سيکانو د مذهبي مشر په توگه اوس ده سره يو زر سپاره عسکرو او په کرتار پور کې يې د خپلو مريدانو په پېسو يوه لويه کلا جوړه کړې وه. ده به په کلا کې دربار لگوو. اخوا اورنگزېب پاچا په هند کې د توري په زورد اسلام

خپرولو ته بډى وهلى وى، امريې وکړو چې تبغ بهادر دى د خپلى کورنئ سره وونيول شي او دده دربار ته يې حاضر کړى. په ۱۲۷۵ کې دى لومړى سر هند ته او بيا دهغه ځايه د اوسپنې په پنجره کې بند ډېلي ته ورسول شو. هلته دى د جې پور د راجه په کور کې ايسار کړى شو. راجه دده د ضمانت هڅه وکړه خو پاچا تبغ بهادر ته د اسلام په دين کې د داخلېدو ووبل. د ده په انکار جلاد د

پاچا په امر دده سر پرېکړو. دده ځوئ گوبند نومېدو او تبغ بهادر د خپلې گرفتارۍ پر وخت هغه د گورو په توگه نومولې و. وروسته ده د بهار په پټنې کې ژوند پېل کړ او د هندو مذهب د لويو پندتانو نه يې ديني ازدکړى وکړى. د بهار صوبه د اورنگزېب د ورور شجاع په لاس کې وه، خو هغه د دې د انتظام

نه عاجز و او ډېر ژر په کې د مرهټو مشر شيواجې سر را پورته کړو چې له څو کالو راهيسې د مغلو پر ضد په چريکي جنگ بوخت و. اورنگزېب به ددی جنگونو لپاره لوی شمېر پوځ وراستولو چې د مالېر کوتله ځوانان به هم پکې شامل و

نواب فېروز د پلار په شان مالېر کوتله بنه اداره کړه، خو څلور کاله وروسته مړ شو او د ده مشر زوی شېر محمد خان په ۱۶۷۲ م کې د مالېر کوتله نوابي ترلاسه کړه. دی د خپل نيکه بازید خان تر سيوري لاندې لوی شوی و او په اوولس کلنۍ کې يې نه يوازې دا چې په پوځي مهماتو کې گډون کوو بلکه د مغل پاچا اورنگزېب د بنکار لپاره تابيا هم کوله چې پکې په زرگونو کسان، اسونه، هاتيان او سامان د يو ځای نه بل ته وړل کېده.

د شېر محمد نوابي د مالېر کوتلې لپاره يو ډېر مهم پړاو و. د اورنگزېب په مخالفت د هند په ډېرو برخو کې بغاوت روان و، د مرهټو سربېره سيکان هم د هغه د سختې مذهبي تگلاري پر ضد را پاڅېدلي و. نواب شېر محمد خان د مرهټو سره جنگ لپاره د مغلو لخوا بهارته ولاړو چې ددی ايالت لوبه برخه يې نيولې وه. په دی وخت کې د مالېر کوتله چارې دده ورور خضر خان په مخ بېولې. شېر محمد د يوه غښتلي پوځ مشري کوله او د بهار د بېا نيولولپاره يې دومره مېړانه وکړه چې اورنگزېب ورله په پنجاب کې اويا کلي په جاگير کې ورکړې. په دې وخت کې د بازید خان دوو نورو زامنو حسن خان او اختېار خان هم ځان ځان له پوځي ډلې او په خپلو سيمو کې پخې قلاگانې جوړې کړې وې او د مغل پوځ په ملاتړ جنگېدل.

د بهار د کمپاين نه په راستنېدو شېر محمد د خپل نوي جاگير په انتظام لاس پورې کړ، او د جبال په کلي کې يې يوه پخه کلا جوړه کړه. دا ځای د شېر پور په نوم مشهور شو او اوس د پتيايي په ضلع کې شامل دی، دلته ځينې پخوانۍ قلاگانې اوس هم شته. د شېر پور د ابادولو نه وروسته نواب شېر

محمد خان نورکسان وروزل او خپله جنگي ډله يې لا پياوړې کړه. دی يو واری بيا ډېلی ته را وبلل شو خودا وارد هغه خدمتونه د پښتنو د يو باغي سردار پر ضد په کارو.

د بدايون په ولسوالۍ کې د روھيله پښتنو يو مشر علي محمد خان مغل واکمن ته د ماليي ورکولونه ډډه وکړه او د بغاوت بېرغ په پورته کولو ډير ځواک يې موندلي و. دوی سره د جنگ لپاره نواب شېر محمد خان د مغل پوځ مشري کوله او په دوو جنگونو کې روھيله پښتنو ته يې ماتې ورکړه، علي محمد خان د خپلو يو شمېر پوځيانو سره لاس تړلی ډېلي ته راوستل شو. شېر محمد خان د دې برياليتوب په بدل کې د پنجاب نهه مهم ځايونه چې پکې لوديانه، روپر، ماچې واره، پائل او بابيان شامل و، د جاگير په توگه ترلاسه کړل. ددی سربېره د اورنگزېب له خوا يوه توره، يو اس د شېر بهادر د خطاب سره يې ترلاسه کړل او د سرهند د نايب چکله دار دنده هم ورته وسپارل شوه. د بدايون زياتره پوځيان چې بندي نيول شوي و هندوان و، د پاچا په امر دوی شېر محمد ته وسپارل شول چې مالير کوتلې ته يې را وستل، دوی يې مسلمانان کړل او ځمکې يې ورته ورکړې. وروسته چې کله شېر محمد د مالېر کوتلې لپاره سرکاري پوځ جوړو نو زياتره همدغه خلک په کې شامل و، دوی ته به يې د شېر محمد چېله ويل. اورنگ زېب د غلام لپاره د چېلا ټکيې د کارولو امر کړی و. د چېليانو کوڅه په مالېر کوتلې کې اوس هم شته. د هند په لړ او بر کې جنگونه روان و او مغل خزانه په تشېدو وه. په ۱۲۷۲ م کې اورنگزېب د جنگ لپاره د پېسود پوره کولو په تکل شو، هغه د هند د نامسلمه خلکو لپاره د جزيه ورکولو قانون جوړ کړو خو په دې کارهغه د هند په گوټ گوټ کې د خلکو قهر او غصه را وپاروله او څه لږ ډېر خلک چې ورسره و هغه هم ترې خپه شول.

په دکن کې د مرهټه شیواجي په مشرۍ لا پخوا څو وارې بغاوت شوی و خو اوس په پنجاب کې سیکانو د گورو گوبند په مشرۍ د بغاوت اور بل شو. د جزیې نه پرته اورنگزیب د پلو محصول هم وټاکلو چې تجارت او سوداگری ته یې یو لوی گوزار ورکړ. له یوې صوبې نه چې بل ته تجارتي مالونه لیږدول کېدل، سوداگر به مجبوره و چې په هغی مالیه ورکړي، په دی کار سیمئیزو زوره ورو ځمکه والو، پخپل سرمالیه اخیسته، سوداگرو به د خپلې گټې نه زیاتې پیسې په مالیو او محصول ورکولې، هغوی چې مالیې به یې نه ورکولې مالونه به یې ځمکه والو ضبط کړل. په داسې وخت کې زیاتره کاروبار د هندوانو او سیکانو په لاس کې واو په دی کار تر ټولو زیات تاوان دوی ته ورسېدو. اورنگزیب د خپل ژوند پنځه ویشته کاله په دکن کې له مرهټو سره په جنگ جگړې کې تیر کړل او پاتې ژوند یې د سیکانو په سرکوبۍ پسې را واخیسته. د سیکانو روحاني مشر گورو گوبند سنگ چې د خپل چریکي جنگ له لپارې په پنجاب کې د لوټ تالان، چورچپاول او د وېرې اچولو لپاره متې را نغښتې وی، د عامو سیکانو یو لوی پوځ جوړ کړی و چې مغلو ته به یې ځانی تاوان رسوو.

د سر هند چکله دارد ده سره د جنگ لپاره د عسکرو دوه لوی ډلې انندپورته ورواستولی چې گورو گوبند په کې خپل سنگر نیولې و خومغل پوځ ماتې وخوړه. اورنگزیب د دې خبر په اورېدو په قهر شوی لاهور والي او د جالندهر او د سر هند چکله دار ته یې امر وکړ چې خپل خپل پوځ ته حرکت ورکړي او د سیکانو د ماتولو لپاره دې خپل ټول وسایل په کار واچوي، ده د گورو گوبند د ژوندي نیولو امر وکړ. دا جگړه تر اتو کلونو روانه وه او څومره چې مغل د سیکانو په ماتولو کې پاتې راتلل اورنگزیب ورته هماغه هومره ټکنې کیدو آن تر دې چې اورنگزیب خپل زوی مراد د لسو زرو عسکرو سره پنجاب ته ور ولېږلو. د سر هند او د جالندهر چکله دارو یو وارې بیا خپل پوځ ور برابر کړ،

د دې ټول ځواک شمېر څلوېښت زره و. شهزاده مراد لاهور ته ولاړ او په ۱۷۰۲ کال کې په انندپور يوه بشپړه حمله پيل شوه. په دې کې د نواب شېر محمد خان پنځه زره سپاره او پلي عسکر هم شامل و چې مشري يې دده ورور خضر خان او تربور ناهر خان کوله. د دې ځواک مشرانو په گډه دا مشوره وکړه چې دوی به انندپور د هرې خوا نه کلابند کړي چې د بهر نه د رسېدو ټولې لارې ورته وتړي.

په دې اوږدې محاصرې د گورگوبند ملاتړې د ولېږې او تندي له لاسه ورو ورو د سيمې نه په وتلو شواو په اخره کې د گورو گوبند سره يوڅو پتمن ملگري پاتې شول. دوی نه غوښتل چې ژوندي د دښمن لاس ته ورشي ځکه چې د اورنگزيب پاچا نه يې د ښه سلوک توقع نه لرله.

ځينو سيک مورخينو ليکلي چې په دې بد حال کې هم گورگوبند د تېښتې لاره نه خپلوله خو خپلو ملگرو ورته وويل چې که ژوندي پاتې شوی نو له بله ځايه به خپله مبارزه جاري وساتو. يو بل ځای ليکلي دی چې کله د ده نه پنځه ويشت زره د مجهيل ډلې سيکان بيل شول نو گوروگوبند په انندپور کې خپل ځان خوندي نه گڼلو، هغه خپل دوه زامن چې يو يې زوره ورسنگ او بل فتح سنگ نومېدو د شپې د قلا نه له خپلې مور سره يوځای وويستل او دوی په يوه وړو کې کلي کېهېرې کې د يوه برهمن په کور کې پناه واخيسته چې گنگا نومېدو. گوروگوبند د خپلو څو ملگرو سره انندپور نه ووتلو او چمکور ته يې ځان ورساوه. په بل سحر چې مغل پوځ خبر شو نو په شاوخوا کليو کې يې ورپسې لتون پيل کړ، لتون کوونکي د مالپر کوتله اود سرهند پوځيان و، دوی د چمکور کلا د دننه حال نه، نه و خبر چې څومره کسان په کې دي، اود يوې لويې حملې فيصله يې وکړه.

د شېر محمد خان ورور ناهر خان د ځينو پوځيانو سره د کلا ديوال ته اندرپايه (پارسنگ) ولگوله او په خپله ورباندې وخوت. کله چې بره ورسيد نو

ورباندي چا د يو کاني گوزار وکړ، دی په سر ولگيد او د لرگېني اندرپايي نه لاندې را ولويد، له دې سره يو خای د ده په سينه او تندي کې يو شمېر غشي خښ شول او د بې هوشۍ په حال کې له هغه خايه وويستل شو.

د ده تربور خضر خان د جگړې قومانده پخپل لاس کې واخيسته او دی هم ووژل شو. نواب شېر محمد خان د خپلو دوو وروڼو او تکړه قوماندانو په وژنې سخت خواشینی شو. گوروگوبند په هغه شپه د چمکورد کلا نه هم وتښتېد او د مچهي وارې په کلا کې يې مورچه ونيوله. بل خوا د هغه مور له خپلو دوو تنکيو لمسو سره د گنگا برهمن په کور کې وه، دوی په اسونو ورغلي و او د هراس له زین سره خورنډې خلتې د روپو او د سرو زرو ډکې وې. گنگا دغه هر څه ترېنه غلا کړل او فکر يې وکړ چې که دوی مغل واکمن ته وسپاري نو ډېر انعام به ترلاسه کړي، هم په هغه شپه يې چارواکو ته ددوی حال ورکړ.

مغل پوځ ډېر ژر دغه درې واړه ونيول او د سرهند چکله دار ته يې حاضر کړل چې وزير خان نومېدو او د کنج پوری پښتون و. هغه په ماشومانو زور راوړ چې که مسلمانان شي، نو دوی به وژغورل شي او پاتې ژوند به په ارامه تېر کړي. دوی ته د اندپور ټول جاگير د ورکولو ژمنه وشوه او دا چې دوی ته به لوي انعام او القاب ورکړل شي، خو هلکانو هېڅ وعده يې نه غاړه نه ايښوده.

په دې موقع نواب شېر محمد خان د ماشومانو د راخوشی کولو هلی ځلی پېل کړی، وزېر خان ورته وويل خو ورځې وړاندې ستا دوه ميرني وروڼه د دوی د پلار لخوا ووژل شول او اوس ستا وړدی چې خپل بدل واخلي، خو نواب شېر محمد خان په ځواب کې وويل زما وروڼه د جنگ په تود میدان کې شهيدان شول او زه به د خپلو وروڼو بدل يوازې د جنگ په میدان کې اخلم خو په هېڅ حال د دوو بی گناه ماشومانو وینی نشم تويولی، دا مېرانه نه ده چې خپل لاسونه دی د دوو ماشومانو په وینو سره کړم. د پلار د کړنو بدل د هغه له

ماشومانو نه اخیستل غلط کار دی، اصلي مېرانه د لاس تړلو بندیانو وژل نه، بلکه له دوی سره رحم کول دي. بیا یې وویل که د دوی پلار هم لاس تړلی د یو بندی په توګه د ده مخې ته را وستل شي نو دی به د هغه نه هم بدل نه اخلي. نواب شېر محمد خان په بېره مغل واکمن اورنگزیب ته د احتجاج یو لیک ورواستاوه چې په کې د ماشومانو د ژوند د ژغورنې غوښتنه شوې وه. د دې لیک یوه برخه داسې وه " سره له دې چې هېڅوک هم د واکمن له امر نه سرغړونه نه شي کولی چې د مرګ په شان به یې مني خو د عالي حضرت د سلطنت وفاداره نوکران دا مناسب ګڼي چې د عالي جاه پام ورته واړوي. داسې به وویل شي چې د ځینو مهمو سیاسي فیصلو تر مخې او په تېره کې د سیکانو د نا مناسبه فعالیتونو په رڼا کې دې، دې قام ته هره سزا که ورکول کېږي هغه به سم کار وي. خو د عالي جناب یو وړوکی او وفاداره ملازم داسې فکر کوي چې دا به په هیڅ ډول د سلطنت او د ستر قدرت د اصولو سره سمه خبره نه وي چې د ټول ملت غچ دې د دوو معصومو او بی ګناه ماشومانو نه واخیستل شي، چې د خپل کم عمر له کبله د باقدرته منصبدار په وړاندې هیڅ نه شي کولی. داسې قسمه عمل په ښکاره د اسلام او د اسلام د پیغمبر د اصولو خلاف دی. د عالي حضرت دا غلام وپره لري چې داسې یوه ناوړه عمل به د پاچا په انصاف او عدل یو تور داغ وي"

نواب شېر محمد خان په خپل لیک کې له اورنگزیب دا غوښتنه هم وکړه چې دا دواړه ماشومان دې په ډېلي کې خپل دربار ته را وېلي چې ښه تربیه واخلي او د سلطنت او د پاچا وفاداره شي. که داسې نه کېږي نو دواړه وروڼه دی هغه ته وسپارل شي چې په حرکتو یې نظر وساتي او بیا د حکومت خلاف پاڅون ونه شي کړی. په اخره کې یې دا هم ولیکل چې که پاچا د ده وړاندیز نه مني نو بیا هم دې (نواب شېر محمد خان) دا خپل فرض ګڼي چې رښتیا ووايي او له

رښتيا ويلو نه دی ډډه ونه کړي. سيکان د شېر محمد دا کار "ها ده ناره" (يعني د احتجاج غږ) په نوم يادوي.

کله چې دواړه ماشومان د وزير خان له لوري ووژل شول (د سيکانو تاريخ وای چې ژوندی بې په ديوال کی خښ کړل) نو گورو گوبند ترې خبر نه و او نه يې داسې اټکل کوو چې له زامنو سره به يې داسې ظالمانه چلند وشي، نوموړی له مچهي واپې نه په پټه رای کوټ ته ولاړ او هلته د ځامنو د قتل نه خبر شو. کوم کس چې ورته خبر راوړی و، له هغه يې پوښتنه وکړه چې داسې کوم کس نه و چې د دا ډول ظالمانه عمل مخنيوی يې کړي وای، هغه ته د نواب شير محمد خان د هخواو اورنگ زب ته د هغه د احتجاجی ليک په اړه وويل شول. گورو گوبند هم هغه وخت دواړه لاسونه پورته کړل او هغه ته يې دعا وکړه چې "د هغه نوعی دې تل شين وي" سره يې دا هم وويل "اوس به مغل سلطنت زوال وکړی" دی يو څه موده په مکهو وال کی پټ و او يوه ورځ يې موقع پيدا کړه چې د چمکور کلا ته ولاړ شی ده سره اوس پينځه ملگری پاته او څو ميله تللی و چې دوه پښتانه، نامی خان او غنی خان ورباندی پېښ شول چې گورو گوبند يې وپېژندلو. دوی د پېسو په بدل کی گورو گوبند او دده ملگری بهلول پورته ورسول چې پکی د گورو يوايرانی معلم قاضی پير محمد وسېد او دوی ته يې په خپل کورکی پناه ورکړه. د گورو گوبند زور اوس مات شوی و او دی د څه مودې لپاره د پنجاب په غرنېو سېمو او ځنگلونو کې پټ و خو اورنگزيب اوس هم نا ارامه و او ټولو منصبدارانو ته يې امر کړی و چې د سيکانو په حرکتو دې نظر وساتي.

د سيکانو له دې ماتې سره شېر محمد خان ته نور امتيازات ورکړل شول، د سرهند چکله دارد گورو گوبند په لټه يو بل لښکر د حملې لپاره تيار کړ او نواب شېر محمد خان ته يې هم بلنه ورکړه خو هغه اوس د سيکانو په وړاندې له کوم گام پورته کولو ډډه وکړه. دی د گورو گوبند د زامنو په وژنې له زړه نه خپه

شوی و او اوس له هغه سره جگړه ورته یو عبث کار بنکاریدو، بله دا چې د هغه پوځ په ځنگلونو کې د چریکي حملو لپاره تیارنه و او دریمه دا چې د گورو گوبند له لوري یې ځان ته دوعا یوه نېک نیتی وگڼله او نه یې غوښتل چې دا دوعا دې په بنیرا بدله شوې وای.

گورو گوبند او د هغه ملگرو د بدل اخیستو قسم کړی و او په ۱۷۰۶ میلادي کال دوی د پنجاب د ټولو مسلمانانو په ضد د جنگ نغاره و ډنگوله. ډپر ژر د سیکانو د ولس زره لښکر تیار شو. په دې موقع دوی مالېر کوتله او رای کوت دواړه خوندي سیمی اعلان کړی. د دی دوه علتونه و، یوه دا چې د نواب شېر محمد خان چلند او د گورو گوبند دوعا وه او بله دا چې د مالېر کوتله په ټولو کلیو او بانډو کې شل زره پوځ د جنگ لپاره تیار ولاړو او سیکانو د دوی د جنگ زور نه لاره. هغه مهال د نورو سیمو مسلمانانو په مالېر کوتله کې پناه اخیستې وه. د سیمو کمزوري واکمنود ځان ساتنې لپاره سیکانو ته پېسې ورکولې او یا به یې ځمکې او کلي دوی ته وسپارل.

د نواب شېر محمد خان په اړه انگریز تاریخ لیکونکی سرلیپل گریفن د چمکور د جنگ یوه پېښه بیانوي. په دې جنگ کې نواب یوه سیکه بنځه انوپ کور په زوره و نیوله، هغه یې مسلمانان کړه او بیا یې ورسره واده وکړ. دې مېرمنې وروسته ځان ووژلو او په مالېر کوتله کې یې خاورو ته وسپارله. د سیکانو کوماندان بیدی صاحب سنگ څو کاله وروسته د دې مېرمنې د جسد د اخیستو لپاره د شېر محمد په کلا حمله وکړه، د دې مړی یې را وویست او د سوځونې لپاره یې یوړ.

د مالېر کوتله نواب افتخار خان د دې پېښې په اړه وایي چې د دوی د کورنۍ په تاریخ کې د دې مېرمنې هېڅ ذکر نه دی شوی او نه یې د چاله خولې اوریدلي دی نو کیدای شي چې سیکانو د حملې لپاره یوه پلمه غوښتله. خود چمکور د جگړې په اړه د هند نامتو تاریخ لیکونکی ډاکټر گنډا سنگ لیکي،

کله چې د گورو گوبند سنگ د نیولوهلي ځلي کېدی نو د ده یوه خدمتگاره بي بي انوپ کور د شیرمحمد خان لاس ته ورغله او هغه دا له ځانه سره یورپه خو دې میړنۍ سیک میرمنې خپل ژوند د خپل دین او عزت لپاره قربان کړ. شېرمحمد دا په خاموشۍ په قبر کې خښه کړله، بېدي سینګ د جنگ لپاره مالپړ کوټله ته نه وورغلی او په بنار یې هېڅ غرض ونه کړ. د بي بي انوپ کور مړی یې له قبرنه را وویست او د سیکانو له مراسمو سره سم و سوځول شو. د اورنگزېب ځوی بهادر شاه چې د پنجاب حاکم و د گورو گوبند سره روغه وکړه. اورنگ زېب په دی وخت کې په دکن کې و او گوبند ته یې یو فرمان ورواستو چې که دی ورته حاضر شو نو انصاف به ورسره ووشی. گورو گوبند د فرمان په ترلاسه کولو په فارسی ژبه د څوارلسو سوو قطعو یو نظم وولیکلو چې پکې د خپلو بد بختیپو او د حالاتو ذکر کړې و. سیکان دی نظم ته ظفر نامه وایې. دا شعریې د خپل ورور دیا سنگه په لاس دکن کې پاچا ته وروولېږلو. پاچا د شعر په ویېلو نورهم متاثره شو او خپل استاځې یې گورو ته ددی ډاډ سره بیا ورواستوو چې که دی دربار ته حاضرشو نوښه چلند به ورسره ووشی. په ۱۷۰۷ کی گورو گوبند د پنجاب نه روان شو خو دی په لاره و چې د اورنگزېب د مړینې خبر یې واورېدو. په دکن کې د اورنگزېب ځوی بهادر شاه خپل ځان د هند واکمن اعلان کړی و. گوبند چې هلته ورسېدونو بهادر شاه ورته تود هرکلی سره د اسونو، هاتپانو او قیمتی سوغاتونو سره د پینځو زرو عسکرو د ساتلو منصب ورکړو. په دکن کې یو پښتون جمشېد خان ورسره ملگری شو. ده یو ځل د گورو په فرمائش ورله اسونه واخیستل خو گوبند د پېسو په ورکولو ځنډ وکړ او د دواړو تر مېنځ خبری ورانی شوی او توری راویستل شوی، گورو پخپلی توری د جمشېد خان سرپرېکړو. د سیکانو ځینی سر چینی وای چې جمشېد خان د گورو د وژلو لپاره د وزیر خان نه پېسی اخیستی وی او د هغه له خوا

وراستول شوی و. گورو گوبند په دی وژنه پنبېمانه شو او د جمشېد کورنئ ته یې پېسی ورکړی خو د هغه ځامن د پلار بدل اخیستو ته د موقع په لټه و. یوه ورځ دوی د هغه خوب کوټی ته ورننوتل او د گورو گوبند په خپټه کی یې چری ووو هلی. دده په چیغونو سیکان راټول شول، دواړه هلکان یې و نیول، د گورو خپټه یې وگنډله، ملهم پتئ وشوه او دی له خطر ووتلو. گوبند د دواړو وروڼو د پربښودو امر وکړو، په دی چی هغوی د خپل پلار بدل اخیستی و. دی د خپلو ټپونو د لاشه خوورځی وروسته په ۱۷۰۸ کی مړ شو او بنده بهادر یې خپل ځای ناستې ووتاکلو.

بنده بهادر په اصل کی یو هندو بېراگی و چی په دکن کی د گورو گوبند په لاس پئ سیک مذهب خپل کړی و. گورو گوبند د مرگ نه وړاندی ده ته سپارختنه کړی وه چی د وزیر خان نه به دده د ځامنو بدل اخلی. بنده بهادر کله چی پنجاب ته ورسېدونو په زرگونو سیکان دده بېرغ لاندی راټول شول. او د شاو خوا د مسلمانانو په سیمو کی یې چور چپاول او وژنی پېل کړی. په پنجاب کې دا کلونه د وړو مسلمانو ریاستونو لپاره ډېر سخت و. سپکانو د سامانه او د سیهورا له لوتلو او ویجاړولو وروسته لویدیځ او ختیځ هرې خوا ته تلل او څه چې به یې مخې ته راتلل یا به یې وړانول او یا به یې له ځانه سره وړل. بهادر شاه خو واری خپل پوځ پنجاب ته واستوو چی د سیکانو زورمات کړی او دوی کامیابه هم شول خو شېر محمد په دغو جنگونو کې عملاً برخه وانه خیسته. کله چی سیکانو په سرهند د یولوی حملې اعلان وکړونو وزیر خان هم مسلمانانو ته د جهاد غږ وکړو او په ډېلی کی بهادر شاه نه یې د مرستی غوښتنه وکړه. خو پاچا د سیکانو له خوا اوس د خطر احساس نه کوو. او بنایي دی ډاډمن و چې د دوی زور اوس اوبه شوی و. خو په سرهند چپاو اوس د سیکانو لپاره یو مذهبی فرض او د غچ اخیستو ناره گرځېدلې وه. د پاچا اندازه غلطه وه او سیکانو د سرهند په قلا یو ناڅاپی یرغل وکړو، وزیر

خان يې ژوندی ونيولو او د ده انجام ډېر دردونکی و. دی يې د يو غوايي له پښو سره وتړلو او غوايي يې د سرهند په لارو کوڅو کې وزغلولو، وروسته دی يې مړژواندی په اور کې وسوځاوه. د مسلمانانو مړی يې له قبرونو راويستل ددوئ کورونه يې چور کړل ان تردی چی د ټول سرهند ښاريې له مينځه وړل غوښته خوبنده بهادر ورته ووييل چی پخپله ښارڅه گناه نه وه کړی نودی ته تاوان مه رسوئ. که د چا زړه بدل اخيستل غواړی نو کله چی له دی ښاره تېرېږی نودوه خبنتی دی اخلی او د ستلج په سیند کی دی اچوئ. د سرهند نه سيکانو ته په لوی شمېر وسله او بارود په لاس ورغلل او ددی د تباهی نه وروسته د سيکانو قدرت نورهم زیات شو. مغلو تازه ځواک پنجاب ته ورواستواو دوئ یو واري بیا سرهند ونيولو. نواب شېر محمد خان يې د دې صوبه دار وټاکه. په ۱۷۱۰ د مې په میاشت کی د چېر چېرې نومی ځای کی د حکومتی پوځ او د سيکانو تر مينځ سخت جنگ وونښتواو نواب شېر محمد خان په دی جنگ کی خپل ژوند د لاسه ورکړو. له ده اته زامن پاتې شول چې مشري يې غلام حسېن، نور يې جمال خان، مېرزا خان، عظیم خان، فتح خان، اکبر خان، غلام رسول او غلام علي خان و.

غلام حسېن د خپل پلار ځای ونيولو خوده د شير محمد په شان پوځي استعداد نه لاره او نه يې په دې بدو حالاتو کې څه سياسي اغېز لرلې شو. ده مالير کوټله په وړو برخو ویشله او يوه يوه خپل هر ورور ته يې و سپارله چې له سيکانو سره مقابله وکړي. دی په خپله يو سوله خوښونکی کس و او د صدرالدين د کورنی کومو خانانو چې سرهند ته مالیه نه ورکوله د هغوی سره به يې د سولې او روغی جوړې له لارې ستونزې هوارولې. د مالير کوټله په سوېل کې د گڼو ځنگلونو سيمه د غلام حسين د ورور جمال خان په لاس کې وه او له دغه ځايه به يې د سيکانو د بريدونو په وړاندې دفاع کوله چې اوس يې زور تر لاهوره رسيدلی و. د مغلو لپاره لاهور يو مهم انتظامي مرکز و. بهادر شاه

له یولوی لښکر سره د لاهور په لوری و خوځېد او د سیکانو سره د دوو مهمو جنگونو وروسته یې هغوي غرونو او ځنگلونو ته وشرل. د تېبنتی پر وخت د سیکانو جنگي ډلې د مالیر کوټله شاوخوا هم راماتی شوی. همدغه خطرو چې د مخ نیوی لپاره یې غلام حسېن په هر کلي کې د دفاعي کلاگانو د جوړولو امر وکړ خو سیکانو هغه وخت مالیر کوټله ته زیات تاوان ونه رساوه. د نواب وروڼه د هغه له کمزورې پالیسۍ خوشحاله نه و، په تیره بیا جمال خان، چې د دښمن سره یې کلک جنگ غوښتو. ده یو ځلې د خپل مشرور غلام حسېن سره ناندري ووهلې، له هغه مرور شو، د خپل لښکر سره له مالیر کوټله نه ووتو او شېر پور ته یې مخه کړه. دی تر شېرو میاشتو له وروڼه مرور په کلي کې پروت و. میرزاخان او عظیم خان هم د غلام حسېن نه په خپگان خپلو خپلو کلیو ته ولاړل، خو نواب د دوی د پخلاینې لپاره هېڅ ونه کړل. په مالیر کوټله کې اوس د دفاع لپاره قوی پوځ نه و، بنځې، زاړه او بي تجربې ځوانان د خدای په اسره پاتې شول. په دې وخت کې مالیر کوټله د یو بل گواښ سره مخ شوه. د اورنگزیب پروخت د بدايون د بغاوت مشر وهيله سردار علي محمد خان د نواب شېر محمد خان نه ماتې خوړلې او بندي شوی و، د ده زوی عثمان یار خان د پلار بدل اخیستو لپاره د دولسو زرو پوځیانو سره په ۱۷ اکتوبر ۱۷۱۳ کې په مالیر کوټله د حملې لپاره روان شو. نواب غلام حسېن د دې جنگ زور نه لاره، دی یو سوله خوښوونکی کس ونود عثمان یار سره یې د سولې په تړون خپله لور بلاقن بېگم عثمان ته په نکاح کړه او جنگ ونه شو خو د روهیلو په تاریخ کې لیکلي چې عثمان یار په مالیر کوټله حمله وکړه، جمال خان د ده مقابله ته را ووتو او عثمان یار یې سولې ته مجبور کړو. دا خبره یقیني ده چې د مالیر کوټله د نواب لور روهيله سردار ته ورکړل شوې وه او په دې خبره د غلام حسېن وروڼه او په تېره بیا جمال خان ډېر په قهر و.

اخواد ډېلي پر تخت کله د مغلو يوه شهزاده او کله بل کښېناستو. د شاهي ماني د سازشونو او د وژنو سلسله پراخه شوه او اخرفرخ سيئر پاچا شو. د سيکانو د زورد ماتولو لپاره ده امر وکړ چې که هر چا يو سيک ژوندي ونيولو او د ډېلي دربارته يې راوړو نو هغه ته به انعام ورکول کېږي. د سرهند والي د ماليرکوټله د نواب غلام حسېن نه هم دا غوښتنه وکړه خو هغه دا کار غلط وگڼلو او په دې مخالفت د سرهند نه مغل لښکر په ماليرکوټله د حملې لپاره روان شو. جمال خان په دې وخت سخت جنگ ته تيار و خود غلام حسېن د روغې جوړې په پاليسۍ دا جنگ و نه شو. دې ټولو حالاتو د غلام حسېن زړه د نوابۍ نه تور کړی و. يوه ورځ خپل وروڼه يې را وبلل، د ټولو په وړاندې يې د نواب پټکې د خپل ورور جمال خان په سر کېښود او په خپله يې ځان د نړۍ له کارونو گونښه اعلان کړ. د هغه نورو وروڼو هم په دې فېصله خپله خوښي څرگنده کړه. په دې فېصله د نوابۍ حق د غلام حسېن د زامنو نه جمال خان ته انتقال شو. د غلام حسېن نيمگړتيا دا وه چې اداره يې نشوه چلولې او ښه والي يې دا و چې د جنگ پر ځای د صلح لاره يې غوره گڼله خو د هغه وخت د پنجاب په حالاتو کې د ځان ساتنې لپاره دواړه د پياوړي پوځ او سياسي بصيرت پکار و. دې يو صوفي و او د جنگ پر ځای يې د سولې، امن او روغې پلوي کوله. دده لوي په دې کې وه چې کله يې ځان د نوابۍ وروڼه ليدونو ژر يې فېصله وکړه او نه يواځې واک يې خپل ورور ته وسپارلو بلکې خپلې شخصي ځمکې چې هغه وخت يې د کال نوې زره روپۍ حاصل ورکاوه وروڼو ته پرېښودې او ځان سره يې يوازې پنځه کلي و وساتل چې خپل خرڅ لپاره يې کافي گڼلې.

د ژوندو لاره

د ۱۷۱۷ میلادی کال هوا سره شوې ده، د شپږ محمد خان دویم ځوی جمال خان د نواب په گدی ناست او د کلا په دې لویه کوټه کې د صدرالدین د ټبر مشران راټول دي. مالپر کوټله ته د جمال خان راتگ په عامو خلکو کې د خوشحالی سوب شوی دی، ټولو د ده تود هرکلی وکړ، او په یوه پرانیستي دربار کې یې د عامو خلکو په شوراو زوږد نواب وظيفه ترلاسه کړه. جمال خان په یوه احساساتي وینا کې په ځوانانو غږ کوي چې د سیکانو په مقابل کې د ډېلي له حکومت نه دې هیڅ تمه ونه لري. هلته مغل په بېلابېلو ډلو ویشل شوی، د تخت په سربو بل ته سازشونه کوي او دامونه غوړوي. د افغانانو مشران بیا هم په جمال خان ټینگار کوي چې د سیکانو په مقابله کې د مسلمانانو د ژغورنې لپاره دی له پاچا یو غښتلی پوځ وغواړي. جمال خان دا خبره مني خو ټولو ځمکه والو ته د اسونو د شمېرې د زیاتولو او ځوانانو ته د جنگي تربیې، تورې، غشې او نېزې د ایشتلو د ازدکړې امر کوي. غلام حسېن له دنیا سترگې پټې کړي او د ډېلي پرتخت مغل واکمن محمد شاه ناست وچي د د عبش او عشرت ژوند خوښوو او عامو خلکو ورته د "رنگیلا" لقب ورکړی و. ده د حکومت ټول کارونه یې خپل مشر وزیر قمرالدین ته پرېښي و.

سیکان اوس د پهل سنگ لمسي الا سنگ د بېرغ لاندې د دل خالصه په نوم راټولیدل. ده د پنجاب د مالوي نومي کلي کې یو خپلواکه حکومت هم اعلان کړی و او له شاوخوا کلیو نه د مسلمانانو له شړلو وروسته اوس مالپر کوټلې ته

سترگی خری کړی وی. جمال خان د یو باتدبیره او مسلکي پوځي په څېر ټول حالات څارل، د خپل انتظام لاندې په ټولو کلیو کې دفاعي مورچې او کلاګانې او د هر کلي خلکو ته یې د منظم پوځ لپاره دندې وروپشلي وې. د کلي مشر د خطر پرمهال په یوه ټاکلي شمېر کې پوځیان را ویستل او هغو کلیو ته به یې استول چې سیکانو پرې بریدونه کول. دغو پوځیانو ته به د خپلې وردی (رسمي جامې) او اس ساتنې لپاره د میاشتنې دوه روپۍ ورکول کېدې. د کلي مشر د پوځیانو د کورنۍ د خرڅ لپاره په وار د خلکو نه غنم او نور شیان اخیستل. د دې پوځي تاکتیک او جنګ ته آماده ډلو له امله شاوخوا سیکانو په مالبرکوټلې له برید او حملې ډډه کوله او دیارلس کاله د دې سیمې مسلمانان په امن کې و. د بنده بهادرد وژنې نه وروسته سیکان په یولسو برخو ووېشل شول او د هری ډلی مشری د جنگیالو قوماندانانو په غاړه شوه. په سر کی دا ډلی د جتته په نوم یادېدی. ددی جنگیالو به په جنگونو کی لوټ شوی د غنیمت مال به مشر ته ورسپارلو. د هری ډلی مال به په دوسیه کی لیکل کېده او په دی به یې نوره وسله او د جنګ لگښت پورا کوو. دی دوسیې ته به یې مسل وپیل. او اخر دا نوم د ډلو لپاره به یې کاروو. د سیکانو د یولسو مسلونو نومونه داسی و. بهنګي، نشان والیه، شهید، رام گرهبیه، نکئی، اهلوالیه، کنهیا، کروړ سنگهبیه، فبضل پوریه، دلوالیه، سوکهر چاریه، په دوی کی تر ټولو قوی د جسسه سنگه اهلوالیه مسل و چی د لوی ځواک سره به یې په مسلمانانو حملی کولی. د هغه ملگری الا سنگه نومېدو.

په ۱۷۳۷ کې الا سنگ د افغانانو سیمې په رای کوټ د لوی شمېر سیکانو سره حمله وکړه. له ده سره زرگونه جتان مله و، دې جتانو به په چپغو او نارو د هرې خوانه په یو کلي چپاوو کړو، په خلکو به یې وېره او ترهه گډه کړه، چور تالان به یې پیل کړ او ورپسې سیکانو ډلو به پوځي حمله وکړه. د رای کوټ

په دفاع کې د جمال خان دوه وروڼه غلام رسول او غلام علي ووژل شول، رای کوټ هم ډېر شمېر ځوانان له لاسه ورکړل. د جالندهر پوځدار اسد علي خان له دې پېښې وروسته د مغلو د منظم پوځ سره د الا سنگ پر ضد د جنگ اعلان وکړ او په برنالې کې دواړه ځواکونه یو بل سره ونښتل. سیکانو په پوره مذهبي جوش تورې بریښولې او اخر بریالي شول. اسد علي په دغه جنگ کې ووژل شو او مغل واکمنو یو ځلی بیا په هند کې د مرهټو نه پرته د سیک ځواک نه د خطر احساس وکړ.

مغلو لا د سیکانو د مقابلي لپاره په خپلو کې سره صلاح مشورې کولې چې بل کال ته یعنی په ۱۷۳۸ کې د ایران نادر شاه افشار د یو لوي ځواک سره چې په کې د کندهار او شاوخوا سیمو افغانان شامل و، پنجاب کې لښکرې داخلې کړې. هلته د دوی د مقابلي لپاره د مغلو پوځ ډېر کمزوری و او په یو لنډ جنگ کې د مغلو دېرش زره پوځیان ووژل شول. نادر شاه ته د ډېلي دروازي پرانستل شوی. څو ورځې وروسته د اختر په ورځ د نادر افشاریو څو پوځیان په یوه مېله کې د عامو خلکو له لوري سپک شول نو بلوا جوړه شوه. نادر شاه د دې د بدل اخیستو لپاره د ډېلي د عامو خلکو د وژلو امر وکړ چې په ترڅ کې یې د یو نیمو لکو نه زیات بې گناه خلک ووژل شول. نادر شاه د جنگ د تاوان نه علاوه د روغې جوړې او سولې په پلمه د مغلو د خزانې نه په منونو سره زر، قیمتي ډبرې، گانې او ورېښمین ټوکر په اوبسانو بار له ځانه سره یوړل. په دې خزانو کې تخت طاوس چې شاهجهان لپاره جوړ شوی و او کوه نور الماس هم شامل و.

مغل حکومت د سیکانو د یو بل پاڅون د مخنیوي لپاره په ۱۷۴۲ کې روھیلې نواب علي محمد خان د سر هند والي وټاکلو، ده د ماليې په راټولولو کې سختي کوله او په دې پالیسي ځېنې ځایي سرداران ترې ناراضه شول، د رای کوټ مشر هم د ماليې له ورکړې ډډه وکړه. د دې علت دا و چې د خطر

پرمهال مرکزی حکومت د دوی دفاع نه کوله. علي محمد جمال خان ته امر وکړ چې رای کوټ ته د سزا ورکولو لپاره د ده د لښکرو سره ملا وتړي، د جمال خان لپاره دا یوه گرانه فېصله وه. رای کوټ کې د ده خپل تربوران اوسېدل او ورته یې مشوره ورکړه چې دا وخت له مغلو سره جگړه عبث کار دی خو د رای کوټ مشر دا خبره ونه منله، د مغل پوځ سره یې په جنگ کې د ماتې خوړلو وروسته د دیپال پورلوري ته وتښتېد او ورور یې قلا او ښار علی محمد ته تسلیم کړل. اخر د جمال خان او ځینو نورو راجاگانو په سفارش او د یو لک او دېرشو زرو روپو د نذرانې په ورکولو علی محمد دی بېرته د رای کوټ د مشر په توگه وټاکلو.

اخوا په ایران کې د نادر شاه له وژنې وروسته احمد شاه ابدالی په ۱۷۴۷م کې د یو خپلواکه مشر په توگه د افغانستان یو مستقل مملکت اعلان کړی و. د لاهور مغل حاکم شاهنواز خان و چې په ډېلي کې د کمزوری حکومت نه ناهیلی افغانانو ته یې سترگی نیولی وی، احمد شاه ابدالی ته لیکونه وراستول چې که پنجاب ته راغی نو هر کلی به یې وکړی. احمد شاه په ۱۷۴۷م د ډسمبر په میاشت کې له اتلسو زرو پوځیانو سره چې دریمه برخه یې سدوزي و د پېښور نه روان شو او په جهېلم کې د شېر شاه سوری جوړشوی د روھتاس په قلا کې ایسار شو. دلته خبرشو چې شاه نواز د خپلې خبرې نه اوختی دی او اوس له ده سره جنگ کول غواړی. احمد شاه د حالاتو معلومولو لپاره خپل پیر صابر شاه لاهور ته ورولېږلو چې هلته د شاه نواز له خوا ووژل شو. بل کال د جنوري په لسمه افغان ځواکونو په لاهور حمله وکړه او د دود ورځو په جنگ کې یې دا ښار ونيولو.

د ډېلي حکومت په دې خوځښت د سرهند صوبه دار علی محمد خان خپل ټاټوبي انوله ته ولاړ. نواب افتخار پخپل تاریخ کې لیکي چې د ډېلي مغل حکومت دی له خپلې دندې گوښه کړ ځکه ددی خبرې وپره وه چې نوموړی به د

پښتونولۍ د احساس له امله د احمد شاه له پوځ سره يوځای نه شي . خو گنډا
سنگه وائی چی علي محمد خان ډېر هوښيار و. هغه پوه و چی افغانان دده
مرستې ته اړتيا نه لري او احمد شاه ابدالی په هند کی د ایسارېدو پلان هم نه
لرلو. نورو سردارانو احمد شاه ته په سر ټیټولو د مغلو سره ورانوله خو علی
محمد مغلو ته دا ښودل چی دی د افغانانو سره ملتیا نه کوی. ولی په اصل
کی په دی کار یې سر هند بی ځواکه پرېښودو. مغل پاچا په پنجاب کی
خپلو ټولو حاکمانو ته امر وکړ چی په سر هند کی دې را ټول او د افغان
لښکر مخه دې ونېسي. د محمد شاه وزیر قمرالدین او مغل شهزاده احمد شاه
د افغانانو سره د جنگ لپاره پنجاب ته لښکرې یوړې خو د مالېر کوتله جمال
خان په دې وخت کی احمد شاه ابدالی سره اړیکې ټینگی کړی. افغان پوځ د
لودیانی له لارې یې په یوه حمله د سر هند کلا و نیوله چی په کی د مغلو ډېرې
وسلې او پوځي توکي ایښي و. د مارچ په ۱۱ نیټه د ۱۷۴۸ م انبالې ته نژدې
د مانوپور (مان پور) نومي ځای کی د مغل او افغان پوځ ترمنځ سخت جنگ
وشو او په دی کی وزیر اعظم قمرالدین د توپ په یوې گولی ووژل شو. د هغه
زوی معین الملک (د مېرمنو په نوم شهرت لري) د پنجاب ټول مشران د احمد
شاه د پوځ پر ضد جگړې ته را وبلل او یوه متحده ټلواله (جبهه) یې جوړه کړه
خو د مالېر کوتله جمال خان له پېل نه افغان ځواک سره مل و.
احمد شاه د سر هند له نیولو وروسته په کندهار کی د خپل وراره اوځای ناستی
لقمان له بغاوت نه خبر شونو دا سیمه یې خپل زوی تیمور شاه ته وسپارله،
جمال خان یې د هغه نایب وټاکه او پخپله بېرته کندهار ته ولاړو. د لاهور واک
یې معین الملک ته پرېښودو چی افغانانو ته د باج په بدل کی د مغلو له خوا یې
لوېدیځ پنجاب اداره کو. په ډېلي کی د مغل پاچا محمد شاه له مړینې
وروسته د ده زوی احمد شاه په تخت کېناستو. د کابل پخواني مغل والي
ناصر خان چی د ابدالی نه تنبېدلی و د هغو ځمکو د بیا نیولو ژمنه وکړه چی

دده له واکه وتلی وی. بل لوري ته هغه سیکانو چې د نادرشاهي حملو پرمهال یې زور کم شوی و او د افغانانو د حملې پر وخت غرونو ته تښتیدلي و اوس بیا ځانونه یوځای کول. همداسوب و چې احمد شاه یو واري بیا د لښکر سره د پنجاب پر لورو خوځېد خو د لاهور سره نژدې د چناب سیند په غاړه د ډېلي د پاچا له لخوا ورته د سولې وړاندیز وشو او د کال څوارلسو لکوروپو د باج په بدل کې روغه وشوه. افغان لښکر د ملتان، ډېره اسماعیل خان او ژوب له لارې بېرته کندهار ته ستون شو. د باج په ورکولو کې معین الملک (میرمنو) سستی کوله او د کندهار نه به د احمد شاه استاځی لاهور ته ورتلل او لږې ډېری پېسی به یې را بوت کړی.

په ۱۷۵۱ م کې احمد شاه له کابل نه پېښور ته ورسېد، معین الملک ته یې د باج ادا کولو لپاره لږک ورو لېږه او د تېرو کلونو د پاته څلیریشو لکو روپیو غوښتنه ترې وکړه. په دی کال سیکانو د لاهور ښار و نیولونو احمد شاه د لاهور پر لوري ورو خوځېد او دوئی یې له ښاره وویستل. معین الملک بېرته لاهور ته د حاکم په حیث ولاړ نو افغان پاچا د هغه نه د باج غوښتنه وکړه، دده په انکار په ۱۷۵۲ م د مارچ په میاشت کې افغانانو د لاهور کلا محاصره کړه نو معین الملک خبرو ته راضي شو او په پایله کې یې یوترون ورسره وکړ. خو په راتلونکي کال معین الملک مړ شو او د ده کونډې مغلاني بیگم په پنجاب کې د خپل ماشوم زوی د سرپرستي په توگه د مغلو او افغانانو ترمنځ د استازې رول ولوبوو. په ډېلي کې اوس د مغلو دویم عالمگیر په تخت ناست و. په پنجاب کې د سیکانو پاڅون او خوځښت بیا په زیاتېدو او مرهتود ډېلي د نیولو لپاره زور لگولی و.

مغل حکومت جمال خان ته د سیکانو د ماتولو امر وکړو خو له دومره لږپوځ سره هغه ایله خپله سیمه ژغورلی شوه. په دې وخت کې مغلاني بیگم (چې ځوی یې هم مړ شوی و) او روڼه پښتنو سردار نجیب الدوله احمد شاه ته بلنه

ورکړه چې له دوی سره مرسته وکړي. په سرهند کې افغان استازی او والي عبدالصمد خان مرهټو نیولی و او د پنجاب حالات د تېمور شاه له واکه په وتلو شول. مغل واکمنو خپلې ژمنې پورا نکړې نو تېمور په سرهند کې نجیب الدوله خپل مختیار مقرر کړ او په خپله کندهار ته ولاړ. د هند مسلمانان اوس له یوې خوا مرهټو او بلې خوا د سیکانو په منگولو کې و او د ډېلي کمزوری مغل واکمن د دوی چاره نه لرله. په دې وخت کې د مسلمانانو یو مذهبي مشر شاه ولي الله افغانستان ته د مرستې غږ وکړو.

د ۱۷۵۲ م د جنورۍ په میاشت کې احمد شاه ابدالي د هند د مسلمانانو په مرسته چې پکې رو هیله پښتانه په سر کې و، یو لوی ځواک سره د پاني پت په میدان کې مرهټو ته ماتې ورکړه او په شمالي هند کې د دې ځواک ته د تل لپاره د پای ټکی کېښودل شو.

احمد شاه د دویم ځل لپاره مغل پاچا عالمگیر ثاني د ډېلي په تخت کېښناوه، د هغه لور زهرا بېگم یې خپل زوی شهزاده تېمور ته واده کړه او سرهند یې ورته په پسول (جهېز) کې ورکړو. دلته زېن خان د هغه لخوا والي و ټاکل شو او احمد شاه په خپله د پېښور په لوري وخوځېد، خو لا اټک ته نه و رسېدلی چې سیکان له غرونو او ځنگلونو را ښکته شول او په جالندهر او لاهور کې یې جنگ پیل کړ. دوی سرهند محاصره کړو خو نواب جمال خان د ځای کوماندانانو په مرسته دغه ځای وژغوره. اوس زېن خان او جمال خان دواړو احمد شاه ته لیکونه ورواستول چې د سیکانو چاره دی وکړي. په دې وخت کې د ابدالي له لوري په لاهور کې ټاکل شوی والي عبدالمجید سیکانو وواژه نو هغوی ته د سزا ورکولو لپاره احمد شاه له پېښور را وگرځید. سیکانو د خپلو ټولو ډلو ځواکونه یو کړل او د احمد شاه سره یې د مقابلې لپاره په جنډ پاله کې مورچي ونېولی.

نواب جمال خان د احمد شاه لخوا پيغام اخپستی و چې د يو لوی جنگ لپاره دې پوځ تيارو ساتي. د جمال خان مشر زوی بهيکن خان د دولسو زرو جنگياليو سره چې په کې راجپوت هم شامل و، د جنگ د نغاري د اوریدو په انتظار شول. نورولويو او ورو را جاگانو هم له يوې او بلې ډلې سره په ملاتړ خپل پوځيان را وويستل. د دغې پريکندې جگړې لپاره دا مهال د پنجاب په ميدانونو کې اتيا زره جنگيالي راټول و. افغانانو په سيکانو يو ناخاپه برید وکړ او دوی يې د گاډيو له هغه کاروان نه بيل کړل چې وسلې او نور پوځي توکي په کې بار و. سيکان په شا شول او دهغه کلي چاپېره يې دفاعي جنگ پيل کړ چې په کې د دوی بنځې او ماشومان راټول و. کله چې سيکانو ولېدل چې نور دوی خپله دفاع نه شي کولی نو په خپل لاس يې خپل په سلگونو بنځې او ماشومان ووژل. د دوی غېرت دوی ته اجازه نه ورکوله چې بنځې او ماشومان يې مسلمانانو ته پرېښي وای. دوی په خپل پورا مذهبي جوش جنگ کاو او د اندازې تر مخه شل زره سيکان په دې جنگ کې ووژل شول. د "شمشېر خالصه" کتاب ليکوال وايي په دغه جگړه کې د دېرشو زرو کسانو نه يوازې دوه سوه تنه ژوندي پاتې شول او د سيکانو سپيڅلي کتاب د "ادی گرنټ" تاريخي نسخه هم وسوځېده. په سیک تاريخ کې دا جنگ د "وډه غلو غره" (لوپه فاجعه) په نوم يادېږي له دې جگړې وروسته احمد شاه ابدالي برنالي ته ولاړ او د سيکانو جنگياليو مشر الا سنگ يې ژوندی ونېو، هغه احمد شاه ابدالي ته پنځه لکه روپۍ د نذرانې او يو لک او پنځه ويشت زره نورې روپۍ د خپلې ږيرې او سر د وينستو د ساتلو لپاره ورکړې، په سیک مذهب کې د وجود وينستو خرييل گناه گڼل کېږي، الا سنگ د خطاب سره په رسمي توگه د افغان مشر له خوا د پټيالي راجا اعلان شو. وروسته احمد شاه ابدالي سرهند ته ولاړ او په جنگ کې د مېراني لپاره يې جمال خان او د ده زوی بهيکن خان ته سازاسونه،

قيمتي جواهرات او نور امتيازات ورکړل. په دې موقع هغه جمال خان ته د هند د رستم خطاب او د خپلې سيکې د جوړولو اجازه هم ورکړه چې د مالېر کوتله په تاريخ کې يو مهم پړاو و. په امرتسر کې افغان پوځ د سيکانو (طلايي) معبد ويجاړ کړ او د دې په تلاب کې يې کانې او گتې لوتې واچولې چې دا ډک کړي.

نواب جمال خان ته اوس يو بل خطر ادينه بېگ و چې مغل حکومت نه باغي او د سيکانو سره يې لاس يو کړی و. ده په روپړکلی کې ځان تياروو چې ددی شاوخوا ځمکه د جمال خان سره وه. د ادينه بېگ په راپورته کېدو د ډېلي واکمن جمال خان ته ددوئ سره د مقابلي امر وکړو. جمال خان خپل پوځ روپړته يوړ خو دوی ځان پياوړی کړی او دا جنگ د جمال خان لپاره په ماته تمام شو. دی بېرته په زخمی حالت کې مالېر کوتلې ته وورل کېدو چې د نامعلوم کس له لوري پرې ډز وشو او گولۍ يې په سر ولگېده، د ده نژدې ملگرو د ده مړی مالېر کوتلې ته راوړ. دی د قوي ارادې خاوند و او دده په نوم يو وړوکی بناړيه د جمال پوری په نوم اوس هم شته.

د جمال خان دوه مېرمنې عنایت بېگم او سلطان بېگم او پنځه زامن و، بهيکن خان، بهادر خان، عبداللہ خان، عمر خان، او عطاء اللہ خان. د جمال خان جاگير په برابر ډول د ده په زامنو ووېشل شو، خو د نوابۍ لپاره بهيکن خان په گدی کيनाستو. ده هم د خپل پلار په شان د ډېلي له واکمنو څه تمه او توقع نه لرله او احمد شاه ابدالي ته پتمن پاتې شو، هغه به يې د پنجاب له حالاتو وخت په وخت خبراوه. په دې ورځو کې د سرهند والي زېن خان انبالې ته پرلار د سيکانو له لوري ووژل شو او الا سنگ ځان د سرهند واکمن کړ. بهيکن خان په دې هيله چې احمد شاه ابدالي به ورسره مرسته وکړی په ۱۷۶۳ کې د الا سنگ مقابلي ته لښکر روان کړو. د ده جنگيالي د کالاجهرنومي کلي نه تېرېدل چې ورباندې حمله وشوه، بهيکن خان په گولۍ ولگېد او د پلار په

شان د ده مړی هم مالپر کوتلې ته یوړل شو، دا مهال د ده دوه زامن وزیرعلي خان او فتح علي خان ماشومان و.

مالپر کوتله په دې اړی گړی کې یوقوي مشرته اړتیا لرله. خو د بهیکن خان کونډی نادره بېگم غوښتل چې ددی ماشوم ځوی دی نواب او دا دی د هغه سرپرسته شی. نژدې وه چې په مالپر کوتله کې کورنی جنګ پیل شوی وای چې د بهیکن ورور بهادر خان د نواب په گدی کیناستو، خپل وراره وزیرعلي خان یې غیږې کې واخېست او په یوه پرانستی جرگه کې یې لوړه وکړه چې کله وزیرعلي ځوان شو نو نوابي به ورته پرېږدي.

خو د بهادر خان نورو ورونو چې پخپله د گدی دعوی داران و خپلی ورینداری ناردې بېگم ته لمسون کاوه چې د اولادونو حق یې خوړل کېږي، آن تردې چې یوه ورځ هغې خپل زامن له ځانه سره کړل، مالپر کوتله یې پرېښوده او د جمال پوری کلا ته ولاړه. هغې له ځانه سره قیمتي گانې او پېسي هم یوړې او د تلو نه وړاندې یې د ریاست هغه ملازمان له کاره وشړل چې نوابی کورنی ته وفاداره و. دا خلک د روزگار په لټه نژدې واکدارانو ته ورغلل او نه یوازې د نوابی کورنی داخلي کمزوری یې خلکو ته افشا کړي بلکه دا چې پخوانیو نوابانو څه کول او په دې ریاست کې څوک څه څه لري.

له دې پېښی وروسته هغو سیکانو چې لوټ تالان یې کارو په رڼا ورځ د مالپر کوتلې په کلیو او بانډویرغلو په پیل کړل. د دې حملو د مخنیوي لپاره نواب بهادر خان احمد شاه ابدالي ته لیکونه وراستول. نواب په خپله د دې خبری پلوي کوله چې افغانان دې په هندوستان بله حمله وکړي. په ۱۷۲۵ کې احمد شاه ابدالي یو واری بیا پنجاب ته مخه کړه خو دا واری یې د سولې او روغې جوړې لاره غوره کړه. د پتیالی د سردار الا سنگ سره یې د څلورولکوروپو او د سرهند په بدل کی روغه وکړه او دا ژمنه یې تری واخیسته چې دی به هرکال

افغان واکدار ته درې لکه روپۍ باج ورکوي. ده ته يې د راجه لقب او د سيکې د جوړولو اختيار هم ورکړ.

په دې توگه احمد شاه د خلکو د وژلو نه ډډه وکړه. خو په دې کار د مالېر کوتلې وره غوندي سيمه چې د هرې خوانه په دښمنانو کې راگېره وه هيڅ ضمانت ور نه کړ، سره له دې چې الا سنگ، د رای کوت مشراو نواب بهادر خان ترلاهوره د احمد شاه سره بدرگه ولاړل، داسې ښکاري چې د بهادر خان شخصيت داسې نه و چې د خپل نيکه جمال خان په شان افغانانو ته يې ځان نږدې کړی وای. دده ستونزه دا وه چې ډېر ژر به قهریدو، احساساتي او مغروره هم و. په سياست نه پوهېدو او د مشر تابه خوئی بوئی بې نه و ازده. د خپلو وروڼو نه به خپه او په سمه توگه به يې له هغوئ سره خبرې نه کولې، که چا به ورته په حکومتی کاريا سياست کی مشوره هم ورکړه نو ده به دغه کار يوه مداخله گنله او په پایله کې به خلکو تری ډډه کوله. خو د احمد شاه ابدالي له خوا د مالېر کوتله نواب ته پام نه کول يو بل سبب لاره.

کله چې احمد شاه ابدالي د سرهند پرگنه الا سنگ ته وسپارله نوبهادر خان مغل پاچا ته د احمد شاه ابدالي پر ضد لمسون وکړ. هغه د الا سنگ په اړه هم ډېلي ته منفي خبری رسولي، دا چې الا سنگ افغان پاچا ته لويه نذرانه ورکړې وه. دې د وخت په سياست نه پوهېدو او په کور کې د ننه هم ورسره مخالفتونه په زیاتېدو شول. د شېخ صدرالدين د کورنئ هر يو خان د نواب بهادر خان نه په يوه يا بله خبره خپه کېدو ځکه چې ده به ورته سپکاوی وکړ، يا سترې مشي به يې ورسره په ښه ډول ونه کړ. د الا سنگ له مړينې وروسته د ده زوی امرسنگ د پتپالی راجا شواو ډېر خانان د بهادر خان پر ضد هغه سره مله شول. د شېر پوراجاره دارچي خليل چېله نومېدو، د نواب بهادر خان مقدم وو. راجا امرسنگ دی ځان ته را ولمسوو، خليل راجا ته نذرورکړ او راجا د شېر پور کلا د نيولو لپاره خپل پوليس ورواستو. د نابېه، جند، او د

مالوي سردارانو، د پېسوپه بدل کي پښتنو ځمکه والودخان ته د را اړولو هڅې وکړي. په دې کار د مالپرکوټله دريمه برخه ځمکې او کلاگانې د راجا امر سنگ لاس ته کېوتې او سيکانو بې له جنگ د دې لويه خاوره ځان ته کړه. سيکان په دې باورو چې د مالپرکوټله نواب د دوی دښمن و او ددوی سردارانو په يو ځای پرېکړه وکړه چې مالپرکوټله دې د سيک هېواد يوه برخه شي دوی په دې وېرېدل چې که افغانانوبيا په پنجاب حمله وکړه نو مالپرکوټله به ورته سازش کوي.

نواب د دې خبرونو په را رسېدو سخت نا ارامه شو او خپلو وروڼو ته يې خواست وکړ چې د سيکانو پر ضد ده سره متحد شي. د ښار او د کلا ديوالونه جوړ او ورباندې توپونه ودرول شول، د جنگ نغاره و غړېده او ټولو خلکو خپل ځوانان د سيکانو د حملې لپاره چمتو کړل. يوازي د پښتنو د کورنيو پنځه سوه ځوانان را وړاندې شول او په لږه موده کې دوه زره پوځ برابر شو. دوی هوډ وکړ چې د مالپرکوټلي د ساتنې لپاره به سرونه ورکوي او کله چې سيکانو حمله وکړه نو دوی تيار ناست و. د شاوخوا کلونو نه هم ورسره نور مسلمانان مله شول او د حملې پروخت د مالپرکوټله دفاع لپاره شپږ زره جنگيالي ودرېدل. پښتنو پرېکړه وکړه چې له ديوالونو د توپونو د گوزار پرځای لاس په لاس جگړه وکړي، دوی له کلا بهر ووتل او تر مازديگره جنگ روان و. هغه پښتانه چې د نواب نه خپه و ترماڅيگر ددوی له خوا هم کومک را ورسېد او سيکانو ماتې وخوړه.

نواب بهادر خان د دغه جنگ حال احمد شاه ابدالي او د ډېلي مغل واکمن دواړو ته ورکړو. خو د سيکانو حملې روانې وې. د ۱۷۲۷ په سر کې نواب د سيکانو د سازشونو او د هغوی له حملو او تاراکونو نه دومره بې زاره شو چې د يو سخت جنگ پرېکړه يې وکړه. د تيبه په کلي کې يې د امرسنگ د ځواک سره مخامخ شو خو د رياست پوځ هېڅ جنگ ونه کړ او درې نورې سيمې يې له

لاسه ووتلې . احمد شاه ابدالي په وروستی ځل په ۱۷۲۷ م کې په هند لښکر کشي وکړه. که څه هم نواب دهغه تگ لاری سره جوړ نه و خو بیا هم لاهور کې یې ورسره ولیدل خوا احمد شاه ته یې د نذر لپاره هېڅ ورنه کړل. په هغه وخت د یو برلاسی واکمن ته نذر نه ورکول د هغه سپکاوی گڼل کېدو.

نواب افتخار پخپل تاریخ کې د بهادر خان لپاره د اوږو پوزه جوړوئ او لیکي چې هغه وخت د مالپر کوټله خزانه تشه وه. بیا لیکي چې په لودیانه کې کله چې احمد شاه ابدالي له راجا امرسنگ سره ولېدل نو هغه ورته څلور لکه روپۍ د نذریه توگه ورکړې. افغان پاچل په دی موقع هغه ته د راجاگانور راجه بهادر خطاب ورکړ. د دې سره یې هغه ته قیمتي تحفې، یو بېرغ او ډول هم وسپارلو چې د خپلواکۍ نښې وې. احمد شاه دده نه د مالپر کوټله د نیول شوو کلیو او ځمکو هیڅ حساب و نه غوښتو، نه یې د پښتنو ددی ریاست د خوندي توب ضمانت تری واخیستو. خو د هغه وخت هندوستان په یو داسی پېچلی سیاست کې راگېر و چې افغان پاچاد ټولو ستونزی نه شوی هوارولی. نواب اوس په دې پوه شوی و چې په هېچا تکبه نه شي کولی. په ۱۷۲۹ کې دی د منصورپور سره نژدې د راجا امرسنگ سره په یو جنګ کې د دېرشو کالو په عمر کې ووژل شو او مړی یې کور ته را وړل شو. ده درې کاله نوابی وکړه. د مالپر کوټلې ریاست د سرکاري اسنادو نه څرگندېږي چې د نواب بهادر خان له مرگه وروسته اته او یا زره روپۍ او او یا کلي د هغه زامنو ته په میراث کې پاته شول.

اوس د ده ناسکه ورور عمرخان په گدی کېناست او د بهیکن خان کونډی نادره بیگم ته یې ډاډه ورکړو چې کله یې ورېرونه لوی شول نو نوابی به ورته پرېږدي. ټول خپلوان یې یو ځای کړل او د خپلو ځمکو او کلیو د بېرته نیولو لپاره یې نوې پالیسي جوړه کړه او هغه دا وه چې د لویو ریاستونو د پوځونو سره د جنګ پر ځای په هغوی گوریلائی حملې وکړي هم هاغسې لکه چې سیکانو

کولې. په دې طریقه هغه د خپلو دوو وروڼو عطاالله او اسدالله په مرسته خپل شپارلس کلي د سیکانو له منگولو بېرته راخلاص کړل.

د ده یوه تگ لاره دا وه چې که د جنگ په میدان کې د بنمن درته زورور ښکاریدو نو خبرو ته یې اړکړه. خو کومې ځمکې چې د پتیاله راجا له دوی نیولې وې په هېڅ صورت یې پرېښودو ته چمتو نه و. ددی ځمکې په سربیا جنگ وښتو. نواب عمرخان په ۱۷۶۹ م کې خپل شپږ زره جنگیالی د مالپر کوتلې نه را وویستل او شپږ مېله لېرې د بودان نومې ځای کې یې ټولو ته اعلان وکړ چې دوی به د پتیالې له ځواک سره جنگېږي او ټیبه کلي به اخلي او که څوک د ځان ژغورولو خیال لري نو له دې ځایه دې بېرته ولاړ شي خو د تل لپاره به بیا ورته فراري ویل کېږي. په بله ورځ سخته جگړه وښته، یوه گولۍ د عطاالله په پښه ولگېده او پریوت. یو چا دده ورو اسدالله ته خبر ورکړ خو هغه هرڅه خدای ته سپارلی او جنگ یې روان وساته. عطاالله بیا په اس سپور شواو ترهغې د ده جنگیالی د کلي د کلا تر دروازې رسېدلي و.

عطاالله د خپلې نېزې سره د کلا د دروازې کونډه ماته کړه او له ځواکونو سره یوځای په کلي ورننوتل، نژدې وه چې پوځیانو لوټ مار شروع کړی وای چې د ښځو او ماشومانو په شوراو زور دوی تم شواو کلی تسلیم شو.

راجا امرسنگ خپل تازه کمک وراستولی و خو اوس عطاالله خپلې پښې ټینګې کړې وې. راجا کلي محاصره کړو، د رای کوت نواب او نورو راجاگانو په امرسنگ زور راوړ چې د روغې جوړې او خبرو اترو له لارې دغه ستونزه هواره کړي. سیکانو هم لېدل چې د مالپر کوتلې په کورنۍ کې یو واری بیا اتحاد پیدا شوی دی او د جنگ لپاره پوره چمتووالي لري. نوروغی ته یې غاړه کېښوده

د ټیبه کلي د اویاوو نورو کلیو په بدل کې بېرته سیکانو ته ورکړل شو او د سولې تړون وشو. د دغه تړون له مخې هغه ټول کلي چې بهلول لودي

صدرالدين ته ورکړي و بېرته د مالپر کوتلې سره پاتې شول او دواړه ریاستونه دی ته هم راضي شول چې که هر چا دوی ته خطر جوړو او یا یې ورباندې حمله وکړه نو بل به ورسره مرستې ته حاضرېږي. نواب عمر خان د بری نه وروسته خپلو خپلوانو ته ځمکې او جاگېرونه ورکړل خو په دی کې د نواب بهادر خان د زامنو برخه ځکه نه وه چې د تېرو دريو کلونو د جنگونو او ځمکو له لاسه ورکولو پرېه پرنواب بهادر خان اچول کېده. په دی فېصله د بهادر خان اته زامن له ترونو سره ناندريو ته ودرېدل. د دوی نومونه سربلند خان، قادر بخش خان، مهدي خان (محيي الدين)، سکندر خان، فتح علي خان، سعادت خان، طالع مند خان او خان بهادر دي. د مهدي خان او فتح علي خان د لمسو اولادونه اوس ځېني په مالپر کوتله او ځېني نور یې بیا په لاهور کې ژوند کوي.

نوی ملگری نوی دښمن

په پتیا له کې دالا سنگ سپین سرې مورراني فتو په لوی تالار کې په تخت ناسته وه، مخامخ ورته دواړه لمسي ولاړو یو همت سنگ او بل امر سنگ نومېږي. د هغې زور راني حکمان هم هلته ناسته ده. دا لومړی ځل نه دی چې دواړه وروڼه د نیان په وړاندې لکه دمجرمانو ولاړو، خو کاله وړاندې هم د دوی د پلار الا سنگ د مړینې د وروستیو مراسمو په ورځ شخړه پیدا شوې وه.

همت سنگ د پلار مشر زوی دی خو راني فتو په دې کې شک لري، د هغه مور د الا سنگ د ورور کونډه وه او له واده وروسته راني فتو په دې نه پوهېده چې همت د الا سنگ زوی و او که وراره. امر سنگ کشر دی او دا خبره یقیني ده چې دی د الا سنگ زوی و، همدا سوب و چې امرسنگ د راجه په توگه ونومول شو، همت سنگ په دې خبره خپه شو او د خپل حق د ترلاسه کولو لپاره یې جنگ ته لاس واچوو.

امر سنگ د شاوخوا نژدې ټولو راجاگانو ته لیکونه واستول چې د همت سنگ په ضد د ده ملاتړ وکړي، نواب عمر خان ته یې هم لیک ور واستو چې دوروستي تړون له مخی دی ورسره مرستې وکړی. عمر خان درې زره عسکر د خپل وراره وزیرخان (د بهیکن خان ځوی) په مشرۍ پتیالی ته ور واستول او دنده یې دا وه چې د مجهیل سیکانو مخه ونیسي چې په پتیاله ریاست کې داخل نه شي. دوی د همت سنگ په ملاتړ هلته ورغلي و.

وزیر خان سره شاوخوا دوه زره نور سیک پوځیان مله شول، ده په ډبرې کامیابی د مجهیل سیکانو د دغې ډلې نه د خپلو جنگیالو کړی. تاوې کړې او پیغام یې ورواستوو چې که هر لور ته یې د خوځېدو جرات وکړ نو ختم به شي. مجهیل سیکانو د پیسو په ورکولو ځان خلاص کړو خو همت سنگ بهواني گړه او د مالېر کوتله د افغانانو ځینی کلي ونيول. اوراني فتو دواړه وروڼه د روغې جوړې لپاره ځان ته راوبلل. دی خپل لمسي همت سنگ ته د نورو مزکوپه ورکولو هغه نه د جنگ د نه کولو ژمنه واخیسته او په اخر کې دی بې له جنگه له بهواني گړه نه ووتلو. پتیاله د پولوی کورنۍ جنگ نه په امن شو.

د دې مرستې په بدل کې امرسنگ د رای کوت نواب او وزیرخان ته د منې په توگه دوه دوه خلعتونه او پنځه پنځه زره روپۍ انعام ورکړې، هغو عسکرو ته یې هم انعامونه ورکړل چې په دغه جگړه کې یې گډون کړی و. له دې پېښې وروسته په سیمه کې د مالېر کوتله ملگرتیا زیاته شوه. په ۱۷۷۸ م کې امرسنگ د خپلی یوې بلې شخړې لپاره په عمر خان غږ وکړ او مالېر کوتله ورسره مرسته وکړه. په دې ډول مالېر کوتله په سیکانو کې خپل ملگري پیدا کړل چې د خطر پرمهال به ورسره مرستې ته ودرېدل.

عمرخان څوارلس کاله یې په ډبرې کامیابی د مشري کولو وروسته په ۱۷۸۰ م کې مړ شو او، ده د خپلو خپلوانو او مالېر کوتله د عامو خلکو د احترام ترلاسه

کولو سره سره د سیکانود حملوپه وړاندې د یوښه سیاست پرمت خپل خلک وژغورل. د ده یو زوی حسن خان او یوه لور جهنډو وه، دوه نور زامن توره بازخان او سلطان خان د ده په ژوند کې مړه شوي و.

د عمر خان نه وروسته د ده یو بل ورور اود جمال خان زوی اسدالله خان په ۱۷۸۰ م کې نواب شو، که څه هم د بهیکن زوی وزیر خان اوس ځوان و او د بهادر خان زوی هم د دې جوگه و چې د پلار ځای ناستی شوی وای خو د مشرې لپاره د سپین ږیرو حق تردی وخته ساتل کېدو. اسدالله هم لکه د عمر خان په سیاست او روغې جوړې د مالېر کوټله گاونډیانو سره معاملې هوارولې.

په پتیهاله کې امرسنگ راجا د ۳۵ کلونو په عمر کې مړ شو او راني حکمان (د الا سنگ بنځه) د هغه شپږ کلن زوی صاحب سنگ د راجا په گدی کښېنولو. شاوخوا راجگانو دې ریاست ته نیت بد کړی و. همدا وه چې راني حکمان نواب اسدالله خان نه د مرستې غوښتنه وکړه، نودی په خپله د دې خطر د مخنیوي لپاره یولوی پوځ پتیهالی ته ورواستو. څلورکاله د نوابی نه وروسته اسدالله خان مړ شو او له ده څخه دوه کونډې نوران بیگم او سلطان بی بی پاتې شوی. د ده یو زوی محمد علي نومېده چې د پلار نه څه موده وروسته په یوې ناروغۍ مړ شو.

د بهیکن خان د زوی وزیر خان یو وارې بیا هیله پیدا شوه، چې هغسې چې دده تر وندو دده له مور نادره بیگم سره لوز کړی و، ده ته به اوس د مالېر کوټله نوابي په لاس ورشي خو داسی وونشوه. د مشرې لپاره نوردعو پداران را پورته شول او نژدې وه چې په مالیر کوټله کې کورنئ جنګ انبستی وای، د رای کوټ مشر د دوی ترمنځ روغه وکړه، او وزیر خان خپل بل تره عطاالله خان ته د نواب گدی په دې شرط پرېښوده چې د ده له مړینې وروسته به دده (وزیر خان) دوه زامن نوابان کېږي.

د مالپرکوټله په يو کلي کې ځوانان ارهت ته راټول دي. د کوهي نه د اوبو د راويستلو لپاره غوايي د کوهي نه تاوېږي. يو غښتلي ځوان وړاندې شو او هغه پرې يې را ونيوه چې غويي پرې ترلې دي. ده پرې په خپلو لاسونو کې ټينگ نيولی دی او غويي نه پرېږدي چې وړاندې لاړ شي. د راټولو خلکوناري او شور ځوږشونو ځوان پرې پرېږدي. دا ځوان عطاالله خان دی.

څو ورځې وړاندې ده د خپلې مورد صندوق نه د سپينو سيکه په خپلو گوتو کې مروړلې او د هغې د پاسه يې جوړ نقشونه سولولي و. ده د سرو زرو ځينې غټې سيکې تاوې کړې وې. مور ترېنه په قهر پوښتنه وکړه نوده ژرټولې سيکې بيا تاوې کړې او خپل اصل حالت ته يې را واپولې خو سولېدلي نقشونه يې بيا نه شول جوړولي. يوه ورځ يې د جامو خرڅونکي بزاز نه د اوسپنې گز واخيست، خپلې ليندې (کمان) کې يې د غشي په توگه وټومبلو او په يو پوخ ديوال کې وويشت چې په کې خښ شو. يو ځل يې له يوسیک سره مقابله وه چې په خپل يو غشي د اووه وزودسورې کولو دعوا يې کوله. عطاالله دا سيک له ښار نه بهر يوړ. د پوې زړې ونې تنه چې چاودېدلې وه په لاسونو نيوله، د سيک لينده يې په کې کېښوده او ورته يې وويل اوس دا راوباسه. د عطاالله خان په اړه دا کيسی اوس هم د مالپرکوټله ځوانان په خوند يو بل ته کوي.

عطاالله هم د نواب کېدو وروسته دخپلو ورونيو په شان د پټيالي اود سيمي له راجگانو سره ښې اړيکي وساتلې او د خطر پرمهال به يې له يوبل سره مرسته کوله. د يوڅه وخت لپاره دغلته ارامي راغله خو په ۱۷۸۲ م کې د پنجاب ځيني سيمي وچکالي وزيږولې. د سيکانو يوې ډلې د چوار سنگ په مشرۍ ډاکې او چور چپاوو پيل کړل. او تر ټولو لوی خطريې د پټيالي رياست ته جوړ کړو، چې دلته يو ماشوم راجا د واک په گدی ناست و. چوار سنگ د دې د برناله سيمه محاصره کړې وه.

د پتیاالی دیوان نانومل یو هونبیار سړی و، چوار سنگ ته یې پیغام ورواستوو چې ولی له کوم دلیل پرته د جنگ نارې وهي. چوار سنگ ورته وویل موږ یوازې په دالو، جوارو او اوربشوگوزاره نه شو کولی، زموږ غنم او وریجې په کار دي. د سیمی راجاگانود خبرواترونه وروسته پریکړه وکړه چې که چوار سنگ ته یو څو کلي ورکړل شي نو دی به خپل غنم او وریجې ولري. په دې وخت کې نواب عطاالله خان دده ضمانت وکړ او د برنالہ کلابندی پای ته ورسېده. چوار سنگ ته د کلیو د ورکولو کار وځنډېد نو هغه په نواب عطاالله زور راوړ چې خپله ژمنه دې پوره کړي.

نواب د پتیاالی راجا ته د یادونې لیک ورواستو خو هېڅ ځواب یې ترلاسه نه کړ. چوار سنگ داسې فکر کاووه چې نواب دده خبره نوروته نه وه رسولې او په دغې بدگمانۍ یې د مالپر کوټله په کنگن وال نومي کلي لښکر ورمات او د ده په ځمکو ولاړشنه فصلونه یې لاس لاندې کړل. پخوا تردې چې سیکانو په سیمه کې چورتالان گډه کړې وای عطاالله سم د لاسه د چوار سنگ سره د لیدو فېصله وکړه. ده نورو راجه گانو او په تېره د پتیاالی راجا ته یو لیک ورواستو چې خپله پریکړه دې ژر تر ژره عملي کړي. او که داسی ونشول نو دی مجبوره دی چې چوار سنگ سره لاس یو کړي.

نانومل د پتیاالی نه مالپر کوټله ته ورغی او د کلیو د ورکولو کار د قوالو په ورکولو ترسره شو. نواب هغه ټول عسکر چې د چوار سنگ د حملې د مخ نیوی لپاره مالپر کوټلی ته ورغلي و خپلو خپلو ریاستونو ته بېرته رخصت کړل. د پتیاالی راجا صاحب سنگ د ترون په نه عملی کولو نانومل ته په قهر و. دهغه ټول جايداد یې ضبط کړو، او د نانومل خپل خپلوان چې په پتیااله کې یې لوړې عهدې لرلې، له کارونو وشړل.

نانومل د مالپر کوټله نواب سره پناه واخیسته او داسې اواز یې گډه کړه چې د پتیاالی خزانه تشه ده او دا چې ولس له راجا نه بی زاره دی. ده نواب ته پخپلې

کورنی شوی د ظلم کیسی دومره وپرسولی چې نواب عطاالله سملاسي پتپالی ته لښکر ورواستو. په دی کارهغه مالپر کوتله بیا د جنگ کندي ته ورتهپله کړو. د پتپالي په دفاع اود ترون ترمخی گاونډه پوخیل پوځونه ورواستول اود مالپر پوځ په جنگ کی ماتې وخوړه. نانومل محض د خپل غچ اخیستولپاره نواب وغولوه. د جنگ نه وروسته پتپالی مالپر کوتله ته پېغام ورواستو چې نانومل دی ورته وسپاری خو نواب انکار وکړ. دی پوهېدو چې هلته به ووژل شي نو ځکه یې تر پایه له ځانه سره وساتلو. نانومل په ۱۷۹۲ م کې مړ شو او په مالپر کوتله کې د هندو مذهب د دود سره سم وسوځول شو. نواب عطاالله له پتپالي سره بیا روغه وکړه خو په ۱۷۹۶ م کې یو بل خطر را ولاړ شو. سیک مشربېدي صاحب سنگ چې یو مذهبي توندلاری وامرتسره ته ورسېد او ټولو سیکانوته یې د کوتلې د افغانانو پرضد د پاسون غږ وکړو ځکه چې هلته اوسېدونکو مسلمانانو د غواغونښه خوړله. که څه هم سیکانود غوا په معامله د هندوانو په شان مذهبي احساسات نه لرل خو د مسلمانانو د مشرانو په ضد یې د پخوانی-تربگنی-احساس لا پاتې و. ده د پنځلسو سوو جنگیالود لښکر سره مالپر کوتله محاصره کړه.

نواب عطاالله د دې حملې لپاره تیارنه و. ځینی سیکان ښار ته ورننوتل اوچورتالان یې ورگډه کړو. خانان د کوتلې په کلا کې بند پاته شول او پوځي افسرانو چې د قلا نه بهرود یو تکړه قوماندان په غږ موجودگي هېڅ جنگ ونه کړ. دوه ورځې وروسته د نوروریاستونو کومک را ورسېد خودا څرگنده وه چې سیک پوځیانو به د خپل یو مذهبي مشرپه وړاندې چرې هم جنگ نه وای کړی. دوی د جنگ پرځای بېدي صاحب سنگ ته دبېرته ورتگ وویل چې په لومړیو دوو ورځو په اڅوډب کې په یوه گولی تپي شوی و. د هغه ملگری بگهیل سنگ دلوت شوي مال د ترلاسه کولو په هیله وخواوس یې داهیله د نوروریاستونو د پوځ په راتلو ختمه شوې وه. نواب عطاالله ورسره لوزکړې

و چې که بېدي صاحب بېرته وروگرځوي نو دوه زره روپۍ به ورله ورکړي. بگهیل سنگ د خپل لښکر سره يوځای له هغه نه بېل او د مالېر کوټله نواب ته ورواوړېدو خود نورو پوځونو په راتگ نواب عطا الله دا روپۍ پنځه سوه پنځه ويشتو ته را ټيټې کړې. تاراسنگ، کرم سنگ او گورودت سنگ چې د بېدي صاحب سره مله وهغوي ته يې هم پېسي ورکړې. مالېر کوټله ددی شخړې د ختمولو لپاره سيکانو ته ټولټال يو دیرش زره روپۍ نذر ورکړې.

د نواب عطا الله د مرستې لپاره ورغلي د پټيالي پوځي مشر بخشي سيدا ته د پوځ لگښت او يو خلعت ورکولو وروسته د خدای په امانۍ مراسم تر سره شول خود دوي راجا وروسته هم پاتې و. د هغه مشاورينو ورته ويلي و چې له نواب نه دې يو څه نور هم ترلاسه کړي او که اړتيا ولېدل شوه نو د زور نه دې کار واخلي. دوی خبر و چې د مالير کوټله خزانه تشه وه او د بېدي صاحب سنگ جنگيالو ورته ډېر تاوان رسولي و، خو غوښتل يې چې يو څو کلي تري واخلي. د کوټلي په بوی زړی و دانئ کې د خواجه خضر خان (چې د يو جنگ شهيد و) قبر جوړ و، د پټيالي سيکانو د شپې دا قبر وکينده او مړی يې تري را وويست چې له دې سره د مالير افغانان سخت را وپاريدل. نواب غوښتل چې د سولې له لارې دا لانجه هواره کړي خو وزير خان او توره باز خان په ډېر قهر او غصې راجا ته ورغلل او هغه ته يې يادونه وکړه چې د پټيالي په دفاع کې د نورو سيکانو سره جنگ لپاره راجا دوی ته پېسي او تاوان نه و ورکړي. وزير خان وويل چې دوی به سرو نه ورکړي خو د خپل يو شهيد د مړي سپکاوی ونه زغمی. په دې وخت کې د راجا مور چې هلته موجوده وه دا خبرې واورېدې او د وزير خان غصه يې سره کړه. هغې سيک پوځ ملامته کړ او ژمنه يې وکړه چې مجرمانو ته به سزا ورکوي، خو نواب ټولو ته معافی اعلان کړه او د موهرا نه کلي يې بخشي سپدا ته وروبنېلو.

د بېدي صاحب په يرغل مالير کوتله او سپدونکو د وېری احساس وکړو. بی شمېروله دې ځایه کډه وکړه او د پنجاب په هغو سیمو کې یې ژوند پیل کړ چې ورته خوندي بنکار بدل. په ۱۷۹۷ م کې بېدي صاحب سنگ له اتو زرو جنگیالیو سره رای کوت ته مخه کړه، هغه وخت ددی مشرد پنخلسو کالو هلک و چې د خپل دیوان روشن خان تر څارنې لاندې یې رای کوت اداره کاوه. دی په جنگ کې ووژل شو. وزیر خان د پنخوسو و جنگیالیو سره ددوی مرستې ته ورسېدو، د پخوا په څېرله بېدي صاحب سنگ سره مله سردارانوته یې پیسې ورکړې او دوی له مېدانه ووتل. په ۱۷۹۸ م کې بېدي صاحب په امرتسر کې یو وارې بیا د مالپر کوتله او رای کوت په ضد د مذهبي جنگ نارو وکړه، رای کوت یې ونيو او کوم ځایونه چې پخوا مالپر کوتله ترې اخیستي و بېرته یې تری ونيول. دغه راز له مغلو نه یې لودیانه ونيوله.

په دې وخت کې د هندوستان حالت لکه یومر ژواندی مارغه و چې له هرې خوانه ورباندې تپوس، کارغه او نور وحشي ځناور اخته و او د دې غوښې یې خوړلې. انگریزانو ددی د سوېل په سمندری پلو خپلې مستعمرې او پوځې چا ونيې. جوړې کړې وې بل لوري ته یې د ډېلي په دربار کې خپله اغېزه زیاته کړې وه. د مرهتوپاتي شونود یو اروپایي جنرال پرون په مشرۍ منظم پوځ په جوړولو لاس پوری کړی و چې عسکرو یې ښې نوې وسلې چلولې شوای. یوانگریز جارج تھامس له خپل پوځ نه بیل شوی، ځان ته یې لښکر جوړ کړی او هانسي کې یې سنگر نیولی و. ده شاوخوا راجاگانو ته به یې پیغامونه وراستول چې که خپله دفاع غواړي نو دی ورسره مرسته کولی شي. نوموړي دامرتسر سره نژدې د جند کلا نیولې وه او سیکانو دده سره د دغری زور نه لاره. نواب عطا الله اود رای کوت مشر، تھامس ته پیغام واستوو چې د بېدي صاحب سره د جنگ لپاره به ورله یولک روپۍ ورکړي. د بېدي صاحب

جاسو سانوهغه ته دا خبر اورپنوده له وپري رای کوټ نه خپل جنگيالي وويستل.

دافغانستان شاه زمان لښکرهم دا مهال د پنجاب په خاوره کې و. اوسیکانو بیلابیلو ډلو اوس دده د مقابلی لپاره یو نوي مشرته سترگې نیولې وې چې هم یې پوځي واک لاره اوهم په سیاست پوهېدو. دامشررنجیت سنگ نومېدو. رنجیت سنگ په ۱۷۸۰ میلادی کال کې د پاکستان د گوجرانواله په یوې جتې کورنۍ کې زېږېدلی و دده پلار مهان سنگ د سیکانو د پوې پوځي ډلې مشراود گوجرانواله شاوخوا ځمکې یې کنټرولولې. دی دولس کلن و چې پلار یې مړشو او په همدې عمر کې د خپل پلارځای ناستی شو. د ماشومتوب نه یې داس ځغلوڼې او جنگي روزنه اخیستې وه. ده د مشر کېدو سره سم په څو کالو کې یې د سیکانو یو عصري پوځ جوړکړو چې په اروپایي ډوله بارکونو کې اوسېدو او سیک خالصه نومېدو. خو رنجیت سنگ پخپله مذهبي نه و او د سیمې د مسلمانانو ترمنځ یې بڼه نوم لاره.

په ۱۷۹۴ او ۱۷۹۵ میلادی کلونو کې د احمد شاه ابدالی لمسي شاه زمان د حسن ابدال او د جهلم د سیند سره نږدی په څو وړو جنگونو کې سیکانو نه د پنجاب د نیولو هڅه وکړه خو دغه وخت د انگرېزانو په لمسون د ایران له خوا ورته په افغانستان د حملې گواښ وشو او دی بېرته کابل ته ولاړو. د روهتاس قلاهم د افغانانو د لاسه ووتله او رنجیت سنگ و نیوله. شاه زمان په ۱۷۹۲ کې د بولوی حملې لپاره د اباسین نه پوری وتلو. ده سره درې زره افغان جنگيالي و او هیله یې دا وه چې د پخوا په څېر د هندوستان مسلمانان به ورسره مله شی. رنجیت سینګ او نور سیک مشران په امرتسر کې راټول شول او نږدی وه چې د کشمیر غرونو ته یې تېښته کړې وای چې د سیکانو د یوې جنگي ډلې مشري مېرمن سدا کورپه ټولو غږ وکړو چې د افغانانو مقابلی ته دی ودرېږی. سیکانو اتحاد وکړو او د رنجیت سینګ په مشرۍ په لاهور

گوريلاي حملی پېل کړی چی هغه وخت د افغانانو په لاس کی و. خو په ۱۷۹۷ کی د زمان ورور شاه محمود بغاوت وکړ او شاه زمان مجبوره شو چی کابل ته ولاړ شی. هم هلته په داخلی بغاوتونو کی و نیول شو، سترگی یې ورته رندی کړی او دی د خپلی کورنی سره بیرته پنجاب ته ولاړو. د ژوند ترپائی دی په لودیانی کی د انگریزانو په زیره و سپدو. رنجیت سینگ وروورود ستلج سیمې پخپل کنترول کی واخیستی او لاهور یې دراجواری مرکز شو. په ۱۸۰۱م کی ده ته د مها راجه لقب ورکړی شو او د لویدیخ پنجاب د مسلمانانو هغو سیمو کی یې ارامی راوسته چې له تېرودو ولسپزور اهیسی په کی د خلکو ژوند تریخ و. د ستلج سیند د ده د حکومت وروستی حد و. د سیند نه پوری په ختیخ پنجاب کی جارج تهامس د برتانیا لپاره ځمکه هواروله. خود مرهتو جنرال پیرون هم د ختیخ پنجاب د واکمنو مرستی ته تیارو. ده ټولو ته پیغام ورکړ چې که د خپلو ځمکو څلورمه برخه حاصل ورته ورکړی نوله جارج تهامس نه به یې وژغوري. ددی نه علاوه ده د نذرانی د پېسو غوښتنه هم وکړه. خپله لوظنامه یې په لیکلې بڼه ټولو ته واستوله چی د هغی ترمخه که یوریاست ده ته په ټاکلی وخت پېسې ورنه کړې نو هغه سیمه به دده وي.

مالپرکوټله د خپل دفاع لپاره لس زره روپی ورته ومنلې. پتیاله لوی ریاست ونود یونیمولکور وپود ورکولو ژمنه یې وکړه. ددی تړون یو شرط داوچې ټولې پیسې به په قسطونو ورکول کېدې او د لوظنامې موده به له هغه وخته پیل کېده چې مرهته پوخ د پنجاب په لورې خوئیدو. خود جنرال پیرون دا ټول پلانونه له خاورې سره خاورې شول، د ۱۸۰۳ کال د دسمبر په میاشت کې د برتانیا د لارډ لېک په مشرۍ یو منظم پوخ مرهتو ته د ماتې ورکولو وروسته ددوی د مشر جسونت رائی هولکر سره روغه وکړه او د ډېلي شاوخوا سیمې یې ترخپلې ولکې لاندې راوستې.

د جمنا او د ستلج ترمېنځ په پراخه خاوره دوه نورهندي افغان مشران چې
يو امير خان او بل نجابت خان نومېدل د انگریزانو ملګري شول. امير خان
د ټونک او نجابت خان د کنج پورې نوابان و. رنجیت سنگ چې د انگریزانو د
پرمختګ نه خبر شو نو خپل لښکر یې د ستلج نه پورې ورواستوو، ځینې
ریاستونه یې د ګواښ او ځینې نور یې بیا د روغې جوړې له لارې پخپل کنترول
کې واخیستل. په ۱۸۰۸ م کې مهاراجا رنجیت سنگ مالپر کوتله ته را
ورسېد او د نواب عطا الله خان نه یې د دې ډاډ په ورکولو چې دغه سیمه به
خوندي او خلک به یې په امان وي، د پنځو لکوروپو د نذرانې غوښتنه وکړه.
انگریزان له یوې خوا د رنجیت سنگ د موجودیت نه په ویره و خو له بلې خوا
نه یې غوښتل چې ورسره جنګ وکړي. ددوی استازی چارلس مېټکاف د
رنجیت سنگ سره خبرو اترو لپاره ورغلی و او د مالپر کوتلې سره نږدې
ایسارو.

نواب عطا الله خان سمدستي مېټکاف ته پیغام ورواستوو چې پکې وېلی و.
ښایي انگریزان او سیکان دواړه اوس د مالیر کوتله لپاره ګډه پالیسي لري او
له ده به پېسې وغواړي. چارلس مېټکاف په دې خبرې ټکان و خوړځکه دا د
هغه یوه سفارتي تېروتنه وه. ده احساس وکړ چې که نور ریاستونه هم له
رنجیت سنگ سره د ده ملاقات دا ډول تعبیروي چې ګوندي انگریزان ورسره
یوځای شوي دي نو د هندوستان سیاسي نقشه به بدله شي. دی سملاسي د
رنجیت سنگ له کیمپ نه ووتو او د خپل سفارتي ډلې سره د فتح ګر په کلا کې
یې وارول.

له دې پېښې شپږ ورځې وروسته د مالیر کوتله د خانانو یوې ډلې د نواب په
مشرې د رنجیت سنگ سره د روغې جوړې خبرې پیل کړي. ددوی دلیل دا و
چې د تېرو څو کلونو د جنګ جګړوله کبله یې خزانه تشه وه او دومره ژر ورته دا
پېسې نه شي ورکولې، په خپلو مېنځو کې دوی په خپلې خپلې برخې جوړ

وچې څوک به څومره ونډه د رنجیت سنگ نذرانی ته برابر وي. د منځگړتوب لپاره د جند او د بابها مشران هم په خبرو کې سره کښېناستل. رنجیت سنگ ډېرې ښځې درلودلې او موران نومې مېرمنه یې مالیرکوټله ته ځان سره بېولې وه. هلته د بهیکن خان کونډه نادره بیگم تراوسه ژوندی وه او له سیاسي حالاتو نه یې ځان خبراوه. داسې ښکاري چې هغی او د نوابي کورنۍ نورو ښځو موران ته میل مستیا وکړه او خپلې ستونزې یې ورته وویلې. موران پر رنجیت سنگ فشار راوړ او هغه د نذراني پنځه لکه روپۍ یو نېمولکو ته راټیټې کړې چې څلویښت زره یې هماغه وخت غوښتلې او د نورو لپاره یې د ځینو کلو اجاره ومنله. خوددې نه علاوه رنجیت سنگ، وزیر خان او د مالیرکوټله یو منشي دیوان سنگ د یرغمل په توگه له ځانه سره یوړو چې د پېسو په پوره کولو به خوشی کېدو.

رنجیت سنگ اوس زور لگولی و چې د پنجاب ټوله خاوره د ده په قلمرو کې شامله شي او د دې لپاره هغه د مالیرکوټلی نه انبالې ته ولاړو. دهغه ځای د راجه د کونډې نه یې ټول قیمتي کالي پتري په زوره واخیستل او ریاست یې ځان ته کړو. بیا یې د شاه اباد خاوره ونيوله او نورو راجگانوته د نذراني د ورکولو او د ده د حاکمیت د منلو پیغامونه واستول. انگریزان د ده په نیت پوه و او سم د لاسه یې اعلان وکړ چې د ختیځ پنجاب ټول ریاستونه به د دوی تر ژغورنې لاندې وي.

دا د رنجیت سینګ لپاره یو سیاسي گوزار و او ده غوښتل چې له دغه اعلان نه سرغړونه وکړي خو پوهېدو چې انگریزان به دومره په اسانه دا سیمې هغه ته پرې نه ږدي. بلې خوا ته هغه د لاهور نه وراخوا پېښور او کشمیر ته هم پلانونه لرل نو د جنگ نه یې ډډه وکړه او په ۱۸۰۹ م کې دانگریزانو سره یې یوترون وکړو. د تړون له مخې د ستلج نه پورې لویدیځه سیمه د رنجیت سنگ وه چې انگریز به پرې غرض نه لارو.

د تړون نه وروسته د پنجاب دغه سیمې ارامه شوی. د مالپر کوتله هغه پینځه کلي چې رنجیت سنگ ته په اجاره ورکړی شوی وی، انگریزانو پرې خپته اچولې وه. په دې کلیو پخوا راهیسې وزیر خان او د ده تربور رحمت علي چې د نواب عطا الله خان زوی و د دعوی کولې. په ۱۸۱۰ کې نواب عطا الله مړ شو او د دواړو تربورانو ترمنځ دمیراث زړه شخړه بیا راپورته شوه. د نواب عطا الله د واک ځینې پرېکړې مالپر کوتله لپاره بدی وی او په هغه یوه نیوکه دا وه چې د فېصلې قوت یې نه لاره. یوې خواته به یې د جنگ لپاره چمتوالی نیوه او بلې خواته به یې د روغی لپاره سیکانو ته پېسې ورکولې. او تل د خپلو خپلوانو نه به یې پیسې غوښتې. دی خوشبخته و چې د وزیر خان غوندي کوماندان ورسره و چې په پوځي تاکتیکونو ښه پوهېد او د خپل تره سره به د خطر پر مهال درېدو. وزیر خان ډېر په صبر د نوابي گدئ خپلو ترونو ته پرېښی وه او ټولو اوس هغه د مالپر کوتله د نواب په توگه لیدل غوښته. خو د عطا الله خان ځوئ رحمت علي خپل ځان د پلار ځای ناستی گڼلو. تر دې دمه د مالپر کوتله نوابی به تر ټولو سپین زېری ته ورکول کېده او دا د زیاتو پښتنو لپاره د منلو وړو.

رحمت علي د نوابي لپاره انگریزانو ته خپله دعوه یوړه خو هغوی د رنجیت سنگ سره خبرو اترو پروخت د وزیر خان استعداد لیدلی و. انگریزانو د هندوستان لپاره هغه مهال د وراثت قانون جوړ کړو چې له مخې یې د یورئیس، نواب اوراجه له مړینې وروسته به د هغه مشرزوی د هغه ځای نیوه. که یوراجا یا نواب بی اولاده مړ شو نو د هغه سیمه به د انگریز تر قبضې لاندې راغلله. جینکو ته د پلار په گدی د کښېناستو حق نه و. رحمت علي د دغه قانون نه خبر و او همدا وه چې هغه ځان د پلار قانوني او جائز وارث گڼه. هغه دا دلیل هم وړاندې کړو چې د مالپر کوتله سیمه د رنجیت سنگ له منگولو نه د ده پلار ژغورلې وه.

د وزیرخان دلیل دا و چې دده ترونو (دریو نوابانو) د ده له مور نادره بیگم سره لوظ کړی و چې همدی به نواب کپړی. هغې هم د خپل ځوی د نوابی لپاره ډېر انتظار کړی و. وزیرخان انگریزانو ته لیک ورواستو و او ددی په ځواب کی درې میاشتی وروسته د انگریزانو له خوا یو لیک، یو خلعت، گانې او سازکړی اس د وزیرخان د نوابی د اعلان سره مالیر کوته ته را ورسېدل.

نولسمه پیری

د مالپر کوتله په کلا کې د ځوانانو یوې ډلې د لومړي ځل لپاره یو ډول یونیفارم اغوستی او د دوی په لاسونو کې د غشو او لیندیو په ځای هغه ټوپکې وې چې دوی ورسره نا آشنا و خو د دوی چلول ورته خوند ورکول. نواب وزیرخان دا وخت پنځه سوه سپاره او دولس سوه پلي عسکر د انگریزانو تر څار لاندې روزلي و خو په سپمه کې اوس امن و. د ده تر بور رحمت علي د خپلو وروڼو امام علي او فاضل علي سره یو ځای کله د انگریز استاخی سره خبری کولې او کله یې ورته لیکونه استول. نوموړی د گاونډیو راجاگانو سره هم لیده کاته و کړل خو هیچا د ده مرسته نه شوی کولی.

په ۱۸۲۱ م کې وزیرخان پخپل مرگ مړ شونو رحمت علي خپل زوی دلاورخان لودیاني او امبالې ته ورواستو و چې انگریز استاخی ته خپله د نوابی دعوه وړاندې کړی. ده د خپلو ځمکو ټوله شتمني په رشوت او په نذرانو یو ځای بل ځای ورکوله. ډېرو خلکو ورته نصیحت وکړ چې دې خپل وخت ضایع کوی خو دی د خپلی دعوې نه په شانه شو. دوه نیمې میاشتی وروسته د

انگریز استاخی مالپر کوتله ته ولاړ چې د هغه د ځوی امیر علي د نواب کېدو مراسم له نژدې وڅاري. اوس ډېر کارونه د انگریزانو په دود کېدل او یو دربار را بلل شوی و. رحمت علي هم په کې گډون وکړ او په ظاهر یې د خپل تر بور ځوی ته سر ټیټ کړو خو په دې وخت کې خپل زوی دلاورخان یې کلکتې

ته واستوو چې دده د نوابی د حق په اړه هلته له انگریزوالی سره خبرې اترې وکړي.

امیر علي واک ته له رسېدو سره سم یو مهم کار دا وکړ چې د مالیر کوتله په عامو خلکو لگېدلې مالیه یې لرې کړی. د سیمې خانانو د ټیټې طبقې خلکو نه بېگار اخیستو. په دوی کې نای (ډم)، کلال، ترکان (نجان)، زرگر او جولا شامل و، دوی به د خپل عاید یوه برخه نواب ته د مالیه په توګه ورکوله. انگریزانو امیر خان ته د نواب بهادر خطاب ورکړی و. د حیات افغاني لیکوال وایي په دې وخت کې "د مالیر کوتله عایدات د کال دوه نېم لکه روپۍ دي چې یو لک یې په خپله د نواب صاحب لپاره او پاتې یې په ټولو وروڼو او حقدارانو ویشل کېږي".

په ۱۸۳۹ م کې مها راجه رنجیت سنگ په لاهور کې مړ شونو د ده ځای ناستی او مشر زوی کهرک سنگ د دې جوګه نه و چې د خپل پلار په شان یې پنجاب اداره کړي وای او د هغه په کورنۍ کې د سازشونو او وژنو لړۍ پیل شوه.

په افغانستان کې هم واک له سدوزیو نه غلزیو ته ورغلی و. د شاه زمان ورور شهزاده شجاع د انگریزانو سره په لودیانه کې و او په همدې کال دوی د یو امیر په توګه افغانستان ته د هغه د وراستولو تاییا وکړه. ده ته یو اوږد سفر په مخ و او په لاره کې د سیکانو له سیمو تېرېدل و. نواب امیر علي ته خواست وشو چې د شهزاده شجاع د بدرګې لپاره وسایل برابر کړي. هغه خپل با اعتباره کسان د مال او اسباب وړلو لپاره لودیانه ته ور واستول.

د نواب کورنۍ ځینې مشران د شهزاده شجاع سره د لودیانه نه پېښور پورې بدرګه ولاړل. په ۱۸۳۹ د اګست په میاشت کې شهزاده شجاع د افغانستان د امیر په توګه کابل ته ورسېد او د هغه د سیال دوست محمد د پلویانو قهریې را وپاراوه. د انگریزانو نه د غچ اخیستو لپاره د امیر دوست محمد خان

زوی اکبرخان لښکر تیار کړ او دوی ته یې ماتې ورکړه. په دی پېښه په پنجاب کې انگریزانو خپلو ټولو واکمنو پلویانو ته امر وکړ چې په سرهند کې دې خپلې پوځې ډلې راټولې کړي چې د مالیرکوټله یوه پوځې ډله هم پکې شامله وه. انگریزانو دا ټولې ډلې معاینه کړې او له دوی نه یې غښتلي او تکره ځوانان په افغانستان کې د جنگ لپاره غوره کړل.

په ۱۸۴۵ م کې د رنجیت سنگ له زامنود هغه کشر زوی دلیپ سنگ پاتې و او سیکانو په شاوخوا سیمو کې حملې بیا پیل کړې وې. هغه مرکزیت چې د رنجیت سنگ پر مهال واوس نه و. همدا وه چې انگریزان د یو سخت جنگ له لارې د ستلج نه پورې د رنجیت سنگ په سیمه کې وردننه شول او هغه پالیسي چې په تاریخ کې "فارورډ پالیسي" نومېږي په عملي کولو یې پیل وکړ، د پرمختګ په نوم د دغې پالیسي هدف د هغو سیمو کنټرول و چې په کې جنگ جګړې او شخړې وې. ددی پالیسي په عملي کولو کې د مالیرکوټله لخوا انگریزانو سره مرسته وشوه او اوس د پېښور، ملتان، کشمیر او دافغانستان د نیولو لپاره په لودیانه، پتیاله او سرهند کې پوځي اډې جوړې شوی. نواب امیرعلي خان په دې وخت کې سخت ناروغه شو او د مالیرکوټله چارې د ده زوی محبوب علي خان چې په خلکو کې یې د صوبې خان په نوم شهرت موندلی و، په غاړه اخیستې وې.

په ۱۸۴۶ م د اپریل په میاشت کې امیرعلي د پینځوشتو کلونو له نوابۍ وروسته وفات شو. د رحمت علي خان هیله بیا راتازه شوه چې کېدی شي د نوابۍ لپاره اوس د ده دعوه ومنل شي. خو د امیرعلي خان د مړینې په دریمه ورځ دده ځوئ محبوب علي خان ته د مشرۍ پټکې په سروتړل شو. سیکانو په ضد جګړې کې د مرستې په مننې انگریزانو محبوب علي خان ته د هزاریل هاي نېس خطاب ورکړ. په دې وخت کې یو سیک پوچ مهتاب ریکهه د محبوب علي او د رحمت علي د کورنیو ترمنځ د روغې جوړې هڅې پیل کړې.

نواب د خپلې مور او مېرمنې سره د سپين ږيری رحمت علي کور ته د ننوا تي لپاره ورغلو. په هم هغه ما بنام رحمت علي د خپل زوی دلاور خان سره د نواب خدمت ته حاضر شو او دوی يو بل ته د تحفو په ورکولو روغه وکړه.

د نواب په غوښتنه هغه ټول جاگير او کلي چي پخوا ورباندي دعوي کېدی، د هغه زوی دلاور علي خان ته وسپارل شول. د مالير کوټله دنوابانو د خدمتونو او د پخلاينی لپاره انگریزانو رحمت علي ته درې نور کلي د جاگير په توگه ورکړل. دا وخت په مالير کوټله کې شامل ۴۳ کلي په داسې ځایونو کې وچي له نوروریاستونو سره يې پولې شریکی وی او تل به پرې شخړې کېدې. په ۱۸۴۷م کې انگریزانو ددې سېمی ټولې ځمکې سروې کړې. د ریاستونو ټول استازي يې را وبلل او هر چاته يې خپل حدود وټاکل.

په ۱۸۴۸ کال کې د نواب محبوب علي خان د بوې راچپوټي کورنۍ جينئ خوبه شوه او دده د دویم واده لپاره د جشن او موسیقۍ محفلونه جوړ شول. دده ځوی سکندر علي خان په دې خبره سخت په قهر و خو محبوب علي خان په یوه لیکلي سند کې ورته ډاډ ورکړو چې د ده له مړینې وروسته به د نوابۍ حق هم د ده وي. رحمت علي که څه هم د محبوب علي خان سره روغه کړی وه، د نوابۍ د حق نه په شا شوی نه و. په ۱۸۵۲ م کی دی پخپله کلکتی ته ولاړ او خپله دعوا يې مخامخ انگریز گورنر جنرال ته وړاندی کړه چي هم هلته رد شوه. په هغه شپه زړه ماتې رحمت علي خان ناروغه شو او څو ورځی وروسته د نوابۍ په ارمان له نړۍ رخصت شو. دده مړی په پورا سرکاري درنوئ مالير کوټله ته يوړل شو او په ۱۹ فروري په شاهي هديره کی خاورو ته وسپارل شو.

په ۱۸۴۹ کال کې دانگریزانو او سيکانو ترمنځ په دویمه جگړه کې سيکانو بیا ماتې و خوړه او ټول پنجاب د انگریزانو لاس ته کیوت. په ملتان کې د سيکانو لخوا يو واري بیا د بغاوت لمبې پورته شوی او د خپلی ساتنی لپاره دوی وروستی جنگ و بايللو. د رنجیت سنگ له اولادونو نه يې ځېني له

انگریزانو سره یو ځای شوي واو کله چې په ۱۸۵۷ کې د هند مسلمان او هندو پوځیانو په میرټ او برېلی کې د انگریزانو په ضد د ازادۍ جنگ پیل کړ نو دوی یې د مقابلي لپاره ور واستول. نواب محبوب علی خان ته هم امر وشو چې خپل پوځ لوديانې ته یوسي.

نوموړی په نیمای لاره کې د خټې د غوټې له لاسه ناروغه شو او بېرته مالپرکوټلې ته ورستون شو، په خپل ځای یې خپل زوی سکندر علي خان ورواستو. هماغه وخت د جالندهر پوځیانو هم په خپل بارک کې د بغاوت بېرغ پورته کړ او انگریزانو سره دا اندېښنه پیدا شوه چې دوی به د مالپرکوټله په لورې و خوځېږي ځکه د ډېلي مغل پاچا مسلمان و او د دې سیمې ډېرو خلکو او س هم د انگریزانو په مقابله کې د مسلمانانو سره زړه سوی لرله. د ډېلي بنارکلابند شوی واو په سره قلا کې وروستئ مغل پاچا بهادر شاه ظفر لکه د یویر عمل پاتې و.

د نواب محبوب علي خان ناروغي انگریزانو ته یوه بهانه بنکاره شوه او داسې یې گڼل لکه چې هغه د دوی د مرستې نه پښې ویستلې وې، که څه هم د هغه ځوئ سکندر علي ورسره و.

د مالپرکوټله په جمال پورې کې یو سادهو (فقیر) عیدو شاه یو لیک ولیکلو او په لوديانې کې یو وکیل رستم علي خان ته یې ورواستو.

په دې کې لیکلي و چې د انگریز حکومت به ډېر ژر پای ته ورسېږي. له بده مرغه دا لیک په لاره د انگریزانو لاس ته ورغی. دوی سملاسي عیدو شاه او دهغه ملگری موهن لال و نیول او په دوی د غداری، مقدمه پیل شوه. د جون په پنځه ویشتمه ۱۸۵۷ د لوديانې په بندي خانه کې دوی دواړه غرغره شول.

نواب محبوب علي خان همدې کال د نومبر په میاشت کې وفات شو. هغه مهال

سکندر علي په لوديانه کې و خو انگریزانو ورله اجازه ورنکړه چې د پلار جنازې ته ورشي. دوی د دې خبرې سپیناوی کاوه چې د ډېلي پاچا بهادر شاه

ظفر ته يې د مرستې کوم پيغام خو نه و ورلېږلی. کله چې د دې خبرې پخلى وشو نو بيا يې پرېښود چې د خپل پلار د فاتحې مراسم پر ځای کړي. سکندر علي خان د پلار قانوني وارث و خو هغوی نه غوښتل چې د يو باغي پلار زوی دی نواب شی.

محبوب علي خان ډېر مذهبي کس و. ده به ساده لباس اغوستو او کله چې به سحر د اس سپرلی ته تلونو په لاره کې به يې خيرات ورکاوه. نوموړی به کله کله ځمکو ته تلو او د کروندگرو سره به يې ليدل. ده به د برهمن او مسلمان ملايانو ډېر احترام کاوه او په هره مهمه موقع کې به يې له نجوميانو مشوره اخيسته. ده به د تله دان رسم هم کوو او صدقه او نذريه يې هم منل.

نواب سکندر علي خان د پلار ځای ناستی و خواوس د رحمت علي زوی دلاور علي په گدی دعوه وکړه. دده دليل دا و چې سکندر علي خان ناخوانه و او دا چې د حکومت جوگه نه و. خود دې ثبوت ورسره نه و. د لوديانې کمشنر او دهغه مرستيال سکندر علي خان شخصي پېژندگلوې لرله او دومره ژر يې د هغه په اړه قضاوت نه شوای کولی. کمشنر يو ډاکټر د لوديانې نه مالپرکوټله ته ورواستوو چې د سکندر علي خان فزيکي معاینه وکړي. ډاکټر په خپل رپورټ کې وليکل چې دی روغ و او د نامردی خبره دروغ وه. د پتيا لې راجا نريندر سنگ د سکندر علي خان ملگری و ده هم انگریزانو ته ډاډ ورکړ. په اخره کې د دلاور علي دعوه رد شوه او سکندر علي خان په رسمي توگه د مالپر کوټله نواب وټاکل شو.

نواب سکندر علي خان د خپل پلار په شان ساده طبيعت سپری و اوله رسمي موقعو نه پرته به په ساده لباس کې گرځېدو. د ده لومړی کار دا و چې د هر لگښت لپاره يې بودیجه وټاکله او د پېسو حساب کتاب يې غښتلی کړ. په خپلو ځمکو يې په خپل نوم د سکندر پوره نومی کلی اباد کړ، د غوث گنج په نوم يو نوی مارکيت يې جوړ کړو چې کليوال خلک د ښارد کاروباری سیستم

سره اشنا کړي. د ریاست د ښه انتظام لپاره هغه د منصورپور یو او سپدونکی کامدار خان راوستو او د مشر وزیر په توګه یې وګمارو او د هغه په مشورې نواب د دوو کسانو نه علاوه د ریاست ټول پخواني ملازمان له کاره ګوښه کړل.

کامدار خان یو سخت طبیعت افسرو او غوښتل یې چې په سرکاری معاملو کې ګډوډی لری کړي او ادارې بدلون راولي خو په دی به یې له خانانو سره ناندري، وهلې او خلک به یې بندیان کړل. خانان د احتجاج په توګه انګریزانو ته ورغلل. کامدار خان له دندې ګوښه کړی شو او یو ځلې بیا پخواني کارکوونکي راغلل.

په ۱۸۲۰ م کې د ریاستي پوځ لپاره د پلو، سپارو او توپچیانو ګومارول پیل شو. نوی کسان د یو عصري پوځ په توګه تربیه شول او میاشتینۍ تنخواه هم ورته وټاکل شوه. د پوځ لپاره به اسونه او توپونه بیل اخیستل کیده او بېنډه غږول او د پرېډه (رسم گزشت) دود پیل شو. په مهمو ځایونو لکه خزانه، جېل، او د ښار په مهمو دروازو به پولیس ولاړ و. هر ساعت به نغاره غږېده سره له دې چې هغه وخت ډېرو خلکو ساعتونه لرل.

د نواب سکندر علی خان لومړئ واده په ۱۸۳۸ کې د عطا الله خان له لمسی کرامت النساء بیګم سره شوی و، په ۱۸۴۹ کې د هغې زوی غوث محمد وزېږېدو. نوموړی په ۱۸۲۰ م کې د چیچک د ناروغۍ له امله مړ شو خو دلاور خان د غوث علي خان په اړه وویل چې هغه د نواب زوی نه و. په ۱۸۲۱ کال کې یې یو بل زوی روشن علي و زېږېدو. نواب دویم واده د خپلې یوې بلې ترلې بو علي جو پرېه بیګم سره وکړ خو د هغې اولاد ونه شو. کله چې د نواب لومړی زوی مړ شو نو د دلاور علي خان کونډې د خپلو دوو ماشوم زامنو ابراهیم علي خان او عنایت علي د حق لپاره دعوه وکړه. هغې د نواب د یوازیني زوی روشن علي خان قانونیت وننگوه ځکه د انګرېزد

قانون تر مخی مشر خوئی به د پلار حای ناستې و. د دې لپاره هغې په بیلا بیلو سرکاري دفترونو کې افسرانو ته پیسې ورکړې. خوانگریز کمشنر د هغې دعوا ونه منله. دوی د ریاست حاکمانو ته لیکلی سند ورکړې و چې دوی خپل حای ناستی په خپله ټاکلی شي. روشن علی هم په ماشومتوب کې مړ شو. د دلاور خان کونډی د خپلو حامنو د حق لپاره بخشي الله خان ته چې ددی د حامنو سرکاري سرپرست و، درې زره د سرو زرو سیکې ورکړې وې چې د کمشنر په دفتر کې یوبل تن رام پرشاد ته یې د انگریز کمشنر ته د سفارش لپاره ورکولې. رام پرشاد د بخشي الله خان نه پیسې اخیستې وې

او بنای انگریز کمشنر هم ځینی کارونه د رشوت په بدل کې کړې وې. خود هغه بدبختي دا شوه چې انگریز کمشنر بارنیز مړ شو او د هغه پر حای نوی کس هربرت ایډورډ مقرر شو.

ده په انتظامي چارو کې سختي وکړه او د بدو رشوتونو پلټنې یې پیل کړې. د دلاور خان کونډه هم د قانون نه خبره شوه چې هغه د حامنو لپاره په دی ډول خپل حق نشی اخیستی نود بخشي نه یې هغه پیسې بیرته وغوښتې. رام پرشاد د سرو زرو د دریو زرو مهرونو (سیکو) په اخیستو تورن شو او دغه توروته پرې ثابت هم شول. رام پرشاد د نواب سکندر علی هم نه خوښېد او ایډورډ زهربرټ ته مشوره ورکړه چې دی له کاره وباسي. ایډورډ هغه په شپږو کلونو بند محکوم کړ او بخشي الله خان دوه زره روپۍ جرمانه او د حکومت د عهدې نه لرې کړی شو. د دلاور خان حامنو ابراهیم علی او عنایت علی ته د انگریزانو له لورې دنارنال کنهیالال اگروال سرپرست مقرر شو. نواب په دې خوشحاله نه و او نه یې دا غوښتل چې نور څوک یې سرپرست وې. ده په خپله د خپل تربور د زامنو تربیه غوښته.

هند اوس پورا د انگریزانو په لاس کې واو په ۱۸۲۹ کې لارډ مایو په امبالې کې د افغانستان امیر شېرعلي خان په درناوي یو دربار راوباله چې د پنجاب ټولو مشرانو په کې گډون وکړو. په دې دربار کې نواب سکندر علي خان ته یې د نهوتوپو د سلامی اعزاز ورکړ. له دې دربار نه په واپسی نواب سکندر علي خان ناروغه شو، او داسې بنکارېده چې د سیل (ټی. بی) په مرض اخته شوی و. ده له څو کالو راهیسې هڅه کوله چې نوابي او جاگیر سره یوځای کړي چې د خانانوزور کم کړي.

د زوی په نه لرلو ده د ابراهیم خان د فرزندۍ اراده هم کړې وه او د دلاور خان کونډې ته یې ویلي و چې دخپل زوی د فرزندۍ خواست دې انگریز ته وړاندې کړي. هغې خواست ولیکلواو نواب په خپله انگریز کمشنر ته یوړ. په دې درخواست کې د نورو خبرو سر بېره دا هم لیکلي و چې دواړه وروڼه دې د زده کړې لپاره انگلستان ته واستول شي.

انگریزانو دغه درخواست رد کړو ځکه د هغوی دلیل دا و چې په اسلامي قوانینو کې دغسی فرزندۍ نه منل کېږي او که دا ومنل شي نو د جمال خان د کورنۍ نور غړي به هم دغه دعوه کوي. بله انگلستان ته د ماشومانو استول هم د اندېښنې وړ و، ځکه د نوابې کورنۍ دشمنۍ ډېره وه او که پر ماشومانو څه شوې وای نو حکومت به پر و. انگریز نواب سکندر خان ته مشوره ورکړه چې که دی غواړي ابراهیم دې نواب شي نو پخپله دی له نوابۍ گونډه شي خو نواب په دې خبره ډېر خپه شو. دغه قضیه څلور کاله روانه وه. نوموړي د اولاد لپاره په ۱۸۲۵ کال کې دریم ځل د الف خان نصرت خاني له لور سره واده وکړ او کال وروسته د هغې لور وزېږېدله چې یوازې لس ورځې ژوندۍ وه. د ۱۸۷۰ کلونو په لومړیو کې د نواب د کمزورۍ ځینې نښې نښانې په ډاگه شوې، په دی کال ډیوک اف ایډنبرا (د برطانیې شهزاده) هند ته ولاړ او د ده په اعزازي میلمستیا کې نواب هم گډون وکړ. خو ډیوک د نواب سکندر علی

خان د میلستیا بلنه ونه منله او نواب په دې خپه او صحت یې نور هم خراب شو. انگریزانو ورته خپل ډاکټران ور واستول خو دی روغ نه شو. په ۱۸۷۰ کی یې د بریطانیې د شهزاده مالیر کوټله ته سفر وکړو. ددی لیدنی لپاره د انگریزانو له خوا مالپر کوټله ته د پروگرام تفصیل ور واستول شو. چی د هغه وخت دنوابانو په حېثیت رڼا اچوئ.

"د رپاست (مالپر کوټله) سرکاری افسران به د بنار نه څلور میله بهر د لېفټیننټ گورنر (مېلمه) هر کلی ته ورځی. نواب به د بنار نه درې میله لری د مېلمه هر کلی کوئ او هغه ته به پوه لینده ورکوئ. نواب به په پیل پا په اس گاډی کی د محترم مېلمه کینې خوا ته کښېنی محترم مېلمه کله چی بنار او بیا مېلمستون ته ورسېدونو هغه ته به د نولسو توپو په ډزو سلامی ورکړی شی (یعنی دوه ځلی به ورته د توپو سلامی ورکړی کېږی) کله چی دی د گاډی نه رانېکته شی نو دده د ساتندویانو مشر به ورله خپله وسله وړاندی کوئ نواب به د محترم مېلمه سره د هغه کېږدی ته ورځی او بیا به تری رخصت اخلی د یوی لنډی وقفی نه وروسته د مالیر کوټله دوه سرکاری افسران به د مېلمه د روغتیا پوښتنی لپاره ورځی او د هغه د مېلمستیا (ډوډی) لپاره به ورته دوه سوه روپئ ورکوئ. (انگریزانو به خپله ډوډی پخپل اشپز پخوله) د نواب سره لیدنه

د نواب سره به د کمشنر مرستیال او یا معین مرستیال بدرگه ځی د مېلمه د منشی او د پولیټیکل اېجنټ (سیاسی استاځی) له خوا به ددوئ هر کلی کېږی، چی د (مېلمستون) قالینی په وروستی څنډه به ورته ولاړ وی، مېلمه به دوه درې گامه وړاندی راځی چی د نواب سره روغېږو وکړی بیا به دی خپلې کینې خوا ته په چوکئ کښېنوئ.، سیاسی استاځی به د نواب ښې لاس ته او د نواب خپلوان او نور افسران به د اېجنټ کینې او د حکومت سکتور (چارواکی) او د مېلمه نوره عمله به د مېلمه کینې خوا په چوکیو کښېنی. نواب به پوه

لینده او دده خپلوان به د سرو زرو مهر ونه (سیکی) مېلمه ته وړاندی کوی. د لنډو خبرو نه وروسته به خلعتونه راوړل کېږی. دروند مېلمه به راپاسی او د نواب لپاره راوړل شوی خلعت ته به لاس ورووړی، سکتربه خلعت را اخلی او نواب به د سکتربه لاس نه دا خلعت اخلی. ابراهیم علی، عنایت علی او غلام علی خان به پخپل وار د مېلمه د شخصی منشی د لاس نه او د نواب افسران به د میر منشی د لاس نه خپل خلعتونه اخلی. مېلمه به پخپل لاس نواب ته عطر او پان وړاندی کوی او د هغه خپلوانو او افسرانو ته د پان او د عطر ورکولو کار به د شخصی سکتربه او میر منشی له خواتر سره شی. د نواب د بېرته تگ مراسم به هم هاغسی وی لکه چی د راتلو پر وخت یې ووبعنی نولسو توپو د سلامی او د ساتندویانو له خوا د وسلو وړاندی کول.

د لېفتیننټ گورنر بېرته تگ

ابراهیم علی، عنایت علی، غلام محمد او سپرنټنډنټ کنهیا لال به د مېلمه د بدرگی لپاره کېمپ ته ورخی او پخپله نواب به د لاری په درېمه برخه کی د هغه هرکلی کوی. نواب به په پیل یا اس گاډی کی د مېلمه کینی خواته کښېنی. په دربار کی به مېلمه د نواب بنی لاس ته، سیاسی استاخی به یې کینی، د نواب خپلوان به د استاخی کینی او سکتربه او د مېلمه افسران به د مېلمه بنی لاس ته کښېنی. خانان او نور افسران به د تحفی او د نذر پېسی، او نواب به د سروارنی (د مېلمه د سر صدقی) څلور سوه روپئ وړاندی کوی. د لنډو خبرو نه وروسته د مېلمه پېشکش (تحفه) راوړل کېږی. نواب به د مرواریدو امپل مېلمه ته په غاړه کوی. پداسی حال کی چی مېلمه به په خپل ځای ناست وی. نواب به مېلمه ته عطر او پان وړاندی کوی او په دی کار به دا مراسم پای ته وورسېږی. د محترم مېلمه د بېرته ورتگ مراسم به هم د هر کلی د مراسمو په شان په اړولی ترتیب وی."

د سکندر علی خان د مړینې نه شو ورځی وړاندې د ۱۸۷۱ کال د جون د میاشتې په ۲۹ نیټه خپل وصیت ولیکه. ددی وصیت له مخې ابراهیم علی خان د هغه وارث شو او دی د همدې کال د جولای په شپږمه نیټه مړ شو. د نواب په جنازه کې داسې خبرخپور شو چې گوندی د ده د مړ وجود نه چارواکو قیمتې گانې لري کړي او د ده د کورځینې پټکي انگریزانو ته ورکړل شوی و. د ده په فرزندۍ اخیستل شوی زوی ابراهیم خان هغه وخت د څوارلسو کالو و. نواب سکندر علی خان د خپلې نوابۍ په سر کې ډېره کمزورې پالیسي خپله کړې وه او انگریزان د ده له انتظام خوشاله نه و خو وروسته ده ډېر کارونه وکړل. په ټول ریاست کې یې د څلویښتو نه زیات بنوونځي جوړ کړل چې په کې عربي، فارسي او انگلیسي ژبې زده کېدی. د مالپرې دروازي نه بهر یوه لویه ویاله بهیدله چې په باران کې به په کې اوبه را وختلې او خلکو به پرې تگ راتگ نه شو کولی، دلته یې یو پل، د مالپرکوټله اولودهیانې ترمنځ یې دیارلس میله پوخ سړک او په خپلې مانۍ سکندر منزل کې د دربار لپاره یوه ښکلې دیوان خانه دده د دورې مهم جوړښتونه و. د انصاف لپاره یې عامو خلکو ته محکمې او عدالتونه او د برتانیانې ښاري انتظام یې پیل کړو. که څه هم دا څرگنده وه چې څوارلس کلن ابراهیم علی خان به د مالپرکوټله نواب وي خو د هغه یو تربور غلام محمد په گدی دعوه وکړه. ده دلیل راوړ چې د ده د پلار نیکه بهادر خان او بهیکن خان سکه وروڼه و اوبله دا چې فرزندې په اسلام کې نه منل کېږي. که څه هم انگریزانو د ده له دعوي سره خوا خوږې څرگنده کړه خو اصل خبره دا و چې د غلام محمد خرڅ ډېرو او خلکو ته به یې د خیرات پیسې هم ډېرې ورکولې. په ده دوه نېم لکه روپۍ پور وې او د ده د مزکو په دعوو او محکمو هم پیسې لگیدلې.

انگریزانو د معلوماتو لپاره د کمشنر نه رپورټ وغوښت هغه ولیکل "غلام محمد ته په دې وخت کې د نوابۍ ورکول داسې دي لکه څوک چې دلیوني

پیل (هاتي) په خوله لرگی و منډي "يعنی دی د نوابی وړ نه و. انگریز حکومت چی د ابراهیم علي خان د نوابی د تصویب لیک ورواستوونو مالپر کوتله عملاً په دوو برخو ووېشل شوه. یوخوا ځمکه وال او بله خوا د نوابی کورنی خلک و چې یوازې د مالپر کوتله بنار او کلا یې په لاس کی وه. ماشوم نواب ابراهیم خان د انگریزانو تر څارنې لاندې په امباله کې د انگریزي او فارسي ژبو زده کړه کوله. د ده په سرپرستانو کې قاضي احمد شاه، انگریز ویک فیلډ، اغاصاحب او د لوهارو نواب شامل و. د هندوستان د نورو سوونو ریاستونو په شان د مالپر کوتله نوابی هم اوس تر رسمیاتو پاته وه. عام خلک د انگریز رعیت و او تر ډېره حده یې په امن کی ژوند کوو.

خوپه مالپر کوتله کی د نولسمی پېړی په وروستپو کی د سیکانو نوری وینی توپدل لا پاته و. د سیک مذهب یو ترکان چې بهایی رام سنگ نومېدو، د هري سنگ په نامه یې ځان ته یوه مذهبي ډله جوړه کړه، چې مرکز یې د لودیاني د بهین Z په ولسوالی کې و. دی ډلی د سیکانو لس واړه گوروان منل خو په مذهبي تبلیغ کې یې بدلونونه راوستي و. دوی د اکالی دل (د سیکانو یوه بله ډله) نه زیات سخت اود گورو گوبند سنگ ریښتوني مننونکي و. دوی به وړین کالی اغوستل او تل یې د وړی، څادر له ځان نه تاو کړي و. د گورگوبند منونکي خپل پتکي له سرونو نه لیرې کول اود سرغړونی لپاره یې باید جرمانه ورکړي وای. خود بهایی رام سنگ منونکو د ومره سختي نه کوله. کله چې دوی خپلې مذهبي سندري وپیلې نو په حال به راغلل، پگړی به یې له سرونو لیرې شوی او اوږدو ویښتوبه په ورته په اوږوتالی و هلی. دوی چې کله هم سندري وپیلې نو د حلق نه به یې غږونه را ویستل چې خلکو به ورته کوکې ویلې. ډېر زړه ډله د کوکا په نامه یاده شوه او بهایی رام سنگ دا نوم بد و نه گڼلو. ده د خپلې ډلې د غړو لپاره یو مخفي تکی (کوډ) جوړ کړی و چې بهرني خلک پرې خبرنه و. دا کوډ دوی خپل کوروالو ته هم نه بسودلو ترڅو چې په کې

شامل نه و. يوځلي بهايي رام سنگ د پتيالي په سفر تللی و. د هغه مننونکي په کوڅوکي تېریدل او خپلې مذهبي سندري يې ويلې. دوی ډول هم وهلو او د ډېرې جذبې نه گډیدل. خلک به د دوی له دغه مذهبي جوش نه ډېر متاثره شول. د پتيالي مها راجا غوښتل چې د دوی مخفي ټکي پيدا کړي نو خپل دري کسان (جاسوسان) يې ورواستول چې د بهايي رام سنگ په ډله کې شامل شي. دغه کسان چې بيرته راغلل نو مهاراجا ته يې د مخفي کوډ د څرگندولو نه ډډه وکړه. او د کوکا ډلی په اړه تلوسه زياته شوه.

د کوکا ډلی پېرويانو بهايي رام سنگ د يولسم مشر او د هغه وروربوده سنگ د خپل دولسم مشر په توگه منل خو د گورگوبند پېرويان دوی نه مني. د دوی شمېر په زياتېدو شوه او د بهايي رام سنگ په ژوند کې يولکو ته ورسېدله. ده په هرو پنځلسو زرو منونکيو صوبه دار مقرر کړو. په ۱۸۷۲ کې دده يو صوبه دار د بهايي رام سنگ نه بغاوت وکړ، او خپلو منونکو ته يې په مسلمانو رياستونو د حملې غږ وکړو. بهايي رام سنگ د جنگ جگړې مخالف ونوسمدستي يې په دې اړه انگرېز ډپټي کمشنر ته اطلاع ورکړه. هغوی ټولو رياستونو ته د ممکنه جنگ لپاره د تيار او سپدو غږ وکړو. د صوبه دار زرو او پنځلسو سوو شاوخوا پېرويان بي له دی چې دخپل مشرنه يې اجازه اخيستی وای، د مالېرکوټله په لورې روان شول. دوی په سر کې د رام پور په کلي يرغل وکړ او کليوالود کوټکونو په زورتېښتې ته اړ کړل. په هغه شپه د مالېرکوټله شاوخوا ورسېدل چې د کلا يوځای پکې مات شوی و. سهار وختي دوه سوه پنځوس تنه چې پلي او سپاره و په دی مات د پوال د ښار له کوڅو او بازارونو نه په تېریدو سرکاري خزاني ته ورسيدل او اصطبل ته يې ځان ورورساوه او دا روغه يې ووژلو.

اصطبل ته د دې لپاره ورتلل چې اسونه او وسلې ترلاسه کړي. په دې وخت سپېده چاو دیده او د زنانه مانعې څوکيداره چې د محل چت ته ختلی وه ويې

ليدل چي دوی سايبس او کوچوان په وهلو بوخت و. څو کيداری چيغی ناری
ووهلی نود قلا او د بنار خلک را پاڅېدل.

دوی په کانیو او خبستود يرغلگرو په وهلو لاس پوری کړو. هتيوالو هم پرې
د تيرېوگوزارونه وکړل. يو يې د کلا په منځ او پنځه نور يې په بازار کې ووژل
شول. کوا ډله اوس سخت وارخطا او په تينسته وه. هغه وخت د دوی مخې ته
کوټوال راغی چي دوی وواژه. د سپاره پوځ يوتن محمد خان ورپسې په
ځغاسته يو څو تنه ووژل خو خپله هم ووژل شو. کله چي حمله کونکي له بناره
ووتل نو هله د مالېر کوټله دفاعي ځواک عمل وکړ او توپونه يې په کلا ودرول
او پوځ مارچ پيل کړ. د مالېر کوټله خلکو ته جوته شوه چي ددوی د رياست
تربيه شوی پوځ د دفاع توان نه لرلو او په تېرو څو کلونو کې خپل جنگی
صلاحيت د لاسه ورکړی و.

د بنار چار چاپيره د گاونډيو رياستونو پوځ په پهره ودرول شو او د باغيانو لټه
پيل شوه. باغيان د شېرپور ولسوالۍ ته چي اوس د پتيا لې يوه برخه وه
ولاړل. هلته د سامانه نیازعلي چي د پوليسو تهانه دارود دوی هرکلی وکړ، د
شپې تېرولو لپاره يې ورله يوه کوټه ورکړه د دوی وسلې په نژدې کوټې کې
کېښودل شوې او ټول په دغه کوټه کې ويده شول. دوی گمان نه کاوه چي
دومره ميلمه پال افسر به ورسره دوکه کوي.

دوی چي کله له خوبه پاڅيدل نو وسله وال پوځ يې په سر ولاړ و. دوی يې په
پرو وترل او په يوه گاډي کې يې مالېر کوټله ته ولېږدول. په لاره يې دوی څارل
چي څوک سيند يا څاه ته ټوپ و نه وهي او ځان مړ نه کړي. په مالېر کوټله کې
د غلام محمد خان يو لوی کور دی بنديانو لپاره يې لنډ محالی جيل کړو او په
دوی پهره ولگيده. بنديانو څه حرکت نه کاوه او په آرام د خپل راتلونکي په
انتظار شول.

د لودیانی ډپټي کمشنر قانون پخپل لاس کی واخیستو، امر یې وکړ چې ټول بندیان دې په توپونو والوزول شي. دی بندیانو په اړه نه کومه پلټنه وشوه او نه له دوی بیان واخیستل شو. درې لوی توپونه د مالپر کوتله د کلا جمال پوردر وازې مخې ته راوړل شول.

د ۱۸۷۲ م د جون د میاشتي اتلسمه نیټه او د مازدیگر درې بجې وې چې له کوکا بندیانو نه یې دوه دوه د توپوخلوکې وتړل شول، یوې خوا ته پوځیان کتار ولاړو او بلې خواته عامو خلکو تماشا کوله. دا یو عجیبه ننداره وه د مرگ خولې ته دومره نژدې دوی د ست سرې اکال نارو وهله. په دوی کې یوکس هم په ویره نه و. په خپله به راغلل او د توپ خولې ته به ودریدل. لومړي څلور کسان په پرې تړل شوي و خو وروستیو کسانو په خپله د توپ خولې ته ځانونه برابرول. یو کوکه باغي هغه وخت ډپټي کمشنر ته بنکنځلې وکړې او غوښتل یې د هغه ږیرې ته لاس واچوي خود هغه ساتندوی له خوا لاس یې په توره پری شو او سملاسي ووژل شو. په لومړي ورځ شپږ ډیرش بندیان په توپونو والوزل شول او پاتې نور یې په بل سحر. ټولټال اويا کوکه باغیان تربلې ورځې ووژل شول او د دوی مړي یې یوې لویې کندې ته وغورځول. له دې پېښې وروسته انگریزانو خپل کمشنراو ډپټي کمشنرد خپلو عهدو (وظیفو) نه لرې کړل. ځکه د حکومت په نظر دا یو غیر قانونی عمل و. بهایي رام سنگ د ټول عمر لپاره رنگون ته ولېږدول شو. د شپږپور تهانه دار سیدنیا علي ته لس زره روپۍ او د مجستریټ عهده هم په انعام کې ورکړل شول. نوي کمشنر مالپر کوتله ته یو پلاوی واستوو چې د دغه ځای د چارو څارنه دې وکړي.

ابراهیم علی خان په ۱۸۷۷ کې د ډپلي په دربار کې گډون وکړ. او بل کال ته یې د سرحد صوبې او افغانستان د بېلا بېلو جنگونو لپاره د خپلو پوځیانو یوه ډله انگریزانو ته ورکړه. د پوځي مهماتو لپاره له مالیر کوتلې نه اسونه،

قچرې او خري هم ورليزل کېدې. ده د لوهارود پښتون نواب له لور سره واده کړی و او دري زامن يې لرل چې اسحق علي خان (په انگرېزي ژبه کې دده د نوم په املا ځينو ليکوالانو دى عشق او ځينو عاشق علي بللى دى) احمد علي خان او جعفر علي خان نومېدل. په ۱۸۸۰ م کې د ده زوي اسحق علي خان او مېرمنه يې په يوه ناڅاپي پېښه کې مړه شول او دې پېښې د ابراهيم په ماغزو دومره اغيز وکړ چې آن ليونى شو.

د ابراهيم علي خان د څارنې لپاره يو سرپرسته ډله وټاکل شوه چې د ده زوى احمد علي خان هم په کې شامل و. ماشوم احمد علي د خپل پلار په ژوند کې د ماليرکوټله ځينى رسمى کارونه په غاړه اخيستې و. ده د لاهور په ايچې سن کالج کې سبق ويلو او درام پورد پښتانه نوابې کورنۍ کې يې واده کړی و. په ماليرکوټله کې د تربورانو په دعوو او د هغوى د اولادونو ترمنځ د ځمکي په سر په جگړولو کې اوس په وړو وړو برخو ویشل شوي و. په ۱۹۰۳ م کې احمد علي خان په رسمي توگه د رياست د نوابې ځينى کارونه په غاړه واخيستل او په ۱۹۰۵ کال يې د لاهور په دربار کې گډون وکړ. په ډېلي کې د انگلستان د پنځم جارج او د ده د ملکې مېرې د راتلو په وياړ يو دربار جوړ شوی و او په دې کې د ماليرکوټله سپين ږيرو له خپل نواب سره يوځای گډون وکړ. اوس په لومړي ځل د دې نواب او پوځ د ځېنو ډلو عسکونه خپاره شول، او د شلمې پېړۍ له پيل سره د ماليرکوټله پخوانى دور هم پای ته ورسيد.

نواب او انگرېز

د شپې دولس بجې په دې لوى تالار کې انگرېزانو په شوراو زور د نوي کال هرکلی وکړو. جامونه پورته شول او نولسمه پېړۍ رخصت شوه. د ماليرکوټله

محمد احمد علي خان هم د انگريز استازې سره ولاړ دی او د دې محفل نه وروسته خپلې مانۍ ته راستون شو.

په تېرو څو کلونو کې ده له انگريزانو نه ډېرڅه زده کړې و، د اوسنۍ زمانې په تعليم سمبال دی په انگريزي ژبه خبرې کولی شي. د ده جامې او استعمال ډېر شيان د اروپا نه راتلل او دی په دې ډېر خوشحاله و چې د پرمختگ په کارونو کې اوس له ده سلا مشوره اخيستل کېده. د پتېالي نه مالېر کوتله ته د پوخ سرک د جوړېدو وروسته اوس د اورگاډي په پاټلۍ کار روان و. ددی لپاره د مرکزی حکومت د خزانې نه اته لکه روپۍ ورکړل شوي وې. د ده هيله دا وه چې که دا په نوي کال کې ترسره شي نو له خپلو سيالانو سره به سيال شي. څو مياشتې وروسته د ده ارمان پوره شو او د مالېر کوتلې خلکو د لومړي ځل لپاره اورگاډی وليد.

محمد احمد علي خان له خپلې ترلې (عنايت خان لور) سره واده کړی و، خو ده د رام پور له پښتنو سره هم نژدې اړېکې لرلې او دويمه ښځه يې له همدغې کورنۍ نه کړې وه چې له هغې يې يو زوی افتخار علي خان زيږيدلی و. محمد احمد علي خان د خپل ناروغه پلار له لېدو وروسته سکندر منزل نه خپلې مانۍ مبارک منزل ته راستون شو. نواب ابراهيم په ليوني نواب مشهور و. د مالېر کوتله سرکاری کارونه احمد علي خان سرته رسوي او په ډېلي کې سړ کال د دربار بلنه ده ته راغلې ده. نوموړی له خپلو ملگرو سره کښېني او د دې دربار لپاره د مالير کوتله لخوا د پېشکش يا نذرانې پلان جوړوي. ستونزه دا ده چې هغه وخت په ۱۹۰۳ کال کې په دی وړو کې رياست کې نه پوخ دومره پياړی نه و چې پريډ (رسم گذشت) يې کړی وای او نه هم د نواب سره خپلو تربورانو ملاتړ کوو. له دې کورنۍ سره يو څو پخواني سپين ږيري پوځيان و چې د انگريزانو له راتگ سره به يې خپل دوديز لباس او پگړۍ په سرکړی او

دوی به ورته حېرانه و. د شپې تر ناوخته سپین رېروپوځیانویو پلان جوړ کړ چې دوی به په دربار کې څه کوي.

په راتلونکو څو ورځو کې دربار ته د تللو تابیا وشوه. د نواب سامانونه لا پخوا لودیانې ته او له هغه ځایه په پوځي ټرکونو ډېلي ته رسول شوي و. انگریزان اوس له بنگاله تر پېښوره خاوره په لاس کې لرله او د هند هغه شتمني چې پرنگیانو یې افسانې اوریدلې وې اوس د دوی په لاس کې وې. د کوه نور الماس چې نادر شاه افشار د مغل خزاني نه لوټ کړی، د احمد شاه د لمسي شاه شجاع نه د سیکانو مها راجا رنجیت سنگ کورنۍ ته رسېدلې وه، اوس انگریزانو د هغه ماشوم زوی شهزاده دلیپ سنگ سره یوځای انگلستان ته وړی او هلته یې ملکي وکتور یې ته ډالۍ کړې و.

نواب چې په خپله ډېلي دربار ته ورسېد نو په یو لوی میدان کې یې خپله کېږدی وموندله. دلته د هرې سیمې راجا او نواب لپاره بېل بېل ځایونه ټاکل شوي و او څو ورځې په میلستیاو، مېلو او تماشو تېرېدی. له نوابانو سره ورغلیو نوکرانو د هغوی اسونو او پیلانو ته بیل ځایونه جوړ شوي و.

په ټاکلې ورځ به دوی ټول د خپلې خپلې سیمې د شان او شوکت د ورنښودلو لپاره د انگریزانو په وړاندې به حاضرېدل.

د مالېر کوټله واررا ورسېد نودوه کېږدی. په میدان کې ودرول شوی او زړو پوځیانو خپل پریډ پیل کړ. دوی د خپلې سیمې افغاني لباس اغوستی او تورې یې تر ملا تړلې وې. دوی له یوې کېږدی به وار په وار را ووتل او په بلې به ورنوتل. حاضرینو ته ښکارېده چې په سلگونو پوځیان له خیمې نه راوځي او په بل وړد ننه کېږي. تر ډېره وخته دغه پریډ روان و او هلته ناست مشران حیرانه و چې دغه وړوکی غوندې ریاست څومره ډېر پوځ لري آن تردې چې هلته ناست د انگریزانو استازی هم حیرانه پاتې و. د پریډ په ختمېدو ټولو لاسونه وپړکول او وروسته د انگریزانو گورنر جنرال له محمد احمد علي نه

پوښتنه وکړه چې هغوی څومره پوځیان لري او څومره يې له ځانه سره راوستی و. محمد علي ورته وويل چې دا خو دولس کسان و چې خپل کمال يې درته وښوده. خو مالپر کوټله يو څو سوه پوځیان لري چې تېر کال له چين نه ستاسو له خدمت وروسته راستانه شوي دي.

شل کاله پخوا په دې رياست کې نواب سره دوه سوه پلي پوځیان، و و شپېته سپاره، شپاړلس توپچې او اته مېدانې توپونه و ځکه چې دوی يوازې دا نه چې په صوبه سرحد کې انگریزان بدرگه کول بلکه د هند نورو برخو ته يې هم استول. نواب ته اوس د يولسو توپود سلامی حق هم ورکړل شوی و او اوس د مالپر کوټله په رياست کې دوه سوه ديارلس کلي شامل و. دلته د اوسېدونکو خلکو شمېره هم په زیاتېدو وه. د سلو زرونه ډېرو خلکو اوس دغلته ژوند کاوه چې اويا فيصده يې مسلمانان و.

په ۱۹۰۵ کال کې دلته هغه مشهور بازار چې هتې يې په پخو خښتو او دوه پوريزه دي جوړ شوي دي په لرگينو دروازو ښکلې نقاشي وشوه او لگښت يې ښاروالی ورکړی و. دا موتی (ملغرو) بازار ونومول شو او هرچا چې دلته هتې اخیسته نو له ښاروالی سره به يې تړون لاسلیک کاوه چې تر سلو کلونو به نه د دوکان مخه بدلوي او نه به يې په جوړښت کې څه بدلون راولي. د بازار شاته پاڅه کورونه او کوچي جوړې شوي، له دې سره په مالپر کوټله کې د بريننا مزي هم وغزیدل او خلکو د تېلو ډيوې وغورځولې.

په ۱۹۱۱ م کې نواب ابراهيم علي خان له دنيا سترگې پټې کړې او محمد احمد علي خان په رسمي توگه نواب اعلان شو. په سکندر منزل کې ده خپل ټول خپلوان را بللي و او له دوی يې د وفاداری ژمنه اخیستې وه. د ده تره غلام محمد د نوابی په دعوه ورسره تر اوسه کينه ساتله او محمد احمد علي هر وختې چې موقع پيدا کړله هغوی به يې سپک کړل. د ده يوه نیمگړتيا دا وه چې د خپلې کورنۍ له غړو سره يې نژدې اړیکې و نه ساتلې. هغوی ټولو ته

يې د رعایا په سترگه کتل، په تېره بیا د غلام محمد له کورنۍ سره خو يې
سمه دمه د بنمني پاله.

د ده پرمهال مالپرکوټله ته د انگریزانو تک راتگ لا زیات شو. په ژمي او
پسرلي کې به د ده انگریز ملگري او د هغوی کورنۍ يې د بنکار او مېلو لپاره د
مالپرکوټله شاوخوا ځنگلونو کې په اسونوگرځېدل. په ۱۹۱۴ کال د لومړۍ
نړيوالې جگړې پرمهال مالپرکوټله خپل ټول وسايل او لږ شمیرپوځيان
انگریزانو ته وسپارل او غوښتل يې چې انگریزان له ده نه راضي اوسي.
په ۱۹۱۶ م کې ټولو خانانو په گډه د نواب د پخلاينې لپاره ده ته نذرانه
راوړه. د سکندر منزل په لوی تالار کې دوی د هغه په انتظار ناست و، ځينې
په کې ډېر سپين ږيري و.

د نواب عادت و چې هر محفل ته به ناوخته ورتلو او دا د دې لپاره چې ټول
خلک ورته درناوي لپاره ودرېږي خو په دې موقع سپين ږيرو پښتنو دا فکر
وکړ چې احمد علي تر دوی کشر دی نو ورته و نه درېدل، او یا دا کېدی شي چې
دوی له وړاندې دا فيصله کړي وه چې نه به ودرېږي.

په دې کار احمد علی سخت په قهر شو او په پایله کې د انگریزانو له خوا يې
په دوی د ماليو سره سره سخته جرمانه هم ولگوله. د ماليو په زیاتېدو د
صدرالدين د کورنۍ په ځینو پښتنو کې نا ارامي او خپگان پیدا شو. دوی له
سیکانو سره لاره جوړه کړه او غوښتل يې چې د پخوا په شان یو پوځي بغاوت
وکړي خو اوس د دې وخت تېر شوی و. انگریزانو د خپلو غښتلو چارواکو
پرمت دا سیمه په ډېر هنر اداره کوله او هیچا دومره توان نه لرلو چې د دوی له
قانونه يې سرغړولی وای. خلک په لومړي ځل پوه شول چې اوس به د
حکومت لپاره یوازې زورنه بلکه سیاست هم په کاروي

په ۱۹۱۸ م کې د لومړي جنگ په پای کې د مالېر کوټله اوسېدونکو د انگریزانو نه زیاته ارامه ساه واخیسته ځکه د دوی ځوانان د عسکری لپاره وړل کېده. خو بل کال یعنی په ۱۹۱۹ م کې د افغانستان سره په دریم جنگ کې انگریزانو ته نور وسایل په کار شول. د شلمې پېړۍ په دریمې لسیزې کې دلته د هلکانو یو ښوونځی او یو کالج پرانیستل شوی و، او دغه راز یوه ستره محکمه جوړه شوه چې په لومړي ځل خلکو په کې خپلې دعوي وړاندې کړې. خو نواب احمد علي خان د وخت په تېریدو ځان په شرابو کې غرقول پیل کړل. د خپل پلار ابراهیم علی په شان په ده کې هم د اعصابي نارغۍ نښې نښانې پیدا شوی. د ده د کمتری د احساس ځپنې پېښې وې چې خلک یې شکمن کړل. په سختې گرمۍ کې به دی د چت د پکي لاندې نه ویده کېده چې پکې به را پریوزي. که په مانی کې به څوک زکام شونو دا کس به یې خپلې کوټې ته نه پرېښوده چې دی هم زکام نه شي. کله چې به یې په خپلې مانی کې شراب څښل نو یو تن به یې د بوتل د سرد خلاصولو وویل، هغه کس به د بوتل نه جام ډک کړ او د نواب په وړاندې به یې وڅښل. احمد علي به کله یوه ساعت یا دوه ساعته انتظار ویست چې د شرابو اثر وگوري. کله چې به یې تسلي وشوه چې په شرابو کې چا زهر نه دی گډ کړی نو بیا به یې هغه شراب وڅښل. په ډوډۍ کې به یې هم دغه احتیاط کاوه، دی به هر وختې له خپلو معلومواو نامعلومو دښمنانو په ویره و.

یو ځلې په یو دربار کې د گډون لپاره هغه خاص اورگاډي کې د پتیالی له لارې ډېلي ته تلو. کله چې اورگاډي د پتیالی تم ځای ته ورسېد نوده ته خبر راوړو چې هلته به یو څه انتظار کوي ځکه د پتیالی د مها راجه اورگاډی هم تللو ته تیارو، چې ورپسې به د مالېر کوټله گاډي تلو. نواب احمد علي سخت په قهر شو. ځان ورته ټیټ اوبی حبثیته ښکاره شو، خپل منشي ته یې وویل چې هر څنگه کېږي، اول به د ده گاډی د پتیالی نه وځي، منشي لار او د

اورگاډي د سټېشن ماسټرسره يې خبرې وکړې، هغه ته يې ډېرې روپۍ رشوت ورکړې او شېبه وروسته د پټيالي راجه ته وويل شول چې د هغه په اورگاډي کې يوڅه تخنيکي ستونزه پيدا شوې ده، گاډي به لږ ځنډېږي. په دې وخت کې د مالپرکوټله اورگاډي د سټېشن نه ډېلي په لورې روان شو. کله چې نواب احمد علي ډېلي ته ورسېد نو خبرشو چې د خرڅ ټولې پېسې په پټياله کې په رشوت لگېدلې و. بيا په ډېلي کې د ده منشي له بل چا نه پوراخيست او د نواب د پاتې سفر خرڅ يې پورا کړو.

احمد علي به د خپل عايد نه ډېرزيات مصرف کاوه او تل به پورورې و. په مالپرکوټله کې يو صراف مونالال نه به يې پېسې پور کړې. يو ځلې نواب په ډېرې تادي کې د مونالال نه پېسې واخيستې او رسېد يې ورله ورنه کړ، تجار نا کراره و او د نواب منشي ته يې وويل خپردي که سرکاري رسيد نه وي، ماته په يوه ساده کاغذ کې وليکه چې دا پېسې نواب صاحب اخيستي دي، هسې نه ترېنه هېرې شي.

وروسته نواب احمد علي چې خبرشونو صراف يې را وغوښت، له ځانه سره يې کښېناوه او ورته يې وويل "کله هم داسې شوي چې موږ له تا پېسې اخيستي وي او بېرته مو نه وي درکړي؟" صراف ترېنه ووږيده او بخښنه يې وغوښته خو نواب احمد علي ورته بيا بيا همدا ويل چې ماته رايا د کړه چې کله موږ ستا پېسې نه وي درکړي. د نواب احمد علي خان د خودخواهي يو بل مثال دا وه چې کله به يو محفل ته تلل نو له خپل تگ نه وړاندې به يې خپل جاسوسان هلته واستول، هغوی به ورته خبرونه راوړل چې څوک څوک را رسېدلي دي. د راجاگانو او نوابانو د محفل يو ادب دا و چې هر يو ميلمه چې به را ورسيد نو دا نور حاضر ميلمانه به ورته د سټري مشي لپاره ودرېدل. نواب احمد علي نه غوښتل چې نورو ته د درناوي لپاره پاڅي او يا دا چې نور خلک دې ټول ده ته ونه درېږي. کله چې به خپلو جاسوسانو ورته خبرورکړ چې ټول ميلمانه را

رسیدلي نو دی به هغه محفل ته ولاړ. یو ځلې همداسې په یو محفل کې کله چې دی را ورسید نو ټول نوابان او راجاگان ورته د سترې مشي لپاره ودرېدل. نواب احمد علي خان په دې دومره خوشحاله شو چې په ډېر جوش کې خپل د غاړې د ملغلرو امیل ونيولو او په بي خبرۍ کې یې دا دومره په گوتو کې وروړه چې امپل وشلید او ټولې ملغلرې دانه وانه په ځمکه پریوتې. د دې میلستیا کیسې تر ډېره د خلکو په خوله وې.

انگریزانو په مالپر کوتله کې د اوسپنې د څادرونو د جوړولو دوه کارخانې جوړې کړې، چې زیاتره به د دوی د بارکونو او پوځي گودامونو لپاره کارېدل، وروسته د بایسیکل د جوړولو اود کتان د تاراو بدلو کارخانې په کې جوړې شوې او ډېر ژر دغه وړوکی ریاست په یو صنعتي سیمې بدل شو.

په ۱۹۴۷ م کې د هند له وېش سره پنجاب هم ووېشل شو، مالپر کوتله د هند د یوې برخې په توگه پاتې شوه. احمد علي خان اوس زور شوی و اود هغه وخت د خلکو مهاجرت یې ولیدو چې په میلیونونه انسانان بی کوره او نور ووژل شول. د سیکانوزره تریگني یو وارې بیا ژوندۍ شوه، دوی به په بی وسلو مهاجرو ډلو حملې کولې، سړي به یې ووژل ماشومان به یې له میندو جلا کړل او بنځې به یې وتښتولې، خو هغوی چې په مالپر کوتله کې پناه اخیستې وه په امن کې و. سیکانو اوس هم د خپل مذهبي مشرگورو گوبند د هغې دوعا درناوی کاوه چې نواب شېر محمد خان ته یې کړې وه. یوه نېکي او د حق کلیمه څومره اغیز شیندلی شي د دې مثال په خپله دغه ریاست و چې هغه وخت پکې سلو زرو مسلمانانو پناه اخیستې وه

محمد احمد علي د ۱۹۴۷ م د اکتوبر په اتلسمه نیټه له دنیا سترگې پټې کړې او د ده زوی افتخار علي خان نواب شو. خو اوس دا معلومه نه وه چې د هند دغه ریاستونه به په کوم حال پاتې شي. د شلمې پېړۍ دویمې نیمايي په هند کې د راجوارو او د نوابیو د خاتمي اعلان هم کاوه. افتخار علي خان له

۱۹۲۴ نه د مالپر کوتله د مشر وزیر په توگه ټاکل شو. د ده ژوند هم په اروپايي طرز تېر شو، کومو خانانو چې په خپلو ځمکو ژوند کاوه په دوی کې زیاتره د ویش پر وخت لاهور ته ولاړل. ځینو نورو چې لوی کورونه اونوکران یې لرل او خپل ځان یې په دې اړې گړۍ کې ساتلی شوهم هلته پاتې شول. افتخارعلي خان د خپلې نوابۍ د اعلان پر وخت په دربار کې یو تقریر وکړ، چې وروسته د ده په لیکلي تاریخ کې هم شامل شو.

په هغه وخت کې د ده تقریرنه یوازې د سیاست هغه نوې تگلاره بنایي بلکه دا هم په گوته کوي چې ده څومره هڅه کړې ده چې ځان د هند حکومت وفاداره او له پاکستان نه بیل څرگند کړي. د دې نه علاوه په دې تقریر کې یو څو حقایق ناسم و چې یو څو بیلگې یې په دې ډول دي:

" شیخ صدرالدین د کردستان اوسېدونکی و، د پارس د کسپین بحیرې له بندر نه یې هجرت کړی و، هلته یې د شیروان بنار جوړ کړ او بیا د غزني له لارې ملتان ته ولاړ او د بهاوالدین سهروردي خپله شو."

د ایران د در بند هغه سېمه چې دی یې یادوي یو تفریحی ځای دی او د کردانو د سیمې نه ډېره لرې ده. بیا وایي " مالپر کوتله په ۱۴۴۲ کې د پنجاب خپلواکه نوابي وه" په اصل کې دا نېټه ۱۴۵۴ میلادي کال دی.

داسې بنایي چې نواب افتخارعلي خان نه غوښتل چې د پاکستان له پښتنو سره خپلې اړیکې وبنایي او یا کېدی شي دا تقریر بل چا ورته لیکلی و چې هغه په خپله هم له ډېرو حقایقو خبر نه و.

نواب افتخارعلي خان یوازې یو کال د مالپر کوتله د نواب په توگه پاتې شو. ده په خپله په پنجاب کې د ټولو ریاستونو یوه اتحادیه جوړه کړه او له هند حکومت سره یې د یوځای کیدو اعلان وکړ. په نوی هند کې د نوابانو او د راجگانوځای نه و پاتې افتخارعلي خان د انگریزي تعلیم ترڅنګ اروپايي طرز ژوند هم کړی و، او ډېرو نورو ملکونو ته یې سفرونه هم کړي و خو د

نوابی خېنې دود او دستور اوس هم پرځای و. نواب د خپلو خپلوانو د لېدو لپاره کله چې د دوی کور ته ورتلو نو هماغه شان د بدبه به يې ساتله چې يو وخت د ده د پلار اونیکه په وخت کې ساتل کېدله.

د نواب د راتلواعلان به له وړاندې کېدو او دهرچا کره چې به دی ورتلو هغوی به تیارې کړې وه. نواب به له خپلې گاډۍ بنکته شو، پلې به کوڅه کې د خپلو خپلوانو په بدرگه روان و او کور به به هم ورسره و. په کور کې به يې خپلۍ او بوټان د ناستې کوټې نه بهروویستل، په کوټه کې به په یومسند کښېناستو او نور خلک به ورته چارچاپېره په خپلو ځایونو ناست و. بیا به د کور مشر له یوې تورې سره د نواب په لورې ولاړ، مخامخ به ورته په گوندو کښېناستو او خپله توره به يې ورته وړاندې کړه چې د کور به د وفاداری څرگندول و. نواب به په تورې لاس کېښود، دده د یو خدمتگار سره به مخملي کڅوړه وه، د کورنورو غړو او خپلو خپلوانو به په لاسونو کې د سرو یا د سپینوزرو سیکه نیولې وه او کله چې به دا خدمتگار ورته وړاندې شو نو دوی به دغه سیکه د هغه په کڅوړه کې واچوله، نواب به دا هرڅه څارل چې څوک څومره سیکې په کڅوړه کې اچوي. دا سیکې به د نواب د سر صدقه گڼل کېدې او کله چې به نواب د دغه کورنه ووت نو د کڅوړې ټولې پېسې به په غریبانو وویشل شوې. که په یوه کور کې نواب ته توره نه وړاندې کېدله او یا به د کڅوړې پېسې کمې وې نو نواب په دې سخت خپه و او له هغې کورنۍ سره به يې سمه دمه دښمني شوه ځکه د هغې مانا دا وه چې هغه کورنۍ ده ته پتمنه نه وه او یا يې درناوی ورته نه لرلو.

نواب افتخارعلي خان درې پښتنې میرمنې را واده کړې، لومړۍ مېرمنه يې د رام پورد نوابې کورنۍ نه وه، دویمه يې د ټونک د نواب امیر خان لور او دریمه يې د مالېر کوټله د یوې پښتنې کورنۍ جینۍ وه خو له یوې نه يې هم اولاد ونه شو. دهند حکومت د زرعی اصلاحاتو په لړ کې له ځمکه والو نه

لويي ځمکې واخيستي او په عامو خلکو يې ووېشلې ، د نوابي سيستم له ختمېدو سره ډېر خلک يې روزگار شول . هغه ځمکه وال چې په مالير کوټله کې پاتې شول د هغوی شمېره ډېره کمه ده، پاتې نورو پښتنو به يا مزدوري کوله او يا يې اهنګري ته لاس واچوه، دلته اوس د خلکو شمېره د سلو زرو نه ډېره ده چې په کې شل زره مسلمانان او ډېر يې پښتانه دي .

هغه تللی عظمت

د ۲۰۰۲ کال د دسمبر د مياشتې د پر شمه نېټه وه د مالير کوټله اسمان خړ و، د دې ځای د پخواني نواب کور سکندر منزل ته مې خبر ورکړی و چې زه د ساجده بيگم ليدل غواړم. سکندر منزل په اته جريبه ځمکه کې جوړ شوی دی او هر نواب په خپل وخت او په خپله سلیقه دا بنکلی کړی او يا يې په کې ترميم کړی دی .

د مانۍ ودانې د وړو لهوړی خښتو جوړه ده ، د دې د پاسه سيمتی پلستر او ورباندي ژير رنگ د شلمې پيړۍ دی. د دې د لوی دروازي نه د ننه پراخ انگر د ځمکې نه لږ لوړ جوړ دی چې چت نه لري او بنايي په خاصو موقعو او يا په اوږي کې ورباندي بي شمېره خلک کښېناستل او د حجرې کار يې ورکاوه. د دې انگر بل سر کې يوه بله لرگينه دروازه د ننه وړو کې دالان کې خلاصېږي چې بنايي د بوتانو او يا د خپليو د ويستلو ځای وو، خو دومره لوی و چې يو مېز او يوه لويه هېنداره پکې په ځای شوې و.

د مېز د پاسه د هند د پخوانۍ لومړۍ وزير اعظمی اندرا گاندهي عکس ايښی و، په يو بل عکس کې د راجيو گاندهي سره يوه مېرمنه بنکاریده چې زما په

اندازه د نواب افتخار وروستی مېرمنه ساجده بیگم وه. د دالان بل سرته د لرگي په دروازه شیشې لگیدلي وې، یوې خدمتگاريې دا دروازه راته پرانیستله او د ننه یې د راتلو اشاره راته وکړله، ما غوښتل چې بوتان وباسم خو د ننه مې چې په قالین دورې او خاورې ولیدلی نو اراده مې بدله کړله. دا لوی هال (تالار) چې یو وخت د مالیرکوټله نوابانو پکې د خپلو خپلوانو سره لیدل او مهمې جنگي فیصلې به یې په کې کولې دومره لوی نه و. زما په اندازه دېرش مېتره اوږد او لس مېتره پلن و، د دې تالار ټول فرش په زړو قیمتي قالینو پټ و چې رنگونه یې خاوری شوی و. له دیوالونو ژېړ پلستر په رانږیدو و، د کرکیو ځینې شیشې ماتې او نور یې په ښیرو پټې وې. داسې ښکاریده لکه چې دلته چا په میاشتوهم صفایي نه کوله. د دیوالونو سره په قطار د لرگیو ښکلي نقشونه لرونکي د کړو پښو (پایو) انگریزي طرز قدیمي صوفې وې چې ورباندې مخملي گدی ایښې وې. په دیوالونو د پخوانیو نوابانو رنگین انځورونه ځوړند و چې د نواب احمد علی عکس په کې پاک او نوی برېښېدو خو د دیوال په بل سر کې تر ټولو لوی او رنگین انځور د نواب سکندر علي خان و چې لباس یې حیرانونکی و. ده د گیدي پرتوگ د پاسه چپنه اغوستې وه او داسې ښکاریده چې ډېر لوی او غټ سپری وي خو د ده په اړه په کتابونو کې لیکل شوي و چې نوموړی به ډېر ساده لباس اغوستو او په پښو به گرځېدو. یو څو شپې وروسته ساجده بیگم د تالار د بل سر د دروازې نه را دننه شوه، بښنه یې وغوښته چې د دې زکام و او طبیعت یې بښه نه و. ما سره یې په ورین تندې روغېر وکړ، کښېناسته او ډېره په مینه یې راسره خبرې پیل کړې. د دې په نیلا سترگو کې د زمانې غمونه پټ و خو اوس هم بښه ښایسته وه، لوړه دنگه او د مخ په گلابي پوټکی یې ډېرې گونځې نه وې، اواز یې دروند

و. ما د غږ د ثبت لپاره مایکروفون او ټیپ را وویستل نو دی راته په خدا وویل ته څه پوښتنې لري؟

ما ورته وویل، غواړم چې د نواب افتخار او وروستیو حالاتو په اړه درسره خبرې وکړم، خو هغې د پخوانیو حالاتو په اړه یا خو معلومات نه لرل او یا یې هم نه غوښتل چې په دې اړه څه ووايي د نواب افتخار په ذکر هم خاموشه شوه. ما د دې نه د شخصي ژوند په اړه پوښتنې وکړې خو دې په ډېر احتیاط خبرې کولې او معلومات یې نه را کول.

د نوابې کورنۍ د مېرمنو په اړه یې وویل چې هغه وخت ډېره سخته پرده کېدلې، د هېچا جرات نه و چې له اجازې پرته د ښځو خونو ته ورشي، هغه خدمتگارانې چې د کور د ننه به یې کار کاوو دوی هم یوازې د لوی تالار د دروازو د شانې له سړیو سره خبرې کولې شوې.

ښځو ته د سرکاري سفرونو اجازه نه وه، او که مېرمنې کله په ځانگړې گاډي کې له کوره بهر وتلې نو ددی چارچاپېره به پردې لگیدلې وې. کله چې به کومه ښځه ناروغه او مجبوره شوه چې حکیم ورته را وغواړي نو حکیم به د پردې د شانې نه یوازې د هغې د مرض د علایمو په اړه پوښتنې کولې. ډېر سخت مرض د تشخیص لپاره به یې کله کله د نبض کتلو اجازه اخیسته. په مالیر کوتله کې پښتانه د یوبل سره د خپلوئ له کبله تگ راتگ کوي. دوی چې به کله د خپلو خپلوانو کره ورتلې. د نوابې کورنۍ مېرمنې به د چا کور کوڅې ته ورسېدې او گاډی به وړاندې نه شو تللې نو د کوڅې دواړو غاړو ته به یې څادرونه (پردې) ونيول، ښځې به د گاډی نه ښکته شوې نو دوی به د څادرونو په منځ کې د هغه کور دروازې ته ولاړې.

ساجده بیگم راته وویل ماچرې بورقه (بقره) نه ده په سر کېرې ځکه چې ضرورت یې نه وپېښ شوی د خپل لباس په اړه یې راته وویل "موږ زیاتره کمیښ پرتوگ اغوستل، ساړهي زمور لپاره پردی لباس و، کله کله به مو په خاصو موقعو

تنگه پاجامه (چوړي داريا چين دار) او اوږد پيشواز (کوچاني ډوله کميس) اغوستل. په پنجاب کې د سرو زرو د گانو ډېر رواج دی نو د هرې يوې مېرمنې به ښه درانه بنگرې، کرې او نور کالي و.

ساجده بيگم د نولس سوه اويا پمې په لسيزه کې د کانگرس گوند لخوا په ټاکنو کې برخه اخيستي او د مالېر کوټله لپاره د پارليمان څوکۍ يې گټلې وه. هغې نه مې پوښتنه وکړه چې په ژوند کې يې تر ټولو گرانه فيصله څه وه نو مسکۍ شوه او وی ويل، کله چې مې په سياسي ډگر کې قدم کېښود نوراته جوته شوه چې د پردې تر شا کارونه ناشونی دی، زما لپاره تر ټولو گران کار له پردې بهر را وتل و. زما دکورنۍ ځېنې غړي په دې خوشحاله نه و خونواب افتخارعلي خان يو روڼ اندي و او ما سره يې پوره مرسته وکړه.

ما ترې د نوابې کورنۍ د قيمتي او زاړه اثارو په اړه پوښتنه وکړه نو هغه يوڅه نارامه شوه او وی ويل "هغه څه چې ما ته را رسېدلي اوس هم راسره دی، د هغې نه وړاندې د شيانو پوښتنه دې له هم هغو خلکو وشي.

ساجدې بيگم په کنايه کې راته وويل چې په کورنۍ کې يې د وراثت په اړه يو څه لانجه روانه ده او خبره تر محکمې رسېدلې ده گوره چې څه کېږي. ورته مې وويل چې ولې دا دومره ښايسته او ښکلې مانۍ حکومت ته نه ورکوي چې هغوی يې ميوزيم کړي او يا پکې تعليمی اداره جوړه شي. هغې راته وويل چې اوس يې په يوه برخه کې پخپله د جينکو يو ښوونځی پرانيستی (يعني د فيس په بدل تعليم) او دا چې د دې مانۍ نه د ميوزيم جوړولو په اړه به غور وکړي.

د هغې نه می اجازه واخيسته چې د دې مانۍ د هندارو خونه (شيش محل) وگورم. چې د تالار نه بهر ښې لاس ته په بره پور کې جوړ و. دلته د تالار چت هم لوړ خو ساده و او د دې د يوې لويې دروازې نه هغه کوټې ته لاره وه چې دوی ورته شيش محل وايي، دلته په چتونو او ديوالونو په زرگونو وړې او

لويي هېندارې لگېدلې وې، کوټه د يوې خېمې په شکل وه او د دې په نړيو ستونو هم وړې رنگېنې شيشي وې. ما چې د هرې خوا نه هڅه وکړه، د دې کوټې بنايست می په کېمره کې خوندي نه کړی شو، د هرې خوا نه د کېمرې د فلپش رڼا د پوې يا بلې هېندارې نه بهرته راتمېده او تصوير يې خرابوو. هغه شيشې چې د دې د چت نه رالوېدلې وې د پښولاندې راتلې، په ځمکه يو څادر غوریدلی و چې شيشی د چا پښی ژوبل نه کړی. په دې ټوله کوټه کې مېز څوکی نه و.

د هندارو کوټه قريبا دولس ميټره اوږده او قريبا شپږ ميټره پلنه وه، او د دې په يو سر کې محراب جوړ و، په دوو ديوالونو يې په فریمونو کې زاړه او د انگریزانو د وخت عسکونه ځورند و چې په کې د مالير کوټله بيلابيل مشران د خپلو بهرنیو ملگرو سره ناست ښکاریدل. د لرگي په يوه فریم کې ليکلی فرمان هم ځورند و خو دومره خاورې او دوړې پری پرتې وې چې هېڅ نه لوستل کېده.

د دې کوټې د ستونو شا ته لوي کرکې يوی گیلری ته خلاصېدې چې د هغې يوی خوا نه د مانۍ انگرې ښکارېده. يو بل محراب نه ښکته د دربار هال ښکارېدو چې اوس تش پروت و، نه يې په فرش قالبېنې وې او نه يې په کرکيو وربښمنې پردې. د څښتو په ديوالونو د جولا ځالې څرېدې. د شيش محل د کوټې په ورستي سر کې د شيشو او لرگيو يو شوکېس (د شيشی او لرگي وړوکی صندوق ډوله مېز) اېښی و، هاغسې لکه چې په موزيمونو کې وي او زاړه توکي پکې اېښودل کېږي. زه نژدې ورغلمه چې ووينم گوندي په کې کوم تاريخي يا لرغوني اثار اېښی وي. ځکه دې شوکېس ته يو جرنده (قفل) هم ځورندو، نو تلوسه مې زياته شوه خو هلته د شلمې پېړۍ د پروړو جوړ شوی د اروپايي ښځو د سر خولۍ (هېټ) اېښی وه. د چت نه يوه وړه شيشه زما مخی ته را پريوته نو پام مې شو چې دا خونه په رژېدو وه.

د سکندر منزل د دویم پور نه مې چارچاپېره ولیدل، د دې د لویي دروازي نه بهر د دوکانونو د جوړولو کار کېدو، هغه لارې چې یو وخت په کې د نوابانو گادئ او موټری تلې راتلې اوس سیمتو، خبنتو او اوسپنې بندې کړې وې. د مانی بلي خوا ته د مېنبو او د غواگانو غولې وې. د اتلسمې پېړۍ د دې ودانۍ د لویو دیوالونو په سوریو کې ابا بیل او د مرغیو خالي جوړې وې، په یوې برنډې کې د پیازو پوستکي هوا بادول، خدای خبر د کومې مېلمستیا نه پاتې و.

بنکته د ساجدې بیگم سره می نوری خبری وکړی. د شیش محل په اړه یې وویل زه خپل زیار باسم اوسوچ کووم چې د دی لپاره د لکهنو نه کارگران را وغواړم چې دا بېرته جوړ کړي. د دی کورنۍ د کتابونو او د پخوانیو اسنادو په اړه پوښتنه می تری وکړه نو هغې ډېر په خپگان وویل "خه موده وړاندې زموږ د مانی د یوې کوتې چت په باران او سپلی کې راپریوت او زیاتره کتابونه اوبو ووهل، هغه خه چې ترې پاتې شول موږ سره دي خو نور ضایع شول. په ساجده بیگم کې مې د ژوند هېخ هیله نه لیده، داسې بنکاریدله لکه چې ژوند ورته یو پېټی شوی وي.

د نواب افتخار لومړئ میرمنه د ټونک د نواب خور چې زما د تگ پر وخت د اتیاوو کلونو وه، په یوې بلی مانی مبارک منزل کې اوسېده. مبارک منزل ته تللې بنکلې لاره په شنو ونو او ځنگلونو پټه وه، د ژېړنګ دا ودانۍ د لویو لویو باغونو په منځ کې جوړه ده، مانی ویجاړه، مارغانو په کې خالي جوړې کړې او هیخوک په کې نه بنکارېدل.

د لویي دروازي سره جوخت یو کت پروت او یو زور سپری چې ځان یې په گرانه خوځولی شو، یوازینی څوکیدار و. هغه راته وویل چې مشره نوابه څو کالو راهیسی ناروغه ده او په مالیر کوتله کې د جوړو شویو نویو بنگلو (ودانیو)

کی په یوه کې او سپړې خو د نوی بنگلی یوی نرسې راته وویل چې نوابه ډېره کمزورې ده او د هیچا سره لیدل نه غواړي .

درې کاله پخوا په فارسي لیکل شوی یو زور کتاب وموندل شو . زما نیکه د مالپر کوتله د وروستي نواب افتخار علی خان تر وخته د مانی د کتابونو او لیکلو اسنادو د ساتونکي په توگه کار کاوه او د هغه له مړینې سره سم له مانی سره زموږ اړیکه پرې شوی وه . او س چې مې دا کتاب وموند نو یوه تلوسه مې پیدا شوه چې په دې کې به څه لیکلي وي . زما اردو ژبه زده ده او دومره مې ولوستلی شول چې دا کتاب دوه نیم سوه کاله پخوا په لاس لیکل شوی او د مالپر کوتله ځینې پېښې په کې ثبت دي . د کتاب په وروستيو پاڼو کې یې تاویزونه هم لیکلي و او د دې لپاره چې کتاب یو څوک ولولي او یایې وژباړي زه د مالپر کوتله د نواب شېر محمد خان د علمي څېړنو مرکز ته ولاړم . د دې ادارې مشر زینت الله خان په فارسي ژبه پوهېږي خو ده راته وویل "زه وخت نه لرم" بیا مې د بنار مفتي فضل الرحمن عثمانی ته دا کتاب ورکړو او ورته مې وویل چې زه به کله ناکله درځم چې په دې کتاب ځان پوه کړم او را ویې ژباړم . خو مفتي صاحب هم ډېر مصروفه سړی دی ، شپږ میاشتې یې دا کتاب له ځانه سره ایښی و ، بیا چې ورپسې ولاړم نو کتاب د ده په کتابتون کې بی درکه شوی و . ما دمفتي صاحب نه گیله وکړه نو دی نا راضه شو او راته یې وویل "وگوره که په کتابتون کې یې لټولی شي ویې لټوه او واخله".

ما په خپله د هغه په کتابونو کې لټون پیل کړ او اخر مې کتاب پیدا او کور ته راوړ . یوه ورځ مې دا کیسه یو ځای کې وکړه ، هلته د کالی خان په نامه یو تن راته وویل چې نیکه مې په فارسي ژبه پوهېږي او غوښتنه یې وکړه چې کتاب ورکړم چې خپل نیکه ته یې یوسي ، او س کتاب له هغه سره دی ، یو کال کېږي چا راته وویل چې هغه دا کتاب بل چاته ورکړی دی .

دا ټوله کيسه په مالپر کوټله کې راته غضنفر علي خان وکړه چې له نوابي کورنۍ سره خپلولي لري. د هغه د مېلمنو په کوټه کې په ديوال يو زور ډال خوړند و، ماترې پوښتنه وکړه چې دا د کوم وخت دی او توره به هم ورسره وي او که څنگه، هغه څه شوه؟ غضنفر علي خان راته وويل چې "د دې ډال په شان يو بل هم و او توره هم ورسره وه، زما خورئ چې په پاکستان کې او سپري يو ځل په چکر مالپر کوټله ته راغلی و د هغه دا توره او ډال ډېر خوښ شول، راته يې وويل چې د خپلې کورنۍ يوه نښه له ځانه سره وړل غواړي. موږ هم ورته دا دواړه ډالۍ کړل او فکر مې وکړ چې له دې ځايه به هلته دا ډېر خوندي وي. د هند او پاکستان ترمنځ ناندريو او د جگړې له امله مسلمانانو دغلته په خپلو کورونو کې د دا ډول شيانو ايسنودل بند کړي دي، په مونږ شک کېږي، زمونږ ډېرو خپلوانو پخوانۍ تورې راټولې کړې او په يوه څاه کې وغورځولې چې ځان ترېنه خلاص کړي. زمونږ په کور کې دا توره او ډال ډېر قيمتي و او د نواب له خوا زمونږ نيکه ته د هغه د خدمتونو په بدل کې ورکړل شوي و".

کله چې غضنفر علي خان په ۱۹۹۱ کال کې د خپلې خور د ليدو لپاره پاکستان ته ولاړ او د تورې پوښتنه يې وکړه نو خورئ ورته وويل "ما هغه توره په کراچي کې د فرانسې سفیر ته ډالۍ کړله او هغه دومره خوشحاله شو چې ماته يې يو سند راکړو چې په کې زما نوم ليکلی او دا چې زه د فرانسې ښه ملگری يم". غضنفر علي خان وويل زما خورئ د هغې موقع يو عکس را استولی چې د فرانسې سفیر ته توره ډالۍ کوي.

ما د غضنفر نه پوښتنه وکړه چې ايا دی هم دغه کار يو وياړگنې؟ نو په دې خبره د هغه سترگې له اوبڼکو ډکې شوی. ما ترې د پخوانيو عکسونو پوښتنه وکړه چې څه يې کړل؟ هغه خپلې مېرمنې نصرت جهان ته وکتل او راته يې وويل "دوی هغه زاړه عکسونه کوم گودام کې اچولي دي" بيا دی ولاړ او

ځينې تور او سپين عكسونه چې په فريمونو كې بند و راوړل او دوړې او خاورې يې ترې و څنډلې .

ما د ناستي د دې كوتې ديوال ته كتل چې پرې له يو سر نه واخلي تر بل پورې د هالپنډ د لاله گلانو يو لوی پوستير لگيدلی و ، دا ډول پوسترونه په بازار كې شاوخوا پنځوس روپۍ قيمت لري . نصرت جهان ته مې وويل " فكر نه كوی چې دا عكسونه له هغه پوستير نه زيات ارزښت لري؟ " زما په خبرو هغی ته يو څه تاو ورغی او راته يې وويل نن سبا خلك رنگه تصويرونه خوښوي . " ما ورته وويل " په لندن كې داسې عكسونه می په انټيک پلورونكوپه نيلامی كې ليدلي چې قيمت يې د سلو ډالرو نه كم نه وی ، دوی دواړو يوه شپبه داسې راته كتل ته به وای زه ورسره ټوكې كووم .

اخر مې ورته وويل " تاسو خو هسې هم دا عكسونه په ردي كې غورځولي دي ، كه غواړئ زه به دا عكسونه درنه په بيه واخلم " ، نصرت جهان ژر پاڅيده او عكسونه يې ځای پر ځای كړل . غضنفر وويل " دا خو زموږ د خاندان يو ميراث دی " ما ورته وويل نو د پلار نيكونو ميراث كوم ځای ساتل پكار دی؟ زما هيڅ اراده نه وه چې دا عكسونه يا بل څه ورنه په بيه واخلم خوددی لپاره چې دوی د عكسونو په ارزښت لږ پوه شي نو دا خبره مې وكړه .

غضنفر راته وويل " زما د نيکه ټول كتابونه او كاغذونه موږ په گودام كې اچولي دي ، اوس چې تا راته وويل نو زه به يې په يوې سمې كوتې كې خوندي كړم او هغه زوړ تاريخ خو هرومرو پيدا كووم " . هغه به د وروستي نواب افتخار علی خان سره ډېر ليدل او راته يې وويل كله چې هغه د مالېر كوتله تاريخ ليكلو نو يوه ورځ يې زه را وبللم او د كاغذونو يوه گيډی يې راته راكړه ، په دې كې د مغل پاچاهانو او نورو واكدارانو له لوري په فارسي ژبه ليكل شوي فرمانونه او نور بی شمېره ليكونه و ، (بنايي د افغان واكمنو ليكونه هم پكی و)

په خپله د مالپر کوتله دنوابانو د لاس ليکلي شيان هم و، ما د خپنو ليکونو نېټې ورته ولوستلې، وروسته معلومه نه شوه چې دا کاغذونه څه شول. خو کاله کېږي چې د ماڼۍ د کوټې يو چت را پريوتی او ځيني قيمتی کتابونه په کې ضايع شول، ورسته ساجده بيگم ډپرکتابونه او کاغذونه په کېږي کې خرڅ کړل، زه چې خبرېدم هر څه د زور کاغذ په بيه خرڅ شوي و او يوازې هماغه قلمي زړه نسخه چې په فارسي ليکل شوې ده په مشکله مې له چانه واخيسته او اوس رانه بيا ورکه ده"

د مالپر کوتله محمد اقبال خان د خپل نوم سره شېرواني لقب کاروي او وايي چې د ده نيکه په پښتو پوهيدو ځکه دی به سرحد صوبې ته تلور اتلو او د بوداگانو په هغه ډله کې شامل و چې په ۱۹۰۳ کې يې په ډېلي دربار کې گډون کړی و. دی د نواب يو صاحب منصب و او کار يې د نواب د ورځينو چارو سمبالول و د ده عهده سردار ډيورهي (د ميلمه پالو سردار) وه او رياست ته د راتلونکو مېلمنو د هرکلي نه را واخله تر نواب د سرکاري سفرونو او د پروټوکول کارونه به يې سرته رسول.

د اقبال خان په کور کې د ناستې په کوټه کې په ديوال دده د نيکه د عسکونو سره يو ډال هم ځورند و چې د گېنډې (خرتمي ځناور) د څرمنې نه جوړ و، خو د نيکه د تورې درک يې نه لگېده. اقبال خان د اسونو کاروبار کوي او په مالپر کوتله کې يې خلک د لمبردار په نوم پېژني. دی د پنجاب د بيلابيلو برخو نه اسونه راوړي، د دوی خسمانه کوي او بيا يې په لوړه بيه خرڅوي. د ده کورنۍ به اسونه ساتل او رياست ته به يې د جنگ او سفر لپاره ورکول خو داسې چې اوس يې په بازار کې خرڅوئ، دا کار هيچا نه و کړی، اقبال خان وايي دوی د لوديانو سره نژدې اړيکې ځکه ساتي چې د ودونو لپاره د پښتنو کورنۍ غوره گڼي، هغه وويل د پنجاب د وېش سره د مالپر کوتله پښتنو ته سخت تاوان رسېدلی دی. د اقبال خان دويم ورور محمد خان ځمکې ساتي

او د کروندگرو سره لگيا وي، کشر ورور اجمل خان يې په پوهنتون کې سبق وييلو. دده د معلوماتو له مخې درابن د پاکستان د اټک په سيمه کې دی او د غلته د دوئ د مشرانو نه د يو صوفي پير زيارت اوس هم شته دی. هغه ته د پير نوم نه و معلوم خو وايي چې زيارت ته يې د اوسپنې قفل (جرنده) لگيدلی دی، د ده په وپناکله چې د شپرواني کورنۍ غړي زيارت ته نژدې شي نو دا جرنده په خپله خلاصه شي. د زيارت مخې ته د يوې زړې او پخوانۍ ونې تنه هم پرته ده او مراد غوښتونکي دلته يو مېخ ټک وهي.

د مالېر کوتله د نوابانو سره نژدې اړيکې لرونکې يوه بله کورنۍ د اخلاق خان ده چې د شپرواني لقب کاروي. دی د محکمې وکیل دی او ځينې پخواني روايات يې لا اوس هم ساتلي دي. په ماشومتوب کې به دی سکندر منزل او مبارک منزل ته ډېر تلو، او د نوابي کورنۍ د حالاتو نه هم زيات باخبره و. د نواب احمد علي د ژوند په اړه يې د مشرانو نه اورېدلي و چې هغه به ډېر شراب څښل، د ماښام سره به دی د سکندر منزل په بره دالان کې کښېناستو، يو نژدې ملگری به ورسره و او جامونه به يې کړنگول.

اخلاق احمد شپرواني راته د نوابانو د لباس په اړه وويل چې دوی به تنگې پايجامې، هغه چې ډېر چين لري او د هغې د پاسه شپرواني (د بندي غاړي اوږد کوټ) اغوستو. د ده په فکر دې کوټ نوم شپرواني د مالير کوتله د نوابانو لخوا ورته ورکړل شوی دی. نوابانو په سرپټکې تړلو او د هغه شمله به لوړه او ډېر ولونه يې لرل، د پټکې يوه پله به شاته تر ملا څرېدله، د دې پټکې د پاسه به د سرو او د قيمتي ډبرو ښايسته جيغه (بروچ) لگيدلې و.

د دوی خپلۍ (پنې) به افغاني وې او اکثر به ورباندې د تيلې کار شوی و. دا خپلۍ په مالېر کوتله کې د پتهانې جوتي (پښتنو پنې) په نوم شهرت لري او اوس يې هم خلک په خاصو موقعو او ودونو کې په پښو کوي. د سيمې پښتانه خميره ډوډۍ او غوښه ډېره خوري، دوی يو ډول ډوډۍ پخوي چې

غټه پېره يا زواله اخلي لږ يې په تېۍ ږدي چې کلکه شي بيا يې په سرو سکارو ږدي چې غټه ډبله ډوډۍ ترې پخه شي، دوی روغني ډوډۍ هم خوري او غوښه زياتره په بنورا کې پخويئ

د اخلاق احمد په کور کې يوه پخوانۍ توره (دده په وېنا سل کاله زړه) تراوسه د شاوخوا خلک د ودونو لپاره ترې وړې د واده شاه ځلمی ته يې په ملا ورتړي. هغه وويل د واده شاه ځلمي ته د تورې ورکول يو وياړ گڼل کېږي. بيا يې هغه توره راوغوښته چې ماته يې رابنکاره کړي. توره د نسواري مخمل په تېکي کې بنده وه او په لاستی يې طلائی کار شوې و، زما په غوښتنه دوی توره د تېکي نه د راويستلو هڅه وکړه، خو داسې معلومېده چې دا چېرې هم له تېکي نه وه راويستل شوې، د اخلاق احمد يو ځلمي زوی په ډېرو زورونو سره اخردا له تېکي راويسته او زما د توقع سره سم يوه زړه او زنگ وهلې توره تری راووته.

د مالېر کوټله يو بل اوسېدونکی نصرت اکرام خان د هند د پارلمان لپاره دوه ځلي انتخاب شوی دی او د کانگرس په حکومت (۱۹۹۷-۲۰۰۰) کې د لوبو وزير هم و. نصرت اکرام د شېرواني لقب د خپل نوم سره نه لیکي او د پښتو ژبې په اړه يې راته وويل چې د مالېر کوټله پښتنو له پيل نه پښتو ژبه نه ويله ځکه چې دوی په پنجاب کې ژوند کوو. دوی چېرې هم د خپلې ژبې او کلتور تبليغ نه دی کړی که څه هم ځايي خلکو د دوی ډېر رواجونه خپل کړي دي، د بيلگي په توگه پښتنې بنځې تل ستر او پرده کوي، په ځان څادر او يا بورقه اچوي، له دوی سره په سيالی د پنجاب ډېرو بنځو د څادرونو په سرول پيل کړل. د شېخ صدرالدين او د بهلول لودهی د کيسې په وييلو دده سترگی له اوبسکو ډکی شوی.

ساجده بيگم په ۲۰۰۵ کال کې مړه شوه او دهغې د مړينې سره د مالېر کوټله د نوابي کورنۍ له ځينو نورو رازونو پرده پورته شوه. نواب افتخار خان په

۱۹۸۰م کې ساجدې بیگم ته طلاق ورکړې و او وروسته هغې د انور خان نومي یو کس سره واده وکړو خو د افتخار له مړینې وروسته ساجدې بیگم یو وارې بیا په سکندر منزل کې ژوند پیل کړ او ځینو خلکو پری شک کوو چې د نوابې کورنۍ شیان یې په یوه او بل پلمه خرڅول. د هغې د مړینې نه وروسته یو تن چې ساجد علي خان نومېدو مانیې کی کښېناستو، ده دعوه وکړه چې د ساجدې بیگم لپورزوی دی، او په ماشوموالي کې هغې په فرزندې نیولې و. کله چې ساجد علي خان د خپلې کډې سره سکندر منزل کې داخل شو نو ځایي پولیس ورغلل، ټول یې له دغه ځایه وشړل او کور یې بند کړو.

د نواب افتخار علي خان په وصیت کې چې د ۱۹۷۱م د دسمبر په میاشت کې لیکل شوی و، دا مانیې یو وقف بورډ ته سپارل شوې وه او خپل تر مرگه ساجده بیگم یې ددی مختاره ټاکلې وه چې هغه به د خپل مرگ نه وړاندې مانیې وقف بورډ ته سپاري. خو د طلاق نه وروسته افتخار علي خان خپل وصیت بدل کړو او د رونا اندو مسلمانانو یوه دیارلس کسيزه کمېشن یې جوړه کړ چې د دې مانیې څارنه وکړي خو د نواب له مړینې وروسته د وقف د دیارلسو کسانو له خوا هېڅ داسې څه عمل و نه شو چې د مانیې څارنه پری شوی وای. په مالپر کوټله کې عامو خلکو وییل چې ساجده بیگم د کانگرس له غړو سره اړیکې لري او خلک ترې وپریږي او بله دا په خپله هم د وقف بورډ مشره وه نو ځکه چا څه نشوای کولی.

په لاهور کې یو تن فیاض احمد خان چې د ساجده بیگم خپل سکه ورور و هم په دې مانیې دعوه وکړه. د هغې یو لیکلی وصیت چې د مرگ نه یې نهه ورځې وړاندې لیکلې او دستخط کړی و را برسېره شوی دی، او په دې کې وایي چې د دې د مړینې نه وروسته د دې ټول جايداد به د دې ورور فیاض احمد خان لاس ته ورځي. ځایي پولیسو د ساجدې سلطان د لاس لیکلې یو قانونی سند ترلاسه کړی دی چې په کې لیکل شوي چې د هغې د ناروغۍ پر مهال د هغې

خپلوانو په زوره ترې په ځېنو کاغذونو دستخط اخیستی و چې کېدی شي ځېنې په کې د جايداد کاغذونه وي. د مالير کوټله په مزکو يوه بله دعوه د کوروايې د نواب مېرمنې سرور جهان بيگم هم وکړه چې د نواب افتخار علي خان ورېره وه

هغه وخت يعنې په ۲۰۰۲ عيسوي کال په مالېر کوټله کې ما د ساجده بيگم په اړه څه ښه خبره نه وه اورېدلې. سره له دې چې په حکومت کې پاته شوی وه ډېره لوستې مېرمنه نه وه. ځينو خلکو ويېل چې هغې په چندي گره (د پنجاب ايالتي مرکز) کې ځان له بنگله جوړه کړې وه، له دې مانې ټول قيمتي او ښايسته شيان يې هلته وړل او ورو ورو د کورنۍ د ځمکو او نورو شيانو په خرڅولو لاس پورې کړی و او د مالېر کوټله د تاريخي شتمني د ژغورلو لپاره يې لکه د نورو رياستونو او يا له حکومت نه مرسته نه وه اخېستې.

د مالير کوټله د هغې زړې کلا يو څو ديواله اوس پاتي و چې د شيخ صدرالدين کړوسي د کوټله په نوم جوړه کړې وه. په کومو ځايونو کې چې د دېوال اثار پاتي دي هلته د دې لوړوالي شل فته قريبا اووه ميټره او پلن والی درې فته يو ميټر ښکاريږي چې د خطر پر وخت به پرې ساتونکي له غشو او ليندو او يا د ټوپکو سره ولاړي. په دغه کلا کې اوس لارې او هټۍ جوړې دي. د ښار مرکزي ځای د شيخ صدرالدين صدر جهان زيارت دی چې له هرې خوا نه ورته خلک ځي. له زيارت سره جوخته کوڅه محلت د حضرت شيخ يا شيخ حېدر محلت نومېږي. د دې زيارت نه چار چاپېره د پخوانيو لويو تېرو ديوال جوړ دی. يوه نوبت خانه (نقار خانه) هم په کې شته چې د شيخ صدرالدين د کالنۍ عرس پر مهال په کې نغاړه غږول کېږي.

ځايي خلک په دې باور دي چې دا ديوال پيريانو په يوه شپه کې جوړ کړی دی. زيارت ته تلونکي په لوی سړک د يو هندو فقير بابا اتمارام يادگاري څلی دی چې په کې د هندو مذهب ځېنې انځورونه جوړ دي. دې څلي ته مخامخ په

جنوب کې يوه شاه ده چې څلور گوتپزه محرابي دروازي لري، له دې دروازو يوه پورې بنسکته تر کوهي جوړه ده خو په کوهي کې اوس اوبه نه شته. نواب سکندر علي خان د دې کوهي لپاره ځمکه وقف کړې وه او عامو خلکو به ترې اوبه وړلې.

د مالپر کوتله په شاهي هديره کې د دې ځای د نوابي کورنۍ غړي خنس دي. د ۱۷۱۲ کال راهيسې دلته د مېرمنو، ځوانانو او ماشومانو قبرونه دي چې په زياترو يې د مغلي طرز خنستې او کاشي تيرې کارول شوي دي خو د کوتله بنسټ ايښودونکي بازید خان قبر د بنار په بله څنډه کې دی. په شاهي هديره کې تر ټولو بنکلی قبر د نواب سکندر علي خان دی.

د ده د نوابۍ پر مهال د ده مور يو صوفي بزرگ غلام شاه ته ځمکه او د او قافو پېسې ورکولې چې د دې هديرې ساتنه وکړي. اوس هم د غلام شاه اولادونو نه ځينې د وقف په پېسو گوزاره کوي نور يې په مالير کوتله کې دوکانداري او خياطي کوي. بنايي د نواب سکندر خان قبر ته تر ټولو زياته پاملرنه کېږي ځکه دا تل په ښه حالت کې وي. په هديره کې د نواب شېر محمد خان قبر تر ټولو ساده دی او په دې هېڅ سايوان نه شته، د ده وصيت و چې قبر يې ساده او خلاص پرېښودل شي د شاهي هديرې د ځېنو قبرونو نه ښکاري چې د نوابي کورنۍ ځېنو غړو د رامپور د نوابانو تر اغېز لاندې شيعه مذهب خپل کړی و، اود دوی په نومونو کې د علی لقب هم له هاغه وخت راهيسې اضافه شوی دی. د هديرې پر قبرنو د هر زيارت په ورځ شمعي بلېږي، په دې ورځ د هديرې منجاور دا ځای پاکوي او ځېنې خلک د خپلو مرادونو لپاره دلته راځي خو د نورو ځايونو په شان دغه هديره هم مخ په زوال ده. د دی برج او هغه ديوال چې ورسره جوړ دی اوس ځايي دوکاندارانولخوا د خطر سره مخ دی، هغه دوکانونه چې دې ديوال سره لگيدلي دي د هغوی خاوندان غواړي چې ديوال دی وغورځول شي، د هديرې متوليان يې محکمې ته تللي دي.

په مالپر کوتله کې اوس د زارو اثارو د ساتنې یوه ټولنه جوړه شوې ده او کیدی شي چې دوی دنورو تاریخي اثارو سره سره د هغو زرو کتابونو او تاریخي اسنادو ته هم پام وکړي چې نوابې کورنۍ نه پاتې شوي دي . د پارلمان یو غړی سردار سنگ مان هلی حلی کوی او د نواب شېر محمد خان د قبر د موجودگۍ له امله یې دا د یو ژغورلي ځای په توگه اعلان کړی دی . د زرو اثارو او کلتور ډایریکټر اندرجیت سنگ ساند هو هم په دې کار کې ملاتړ کوي .

د لاهور مالپری

زه د لاهور په ماډل ټاون کې د پو لوی او بناپسته کور د مېلمنو په کوټه کې ناسته ووم او دلته اېښی شیانو ته ځیر ووم . په دوو دپوالونو د مالپر کوتله د پخوانیو نوابانو رنگین قد ادم انځورونه ، یوی خواته په لویه هنداره کې د چت سره څرېدلی فانوس ، د برونزو ، چینی ، بلورو او د بنیښی جوړ په رنگا رنگو شیانو دا کوټه را ته یو وړوکی میوزیم په شان ښکارېده . د کوټی د لویو کرکیو د شیشو نه بهر په چمن کې یو مالی (باغبان) نیالگی کښنول . دا د شفقت خان کور و او ده راته ډېر په اعتماد وویل چی صدرالدین ملنگ نه بلکه د بهلول لودهی د یو جنرال ځوی و . هغه په دی باور دی چی دده د ملنگی کیسی د زیارت منجاورو جوړ کړی دی . دا خبره هم غلطه ده چی نوابانو تبغ (توره) او منجاورو دېغ (دېگ) غوره کړو . ایا صدرالدین خبر و چی دده په زیارت به دېگونه پخېږی . (دا دود د مغلو پر وخت پېل شو) ده د وروستی نواب افتخار علی خان په نوابی هم نیوکه وکړه چی سکندر علی خان بی اولاده و . ده د ژوند په وروستیو شېبو کی ابراهیم علی خان په فرزندۍ

واخيستو او دی د گدئ دعوی دار شو. شفقت خان خان د مالپر کوټله د عیسی خانی ټبر نه گڼی، په لویدیخ پنجاب کی کارخانی لری او ځوی یې د پاکستان د پارلیمان غړی دی.

د مالپر کوټله ځینو کورنیو ته د لاهور په فېروز پور سړک مزکه ورکړی شوی وه چی اوس پکی کورونه جوړ دی دا ځای شېروانی ټاون نومېږي. خو د مالپر کوټله نه راکډه شوی پښتانه زیات تره د لاهور په ماډل ټاون کی ژوند کوئ. او بنایسته کورونه لری. دوی هڅه کوئ چی په شېروانی کورنی کی ودونه وکړي. د سجاد خان مېرمنه د شاهجهان پور شېروانی ده. دی د پاکستان د مظفرگره نواب نصرالله خان سره هم خپلوی لری چی مېرمنه یې د مالپر کوټله ده.

اخلاق خان دنصرت خانی ټبر نه دی او نیکه یې حیات محمد خان نومېدو. دی بزنس کوئ خو پخپل کور کی یوه کتابتون لری چی د نور هر ډول تاریخ د کتابونو نه علاوه، د مالپر کوټله په اړه یې چاپ شوی هر څه پکی ساتلی دی.

ده د مالپر کوټله د مخه ورو کسانو په اړه پورا معلومات لرل. د نواب زوالفقار علی خان د ځوی رشید علی خان په اړه یې وویېل چی ده په ۱۹۰۱ کی د لاهور د گنگا رام روغتون سره نږدی یوه مانی جوړه کړی وه چی ځینی دېوالونه یې اوس هم شته. ده د لاهور په اپجیسن کالج کی سبق ویېلی و او ورسته د پتیالی مشر وزیر ټاکل شوی و. تر پاکستان جوړېدو په اس گاډی کی گرځېدو، دده مېرمنه انگرېزه وه او اخلاق خان وای چی قبر یې په لاهور کی دی. د رشید علی خان ځوی رضا علی په اطالیې کی ژوند کوئ. د رشید ورور خورشید علی خان ځوی نوشاد علی خان په ترکی او زمبابوې کی د پاکستان سفیر و.

اخلاق خان په دی باور دی چی هندته د شېخ صدرالدین ورتگ ددوی لپاره ښه و، دوی متمدنه شول، تعلیم یې وکړ، د ژوند شعور یې وموندلو. ما تری پوښتنه وکړه چی دی خلکو ته ځان ولی د یو افغان او یا د شېروانی په توگه

ورپېژنی. هغه وویېل دا زما پېژندگلوۍ ده او زما لپاره مهمه ده، هر انسان د خپل اصل په اړه د وېنا حق لری.

وقار خان د کمپیوټر انجینیر او په انټرنېټ یې د مالیر کوټله وېب پاڼه لری. دده سره د یو محکمې زړه دوسپه په کتابی شکل کی ده او د نیکه نه ورته یوه سیکه پاته ده چی د نواب اسداله خان (۱۷۸۰-۱۷۸۴) د وخت ده.

د وروستی نواب افتخار علی خان د وراره (د الطاف علی خان ځوی) د کاظم علی خان سره می هم په دی سیمه کی دده په کور کی ولیدل. دی ځان د مالیر کوټله د جمال خانی ټبر بولی او مېرمنه یې د کنج پوری د غورغشتی نواب د کورنئ ده. ده په علی گړه پوهنتون کی لوړی ازکړی تر سره کړی وی. خو ماشومتوب یې د مالېر کوټله په مبارک منزل کی تېر شوی دی. ددی مانی په یو عکس کی یې راته په دویم پور کی خپله کوټه را په گوته کړه. د مانی په اړه یې وویل چی دلته د دویم پور نیمه برخه د انگرېز استاځی (واپسرائی) لپاره ځانگړی وه. پوه کوټه د موسیقی لپاره وه او انگرېزانو مېرمنو به پکی پیانو غږوله. د نواب د کورنئ ځینو جینکو به هم کله نا کله ورسره ملگرتیا کوله. کاظم علی خان راته وویل زما د کوټی سره جوخته د خیاط (درزی) خپله کوټه وه چی د نوابی کورنئ د نارینو جامی به یې گنډلی. د خپل نیکه نواب احمد علی خان په اړه یې وویل چی دده څلور شخصی ساتندویان و چی دوه مسلمانان او دوه به سیکان و. کاظم علی خان په مالېر کوټله کی د خپل نیکه د مزکو او مانیو د قانونی وېش په اړه د هندوستان د محکمې له خوا لیک تر لاسه کړونو هلته یې د ځان لپاره یو سیک وکیل وټاکلو. ما تری پوښتنه وکړه چی دی به د خپلی برخی جابیداد سره څه کوئ نوراته یې وویېل "زیات امکان ددی دی چی هر څه خرڅ شی او دی پسی واخلی. زما ددی خبری په جواب کی چی فکر نه کوئ په دی کار به ددوی د خاندان میراث نورو خلکو

لاس ته ولو پېری، کاظم علی خان وویپل " هر څه ختم شی...پاچاهی او
سلطنتونه ورک شول."
په مالپر کوتله کی د دوو کسانو نوم ته اوس هم درنښت کېږی، یو نواب شپر
محمد خان او بل شیخ صدرالدین دی.

شجره

سرواني

شیخ نهال

شیخ جعفر

شیخ کاکړ

شیخ ابراهیم

شیخ محمود

شیخ موسی

شیخ احمد (جوان مرد)

شیخ ملهی (ملي)

شیخ علي شهباز

شیخ احمد (زنده پیر)

شیخ صدرالدین (۱۴۳۷)

شیخ حسن (مشر)

شیخ موسی (کشر)
شیخ عیسی (د بهلول لودی لمسی)
خان محمد شاه
خان محمد اسحاق خان (خواجه مودود)
فتح محمد خان (فاتح)
بازید خان (سیف الملک)
(نواب) فیروز خان
خضر محمد خان
(نواب) شیر محمد خان
(نواب) غلام حسین خان
(نواب) جمال خان

ماخذونه

- ۱- د سیک خلکو تاریخ ۱۹۷۸-۱۴۶۹ ډاکټر گوپال سنگ - نوی ډیلی
- ۲- تاریخ پنجاب - سپد محمد لطیف ۱۸۸۸ بیا چاپ- تخلیقات لاهور ۱۹۹۴
- ۳- لودی پښتانه- پوهاند عبدالشکور رشاد کابل دولتي مطبعه ۱۳۳۶ هـ ش
- ۴- تاریخ خان جهاني و مخزن افغاني- خواجه نعمت الله هروي ژباړه: ډاکټر محمد بشير حسين
- ۵- غزني - کابل او افغانستان - جي - ټي ويگني - بيا چاپ سنگ ميل چاپ اداره لاهور ۱۹۸۲
- ۶- حیات افغاني - محمد حیات خان ژباړه : عبدالطيف يادطلبی، دانش خپرندويه ټولنه ، ۲۰۰۷

- ۷- په پنجاب کې يو کال، هر برت - بی - ايډورډز، ۱۸۵۱
- ۸- حاکمان پنجاب، اسد سلیم شیخ، اظهار سنز لاهور، کال نامعلوم
- ۹- د ملیر کوټله تاریخ، نواب افتخار علي خان ۲۰۰۰
- ۱۰- د کوټله د مهمو افغانانو حال - د ملیر کوټله خان عنایت علي خان، ملکی او پوځی گزېټییر ۱۸۸۲ د لاهور کتابخانه.
- ۱۱- د هندوستان سوشیالوجی یوه برخه.
- خپلولی او سیاسی نظام. د مالیر کوټله افغان شیروانی مشران ۱۹۴۷ - ۱۴۵۴
- د ریتا براره تحقیقی مقاله ۱۹۹۴
- ۱۲- افغان شرفا او مغل، ریتا جوشي، وکاس چاپ اداره نوی ډلی ۱۹۸۵.
- ۱۳- شیر شاهي تاریخ، د عباس سروانی تالیف، دکتور دولت محمد ترجمه، کابل افغانستان، ۱۳۵۴.
- ۱۴- پښتانه د تاریخ په رڼا کې، بهادر شاه ظفر کاکاخیل، یونیورسټی بک ایجنسی، پېښور، ۱۹۶۵.
- ۱۵- د هندوستان په مسلمانانو کې تفریق، د فرانسس رابنسن مقاله، کیمرج پوهنتون ۱۹۷۱، ۱۸۶۰ - ۱۹۲۳
- ۱۶- سیکان او افغانان، شہامت علی خان، ۱۸۳۹، بیا چاپ امر پرکاشان ۱۹۸۷، نوی ډلی.
- ۱۷- تواریخ خورشید جهان، ۱۳۱۱ هجري، شیر محمد خان گندهاپور (المکتبه الحقانیه، محله جنگی پېښور).
- ۱۸- احمد شاه درانی، گندها سنگ، ۱۹۵۹، رینا آرت پریس لاهور، بیا چاپ ۱۹۸۱.
- ۱۹- تمدن هند، د سید علي بلگرامي ترجمه، ډاکټر گستاوولی بان، فرانسوی محقق، نیټه نامعلوم.

۲۰- تذکره روسای پنجاب (پنجاب چیفس) سر لپپل گرین- کرنل مپسی
۱۹۱۰ ژباړه سید نوازش علی ۱۹۳۶ (دویم جلد) بیا چاپ سنگ میل
پبلیکیشن لاهور ۲۰۰۲

۲۱- د کابل د سلطنت حالات. ماونت سټورټ الفبنټون ۱۸۱۵، بیا چاپ
۱۹۹۲.

۲۲- د خیبر دره، د سلطنت او حملو تاریخ، پیدی ډوکرتی ۲۰۰۷، فبر او
فبر لندن.

۲۳- د هندوستان کیسه، ماییکل ووډ، ۲۰۰۷، رینډم هاوس لندن.

۲۴- د پنجاب او د شمال لوېدیځ سرحدي صوبې قاموس- سر ډېنزیل
ایبټسن، سر اېډورډ مېکلاگن او اېچ اې روز- لومړی برخه- بیا چاپ سنگ
میل پبلیکیشن لاهور- نېټه نامعلومه-

۲۵- په مالېر کوتله او لاهور کې د شیخ صدرالدین د کورنې غړي

یادونه

ددې کتاب لپاره په خپرونو کې ماسره بی شمېرو خلکو مرسته کړې ده.

په مالیر کوتله کې. محمد اقبال شیرواني او اجمل شیرواني چې د خپلې
کورنۍ عکسونه او پخواني پانې یې راڅرگند او ځینی یې د چاپ لپاره کاپی
کړل- د نواب شیرمحمد خان انستې تیوت مشر پروفیسر زینت الله خان او د
هغه میرمنې.. د ډپلی د جواهر لعل نهرو پوهنتون استاد عبدالخالق رشید.
عبدالنافع همت او داود اعظمی چې ځینی کتابونه یې راته وموندل. په لاهور
کې وقار خان، اخلاق علی خان او زاهد خان، د وروستی نواب وراره نوابزاده
کاظم علی خان، شفقت خان او یو شمېر نورو پښتنو چې د خپلو کورنې پوه

اره ٻي معلومات راکړل- ، ميروېس مياخېل جعفر هاند اود اسرار کريمزي نه
مننه چې د کمپوز برخه يې سمباله کړه.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**